

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

Ostende — Dover.

Solnce je tonilo v ocean, z vsem bliščem se poslavljajoč od evropske celine, kakor kralj, ki si gre osvajat pol sveta, ležečega v temi in nevednosti, da ga podjarmi svoji oblasti. Bil je nepopisno krasen prizor. Lep je solnčni zahod na planinah, ko se rdeče visoki sneženi vrhovi kakor obliti s prozorno rožnato tanci. Vedno višje segajo sence, vedno ožji je svetli pas. Zdi se, kakor bi rastle sive pečine, da bi mogle še nekaj časa gledati v dobrotno solnce; svoja lica ponujajo, da bi jih pobožalo še nekaj zlatih žarkov, in žalostne padajo nazaj v temo, ko se odtrga od njih žareče solnce z zadnjim poljubom. Kakor bolesten, tožen zdih prirode pa zaveje komaj slišna sapica čez vrhove.

A krasen je solnčni zahod tudi na morju. Ocean, ki šumi ob bregovih Evrope in jej s pljuskajočimi valovi boža peščeno vznožje, odbija purpurne žarke v stotisočerih odsvitih. Velikanska vodna ravan je vsa živa, vsa gibčna, vsa trepetajoča. Tisoč solnčec pleše po njej, se potaplja in preliva, raja in odskakuje v vednem bliskovitem plesu. Za nami je stari kontinent s svojo širitisočletno zgodovino, s svojimi prestoli in katedralami, dimniki in stroji. Pred nami pa je čista, azurna vodna plan, last nikogar in vseh, domovina onih, ki gredo v boj za obstanek brez doma in ognjišča. In daleč za to nepregledno ravnino, tam kjer se ravnokar svitajo prvi žarki jutranje zore, vstajajo k trudapolnemu delu drugi narodi, željni, da se poživé ob žarkih tega solnca, katero se potaplja pred nami. Vedno bolj se rdeči solnčna obla in se

pogreza polagoma pod obzorje. A prej se še razlije v ognjeno reko, plavajočo po morju v širokem traku do nas. Nekaj trenutkov — in izginilo je, kakor da bi ugasnil svetilko.

A onega veličastnega miru, ki zavlada na planinah po solnčnem zahodu, morje ne pozna. Zapluskajo valovi, okoli nas pa zašumi večerno pristaniško življenje, ki ne pozna pokoja, kakor ga ne poznajo solnce, veter in morje.

Da, tu smo, v Ostendu, ob obali, ki privablja vsako leto tisoče ljudi polnih mošenj in bolnih živcev, da si tu preganjajo dolgi čas. Vse črno je elegantnega občinstva, ki se z nami šeta po široki promenadi na visokem nasipu in je vživalo veličastni pogled na solnčni zapad. Ozrimo se malo okoli sebe!

Za nami visoke palače v dolgi vrsti — sami hoteli, večinoma last bogatih delniških družb, ki znajo delati reklamo za morje, za obrežje in zase. Impozantne stavbe v flamski renesansi in v baročnem zlogu krepko zaslanjajo ozadje obrežja. Mesto leži za njimi nekoliko nižje.

Nasip, na katerem stojimo, je namreč umetno sezidan iz mogočnih rezanih kamnov polosmi meter visoko in se razteza daleč ob obrežju, a tako, da je ob njegovem vznožju širok pas s finim morskim peskom posute marine, katera se polagoma niža in prehaja v plitvo morje. Tukaj v žametnem pesku polegajo kopališčniki in se igrajo otroci, ki z lopaticami rujejo po sipi, kopljejo jamice in jahajo na osličkih. Daleč vun v morje greš lahko, preden ti sega do vratu. Čez dan je vse živo tam spodaj. Delavni Belgijci, ki so bežali v poletni vročini iz notranjih s tovarnami napolnjenih krajev, da se nasrkajo hladnega morskega zraka, bo-

gati Nemci, ki čutijo potrebo, da se razvedré tu v svetovnem kopalšču, bahati Američani, ki hočejo Evropcem pokazati veljavo svojega dolarja — ti so ona družba, okoli katere se sučejo celi roji drugih ljudi iz vseh krajev sveta, došlih sem, da one zabavajo in jim odvzamejo nekaj njihovega zlatega in srebrnega tovora. Živahni Francozi pa tudi tukaj diktirajo modo. 90.000 tujcev prihaja sem na leto za dalj časa, ako ne štejemo takih brezpomembnih potnikov, ki „gredó le skozi“, kakor na primer nocoj moja malenkost.

Vedno živahneje postaja ob morju. „La digue“, kakor zovejo nasip, se vedno bolj polni šetajoče se množice. V veselih gručah se izprehajajo dame in gospodje ali posedajo po klopeh. Kmalu zažare električne svetilke v dolgi vrsti ter z ostro črto režejo mejo med razsvetljeno zemljo in med temnim morjem, katero pošilja sem gor le šumenje valov kakor vprašajoče pozdrave. Pol ure se šetamo po nasipu, pa mu še nismo prišli do konca, ker se raztega še dalje do sosednje Mariakerke. Krasna paviljonska zgradba na višini obrne nase naše poglede — : to je letovišče belgijskega kralja, kateri tod preživlja marsikatero zabavno urico. Rad jo udari tudi doli v Pariz, medtem, ko državna zbornica premišljuje vladarske načrte. Premajhna mu je njegova dežela; rad bi jo raztegnil, če ne drugam, vsaj po Afriki. Bodisi Kongo ali kaj drugega, vse je dobro . . . Belgijske tovarne izdelujejo velikanske množice blaga. Torej se morajo zamorci kultivirati, da bodo mogli pokupiti vse to, kar Belgijec naprede in nakuje.

Na sredi nasipa pa je dragocena letoviška palača. Velikanska koncertna dvorana je že napolnjena bliščečih toalet. Skozi stekleno steno vidimo z nasipa noter na vzvišani oder, poln gosli in tromb, v sredi pa dirigira energičen koncertni vodja. Šetajoč se zunaj dobro vidimo, kako maha, zdaj divje, kot bi hotel vse razbiti, zdaj zopet lahneje in pomirljivo, da zopet zbesni v nerazumljivi togoti.

Nekaj divnega je gledati takega koncertnega vodjo, ako godbe ne slišiš!

Zunaj pa vrši vedno bolj in bolj. Pod bleščečimi svetilkami na gladkem trotoarju se pomikajo šetalci in izprehajalke. Brez skrbi se zde vsi, srečni, bogati in imenitni. Od vseh vetrov so skup zneseni, raznih temperamentov in različnih stanov. Elegantno oblečen gospodič me motri skozi monokelj. Ne vem, ali je ameriški milijonar ali je londonski žepni tat — oboji so enako ponosni in igrajo svojo važno vlogo na tem svetu z vso mogočo imenitnostjo. In dame! Kdo bi naštel njih toalete? Ne veš, ali imaš pred seboj vojvodinjo ali glediško igravko. Tudi ne veš, ali je toaleta njena, ali je pa poslal lepo gospodično sem kak pariški modni salon, da dela reklamo za njegov najnovejši kroj.

Poleg največjega bogastva se kažejo vedno tudi senčne strani človeške družbe. A tu vidimo le zunanost, lepo, bliščečo, polno rafiniranih mikov, ki je produkt vsega, kar imenujemo moderno omiko. Tisoči delavnih rok so se morali truditi, da so ustvarili bogastvo, katero se tu sveti v briljantih in zlatninah, v svilenih čipkah in sijajnih salonih. Srečni posestniki se radujejo, vživajo, rajajo. In koliko jih gre le zato sem, ker „bon ton“ zahteva, da preživijo nekaj tednov svojega življenja v Ostendu, kjer ima „velika“ družba svoj „rendez-vous!“

A ne ubijajmo si glave s takim premišljevanjem! Čas hiti. Ko bo deset ura proč, moramo biti že v pristanišču, da se vkrcamo na parobrod, ki vozi na Angleško. Počasi šetamo z nasipa doli v mesto.

Ostende je približno tako velik, kakor Ljubljana, morda še kaj manjši. Vendar je za Antverpo prvo belgijsko pristanišču. L. 1722. so tu s pomočjo cesarja Karla VI. ustanovili „Družbo za Vzhodno in Zapadno Indijo v avstrijskem Nizozemstvu“, a že čez 9 let so jo Angleži in Holandci uničili iz zavisti. Pod avstrijsko vlado so tu izkopali velike nove basine za ladje. Pozneje seveda je Avstrija tu izgubila vso oblast. V novejšem času je belgijska vlada mnogo storila, da dvigne pristanišče.

Ko hitimo v pristanišče, zasluži našo pozornost veličastna nova stavba iz belega

kamna v gotskem zlogu: cerkev sv. Petra in Pavla. Stara cerkev, ki je stala tu že osemsto let, je l. 1896. pogorela; zdaj jo bo nadomestila krasna zgradba.

Trikrat na dan vozi parnik iz Ostenda v Dover. Iz vlaka stopiš naravnost na ladjo. To je direktna zveza med Londonom in Carigradom, ena najvažnejših svetovnih prometnih prog.

Parnik zapiska s tistim grozno slabo doječim glasom, ki priča, da pri novejšem tehničnem napredku niso vselej sodelovali estetiki, in se začne pomikati iz pristanišča. Ob strani pustimo visoki svetilnik, in kmalu je za nami obrežje.

Krasen je pogled na razsvetljeno šetališče ob morju. Kakor bi na morju plaval svetel pas in se izgubljal v temno višino. V čarobni polsvetlobi se dvigujejo zadaj obrisi palač, fantastično migljajo negotove konture. Vedno manjši so, vedno bolj se zlivajo v belkasto meglo. Kar se ladja obrne, svetloba izgine, in pred nami je črna, obupna noč. Valovi vdarjajo ob parnik, hladna morska sapa zaveje, in prav čuti se, kako nas ženejo naprej bliskoviti obrati šumečega propellerja.

Z Bogom, Evropa!

Izgnanci.

Na krovu je stalo nekaj oseb, tesno zavutih v dolge halje. Gledali so tiho s krova v šumeče valove, ki so brezupno, a trdovratno butali v naš parnik. Od temnega ozadja so se v brezvezdnati noči dobro ločevali črni obrisi. Spoznal sem jih kmalu po obleki in obnašanju —: Bili so francoski izgnani redovniki.

„Veter brije, kakor pozimi, monsieur l'abbé“, nagovorim mlajšega sopotnika, izposojujoč si po starem običaju od vremena povod za razgovor. Prvotno nezaupnost je kmalu premagala prirojena francoska zgovornost in živahnost.

Ko so jih izgnali, jih je nekaj ostalo v Belgiji, nekaj jih pa gre na Angleško v samostane svojega reda.

„Kako je pa bilo, ko so vas izganjali?“

„Ko je bila sklenjena nova društvena postava, smo prosili avtorizacije, katero nam je vlada odbila. Ukazali so nam, da moramo do gotovega dne zapustiti samostan in šolo. Ker smo bili v svoji posesti, se nismo hoteli umakniti. Poslali so nad nas oboroženo silo. Določenega dne so bili vsi redovniki zbrani v kapelici. Učitelji so šli pa v šolo, kakor vsak dan. Prišel je vladni komisar v šolo ter pozval učitelja in učence, da naj zapuste prostore, v katerih odslej nimajo več nobene pravice. Učitelj je ugovarjal: ‚Te otroke so mi izročili starši, da jih poučujem. Moja dolžnost je, da pri njih vztrajam. V imenu staršev teh otrok ugovarjam, da se moti pouk v teh prostorih, kateri so naša last in namenjeni edino le pouku in vzgoji. Umaknemo se le sili.‘ Nato so prišli orožniki in odvedli prestrašene otroke s silo iz šole, učitelja pa s sirovo silo vlekli čez prag. Vladni komisar je potem šel iskat drugih redovnikov v kapelo. Vrata so bila zaklenjena, a redovniki so molili. Težki udarci so zazveneli ob vratih, katera so se vdala, in v kapelo so vdrli orožniki. Komisar je pozval redovnike, da naj zapuste kapelo, katera je odslej last republike. Vstal je prednik in svečano ugovarjal proti nasilstvu na svetem kraju. ‚Naša poštena last so ti prostori, v katerih služi Bogu naš red že sto let. Najmanjšega prestopka proti postavam nam ne morete očitati, nikdar se nismo vmešavali v politična vprašanja in v miru smo hoteli tu končati svoje dni. Ne gremo iz teh prostorov radovoljno, ampak se umaknemo le nasilstvu.‘ Nato so orožniki vsakega posebej iztrgali iz klopi in tirali iz svetišča. Solze so nam stale v očeh — bil je najžalostnejši dan našega življenja! Hélas!“¹⁾

Prekinil je svojo pripoved za nekaj trenutkov.

„Bila sta tudi dva bolna patra vmes. Morali so ju odnesti. Postavili so ju na ulico!“

„Ali ste mirno dopuščali, da so tako delali z vami? Pri nas . . .“

¹⁾ Hélas (izg.: elás) = oh, gorje!

„Kaj smo hoteli? Sila je v rokah nasprotnikov. Na ulici se je zbralo vse polno radovednega občinstva. Matere naših učencev so prišle pred samostan in vpile nad orožniki, otroci so jokali, in ko smo prišli mi na ulico, so se dvignili iz množice glasni klici: „Vivent les pères!“¹⁾ A pripravljena je bila tudi protidemonstracija. „A bas la calotte! Vive la republique!“²⁾ so začeli rjoveti. Nastal je tepež med množico, a mi smo šli v vrsti, ne oziraje se na nobeno stran, proti kolo-dvoru.“

„Čital sem v časopisju dovolj takih zgodb“, pristavim; „najgrje je bilo, da so se tako sirovo vedli vladni organi tudi proti redovnicam. Ali so vas tudi tožili? Mnogo redovnikov je bilo obsojenih zadnji čas.“

„Seveda so nas postavili pred sodišče. Hoteli so nas obsoditi kot revolucionarje, češ da smo nahujskali ljudstvo k demonstraciji proti republiki, a seveda niso dobili dokazov. Nato so bili kaznovani učitelji po 50 do 200 frankov, ker so brez avtorizacije poučevali deco.“

„To še ni veliko“, sem pripomnil. „Gospodje so jako prijazni, da vas ne gilotinirajo. A mislim, da bi vaš monsieur Combes igral tudi vlogo kakega Marata, ako bi mu kazalo. Francozi so najvljudnejši ljudje na svetu, kadar niso krvniki.“

A opazil sem takoj, da je ta opazka ostro zbodla narodno občutljivost mojega tovariša, katere se Francoz nikdar ne iznebi. Zato sem pristavil:

„Ne morem verjeti, da bi propadel ta narod, ki je tako nadarjen in pri vseh svojih pregrehah tako sprejemljiv za vsako idejo. Francoska iznajdljivost je neizčrpna, in njihova nesreča je le ta, da hočejo vsako novo stvar, bodi še tako frapantna, preizkusiti na lastni koži. Kaj pa vi sodite o bodočnosti?“

„Prihodnjost je v božjih rokah.“

¹⁾ Vivent les pères (izg.: viv le per) = Živeli očetje!

²⁾ A bas la calotte (izg.: A ba la kalót) = Doli s čepico (duhovsko), pomeni: Doli z duhovniki! Vive la republique (izg.: viv la repiblik) = Živela republika!

„A ne tako, da je ne bi človeške roke mogle zboljšati ali poslabšati. Zlasti državno-pravne izpremembe imajo svoj vzrok v sklepih večine, in ti niso nič drugega, nego rezultanta iz svobodne odločitve posameznikov.“

„Ah, molčite mi o svobodni odločitvi v politiki! Slabo nagnjenje zmaguje vedno in poteguje mase za seboj z nevzdržno silo.“

„A zakaj? Ker znajo agitatorji za slabo stvar porabiti vsa sredstva, ker gredo med ljudi, ker delujejo z besedo in pismom ter imajo organizirane odbore. Petindvajsetisoč organiziranih prostozidarjev ne morete premagati drugače, kakor da jim postavite nasproti vsaj petindvajsetisoč enako delavnih in organiziranih katoličanov. — Poglejte Nemce!“

„Kar je pripravno za Nemce, ne velja za Francoze. Ves ljudski značaj je različen. Mi Francozi, povem vam, smo danes hudobni kot satani, a postanemo takoj lahko najkrotkejša jagnjeta.“

„To je mogoče, a dvomim, da bi se kar samo od sebe tudi izvršilo. Vsa javnost je danes na Francoskem prepojena s protikrščanskim duhom. Katoličani ste se zaprli v samostane, ste izgubili stik s svetom, in ta je šel preko vas.“

„To je res v nekem oziru. A ni bilo mogoče drugače. Po konkordatu ali bolje: po samolastnih določilih, ki jih je pridejala konkordatu, je dobila država vso oblast v cerkvi: imenovala je škofo in župnike ter se vmešavala že doslej v vse cerkvene stvari. Najbolj energični in delavni duhovniki so bili od prostozidarske vlade vedno potiskani v stran in so šli v samostane, kjer so upali, da dobe primernejši delokrog. Ker so državne šole brezverske, nam je bil delokrog določen: Posvetili smo se mladinski vzgoji. Ker se zdaj na Francoskem toliko zakonov ločuje in razdružuje, smo ustanovili konvikte, v katere so nam tudi brezverski starši radi izročevali svoje otroke, za katerih vzgojo je bilo pri njih v žalostnih družinskih razmerah slabo preskrbljeno. Prihodnji rod bi bil na Francoskem zopet krščanski, ako ne bi bili nasprotniki zdaj izrabili svoje premoči,

da s silo zatró svobodne krščanske šole in izženó iz države krščanske učitelje. Zdaj so starši prisiljeni, da morajo pošiljati svojo deco v državne šole, v katerih se namestu krščanskega nauka poučuje neka ‚meščanska morala‘ od ljudi, ki porablajo to priliko, da se iz vere norčujejo. Pauvre France!¹⁾

„Ravno v tem se vidi, da je treba tudi bojovite organizacije, katera je nasprotnikom kos na vseh poljih javnega življenja. Vi bi se bili morali organizirati kot katoliška republikanska stranka z radikalno-demokraškim programom, pustiti stare zgodovinske tradicije z njih plemiškim nakitom ter se okleniti delavstva. Ko je Gambetta agitiral za ‚suffrage universel‘,²⁾ bi bili vi agitirali z njim, pa vas ne bi bile radikalne struje podrle.“

„Kaj pa mislite! Katoličani se vendar niso mogli zediniti z revolucionarnimi lopovi! Ali ni republika vzrasla iz nasilja in krivic? Z ljudmi, ki so požgali Tuilerije, z roparji, ki so prelivali nedolžno kri, se vendar niso mogli bratiti pošteni ljudje!“

„Ne bratiti se ž njimi, ampak jih ustavno premagati! Francoski katoličani so se vedno tako zvesto izogibali družbe roparjev in lopovov, da so bili ti vedno gospodarji položaja. Mislili so, da se umažejo, ako se spuste ž njimi v političen boj, in v zahvalo za to, da so jih puščali tako pri miru, jih zdaj lopovi izganjajo čez mejo! Ni pametno, da še zdaj marsikateri katoličan kaže svoje monarhistične težnje.“

„Pardon, monsieur, vsak pošten človek je monarhist, samo povedati tega ne sme.“

„Jaz bi se izrazil drugače: Vsaka stranka, ki je v republiki v manjšini, je monarhistična, ker kdor dobi v republiki oblast v roko, porabi vsa sredstva, da si jo tudi ohrani ter zatira nasprotnike z vsemi silami; ‚le coup d' État‘³⁾ je zato vedno upanje in tolažilo onih, ki so spodaj. Oblastniki pa strašijo

neprenehoma s pretvezo, da je ‚republika v nevarnosti‘ ter s tem izgovarjajo vsako nasilstvo. Zakaj so Francozi sploh uvedli republiko? Ne zaradi demokracije, kajti Anglež je stokrat bolj demokratičen kakor Francoz, pa je čisto zadovoljen, da nosi obrtna tvrdka ‚Velika Britanija‘ monarhistično varstveno znamko. Francozi ste republikanci, ker ste tako aristokratski, da nobeden ne trpi, da bi drugi imel višji naslov ali več pravic. Iz same medsebojne zavisti in prevzetnosti so postali Francozi ‚vsi enaki‘. Vsak ne more postati kralj, a predsednik republike ali vsaj minister postane lahko vsak; in ker ima vsak Francoz sebe za najpopolnejšega in najduhovitejšega človeka na svetu, je vsak tudi republikanec, dokler misli, da bo mogel v republiki splezati kvišku in druge pestiti. Tisti, ki najbolj upijejo: ‚Vive la republique!‘ bi najrajši postali diktatorji kakor Napoleon. Samo da nima vsak tiste sreče in bravure, kakor Bonaparte!“

„Vi se norčujete iz naših slabih strani“, pripomni Francoz rezko. „Pustimo to! Inozemci ne boste nikdar umeli Francozov! Nekaj skrivnostnega je v njih značaju. Drugi narodi ste preveč prozaični, da bi mogli čutiti tako globoko! Ti-le Angleži na primer so popolne puščobe. Njih svetovno nazaranje je enostavno in preprosto, kakor kak čevljarški račun. V Francozih pa vse kipi, kakor v mladem vinu. Najstarejša hči katoliške cerkve blodi v tujini in živi v pregrehah, pa se vedno zopet povrača nazaj v materino krilo.“

„Zares po čudnih potih hodi vaša lepa domovina. Vedno sem občudoval francosko požrtvovalnost. Nobena dežela na svetu ni dala zunanjim misijonom toliko blagovestnikov, ki so brez strahu šli v smrtno nevarnost. Nikjer se ne vidi toliko ustanov blagotvorne krščanske ljubezni. A nasprotno tudi nikjer ni več krutega nasilja in frivolnega vživanja, kakor v deželi Ludovika Svetega in Device Orleánske. Po prvi revoluciji je kmalu nastopila želja po redu in po cerkvi, a bojim se, da sedaj ne bo tako: Francija ima za seboj celo stoletje protikrščanskega

1) Pauvre France (izg.: povr Fráns) = Uboga Francija!

2) Suffrage universel (izg.: sifraž iniversel) = splošna volilna pravica.

3) Coup d' État (izgovori: ku d' etá) = Staatsstreich, silovita državna izpremema.

razvoja, in celi rodovi so vzgojeni v modernem poganstvu.“

„A mi verujemo v Francijo in zaupamo v plemenito srce našega naroda. Kar je lepo in vzvišeno, kar je junaško in viteško, je vedno napolnjevalo francosko srce s plamtečim navdušenjem. Mi verujemo v milost in previdnost!“

„Ali upate tudi vi, da pridete nazaj v domovino?“

sejali francoski izgnanci. Ali ni svet velik? Ali ni treba delavcev povsod? Odpirajo se dežele na Daljnem Vzhodu, ki hrepene po evangeliju. Tja pojdemo in se posvetimo delu in žrtvam. — A kako, da se Vi tako zanimate za nas?“

„Ker hodimo tudi mi po podobnih potih in ker je še vsak preobrat na Francoskem imel velik vpliv na druge dežele. Danes moja domovina sprejema gostoljubno vaše

LONDON: THAMES-EMBARQUEMENT.

„Da, trdno upamo vsi. Lepa Francija se bo nekega dne zbudila iz težkega, mrzličnega sna in nas bo zopet poklicala nazaj. In če ne? Če prej umremo? Kakor mi zdaj hitimo čez morje, tako so ob veliki revoluciji bežali francoski duhovniki na Angleško. Tuja dežela je gostoljubno sprejela nje, katere je v zaslepljenem srdu izgnala domovina. — In glejte: Sedanji katolicizem na Angleškem kaže marsikateri sad iz semen, ki so jih

izgnance; a svoj čas je tudi Francija sprejemala gostoljubno izgnane Poljake, in kdo ve, kaj še prinese bodočnost?“

„In kam potujete?“

„Tudi jaz grem za nekaj časa v veliki Babilon ob Temzi, ker so mi tla na kontinentu prevroč!“ —

Veter je vlekel vedno bolj od severa sem. Skozi suktno je pihal, da nas je zeblo. Polnoč je že davno minila, nobene zvezde ni bilo

nikoder. Stopili smo dol po stopnicah, kjer so potniki dremali okoli miz in na blazinah. Komaj čutno je potresal propeller ladjo in le semtertje se je začulo šumenje valov. S stropa je visel „European Express“. Izkušal sem nekoliko brati pri slabi razsvetljavi, a kmalu sem se tudi jaz stisnil v kot. Še nekaterekrat sem začutil, da se je ladja nagibala na desno ali na levo, vedno bolj je ginila zavest, in slednjič so se mi zlile v eno samo meglo vse francoske revolucije in sutane, ostenska bliščoba in morska puštinja.

Utrujene ude objema prijetno čuvstvo vedno globjega polsna. Iстина in sanje se mešata v fantastičnih zvezah. Farewell! 1) Lahko noč! . . .

Kar pa me vzdramijo ropotajoči koraki na stopnicah, kovčegi in zaboji se hrešče premikajo, in ko se ves zaspan ozrem, zapijje črn umazanec z divjim glasom:

„Dover! Get up, Sir!“ 2)

To so pristaniški postreščki. Hvala lepa za tako ljubeznivo postrežbo ob pol treh zjutraj!

Hitro se nekoliko umijemo in kmalu smo na angleških tleh. Vlak že čaka ob obrežju. Še carinskim uradnikom se moramo predstaviti s svojo prtljago. Urno premeče mojih par stvari ter reče mehanično:

„Tobaco?“ 3) — „Vse pokadil!“

„All right!“ 4) — Na vsaki državni meji so me vprašali, če imam kaj tobaka, ker to zelišče je glavni zadržek pri potovanju. Hvala Bogu, da ga nisem imel!

1) Farewell (izg.: feruel) = Z Bogom!

2) Dover! Izstopite, gospod!

3) Tobaco (izg.: tobeko) = tobak.

4) All right (izg.: Ol rajt) = prav, dobro,

Z debelo kredo naredi križ čez kovčeg — znamenje, da mi je odprta pot v Veliko Britanijo. Z naskokom se polastimo kupejev v vlaku in čez nekaj hipov drdramo že naprej proti Londonu.

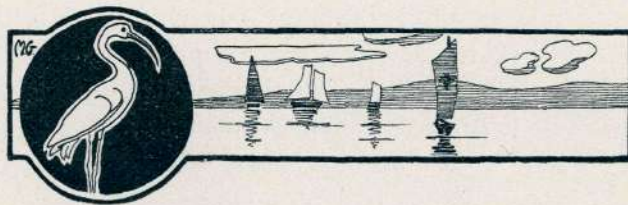
Dover se vzdiguje na skalnatem obrežju ob morju. A danes se ga ni videlo čisto nič: vse je bilo temno. V vozeh je bila že čisto druga družba. Precej dobrosrčen Londonec je naročil leseno škatljo, iz katere se je počasi pokazala cela čajna naprava. Ravno se je pripravljaj, da izpije čaj, kar se vlak požene, in pol čajne steklenice se mu polije po obleki. S tistim pristno angleškim smehljajem, o katerem ne veš nikoli, ali je bolj melanholičen ali ironičen, je gledal na svoj ponesrečeni zajutrek ter ravnodušno izpil ostanek.

Gladko je tekkel vlak skozi gričevito ozemlje južne Anglije. Sen je ginil, ko je vstajalo solnce. Zavozili smo med hiše, sirovo zidane iz opeke in neometane, vse enake, različne le toliko, kolikor se ločijo med seboj stari zarjaveli krajcarji. Vedno več jih je, vedno daljše so vrste; to niso več vasi, to niso le mesta, ampak to je celo morje hiš, skozi katero po visokem nasipu puha lokomotiva. Borna stanovanja delavskih rodbin, prava puščava v zidove zložene opeke! Brez konca in kraja. Samo da so hiše vedno večje, kakor bi rasle, čimdalje hitimo.

To je London. Več kot pol ure se že vozimo po mestu. Slednjič obstanemo v celem gozdu vozov in lokomotiv.

„Cannon-Street-Station!“

Kmalu stopim izpod visoke fasade koldvorske palače. V srcu Londona smo. Pod nami se razteza široka, s palačami obdana ulica. (DALJE.)

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

Velikomestno jutro.

Ali ste se že potrudili, da si ogledate veliko mesto zjutraj, ko še spé njegovi prebivavci ali se pa bojujejo z zadnjimi silami proti kruti dolžnosti, katera jih kliče na noge? Danes imamo k temu priložnost, o kateri ne bi rekel, da je lepa ali ugodna, ampak je taka priložnost, kakršna sploh more biti po prečuti noči, ko človek stopi iz kolodvora.

Ulica je še prazna in tiha. Okna so zagrnjena, hišna vrata zaprta. Prodajalnice so zavarovane z železnimi oklepi in so zakrile svoj obraz, kakor srednjeveški vitezi z zaprtimi vizirji. Nekaj neprijaznega se bere na licu vsaki hiši, kakor bi si prav ne zaupale in skrivale svojo vsebino. Najboljši sosede so zaprti vsak zase, kakor ne bi bilo več prijateljstva na svetu in bi se bili vsi ljudje izpremenili v tatove in sovražnike.

Vse je tiho na ulici. Vozov ni, dasi je ulica najskrbneje tlakana, in ob stranskem trotoarju se prav pogrešajo vrste hitečih pešpotnikov, katerim je namenjen. Nekaj nepopisno pustega leži nad mestom. Gotovo je šlo pozno spat in je sinoči predolgo rajalo, da je danes tako zaspano in topo. Podobno je zarjaveli krasotici, katera zjutraj vsa zmršena vstane in skoro znak pade, ko vidi v zrcalu svoj upali, čmerni obraz. Ni si še pobarvala lic in nima še zob v ustih. Zato se zdi trikrat starejša, nego je v resnici.

Tako je veliko mesto zjutraj. Vidi se mu, da je bilo sinoči krasno ob neštevilnih svetilkah in luksurioznih izložbah, ko so se podile po njem svetle ekvipaže in so se šetale elegantne množice. A zdaj mu je glava tako

pusta in votla, lica so medla in grbasta, oči zatisnjene in lasje v neredu. Semtertje gori še kaka svetilka, ki je iz same zaspanosti pozabila ugasniti in ne vidi, kako je nepotrebna. Še ležé lahke megle nad ulico, ki delajo v daljavi obrise negotove in zamazane. Jutranja svetloba jih preganja, in dobro dé človeku, ko postaja dan vedno jasnejši. Zdaj pa zagledaš zaostalo plinovo luč, ki se bori proti solnčni svetlobi in se huduje, da je prišla ob veljavo! Preživela se je in tega ne čuti, kakor pesnik, ki je bil, ali kakor tenor, ki se je izpel.

Prva človeka na ulici, ki ju srečamo, sta jej enaka: oba sta še od včeraj. Negotova hoja in mrki pogled pričata, da jima je noč izčrpala vse moči. Kmalu pa pridejo prvi znanivci življenja. Cestni pometači z lopatami in metljami snažijo z ulic spomine na prejšnji večer. Ulica je gladko tlakana z lesom, da jo je veselje pometati. Ob straneh so železne shrambe, v katere se hitro spravijo vse smeti; tako so lične, kakor poštni nabiralniki. Nasproti nam prihaja vedno več ljudi. Ulica, po kateri stopamo, je Cannon-Street in vodi proti stolnici sv. Pavla, katere velikanska kupola in lična zvonika se dvigajo ob njenem koncu.

Delavni ljudje hité že k dnevnim poslom. Obleka jim je navadna, oguljena in mudi se jim. Peki raznašajo kruh za zajutrek in vozovi z mlekom se ustavljajo pred hišnimi vratni. Zdaj se začnó hiše zbujati; vrata škripljejo, ker so hripava od hladne noči, tuintam se pokaže iz njih kaka glava.

Mimo velikanske stolnice gremo naravnost naprej. Po široki ulici prihaja vedno več ljudi, ki hité z vsemi silami, kakor bi se jim neznansko mudilo. Obrnili smo hrbet središču mesta, bogati City z njenimi tisočnimi pisarnami, bankami in trgovinami.

Delavsko ljudstvo, ki hiti zdaj v to središče svetovnega prometa, stanuje bogvekje zunaj mesta. Tukaj pa nihče ne prebiva, ker v City se le denar služi in bogastvo kopiči. Bogataš ne stanuje tod, ker hoče mirnejšega, zdravejšega stanovanja z vrtovi in nasadi, revež pa stanovanj tu plačati ne more. Zato zdaj vse dere noter. Sluge in hlapci so prvi, ki morajo biti na mestu. Podzemna mestna železnica bruha iz svojih rovov stotine, ki

tova ladja, ali odprti in obloženi, da jih komaj vlečejo močni konji zalitih teles in jeklenih udov. Vmes pa hitro švigajo izvoščki s svojimi lahki vozovi. Med njimi so posebno urne dvokolesne kočije, prava posebnost, pa tudi potreba londonskih ulic. Na dveh kolesih je sedež za dva človeka, nad njima je streha, in s strehe doli vodi vajeti voznik, ki sedi visoko zadaj. Skozi vsako gnečo se prerije ta lični in urni vo-

LONDON: PRED „ANGLEŠKO BANKO“.

so se iz okolice pripeljali v mesto za en groš. Kmalu so trotoarji polni ljudi, ki hitevajo vsi za nekim skupnim smotrom, a se ne poznajo med sabo, se ne pozdravljajo in ne govoré. Na njihovih obrazih leži globoka resnost, katero jim je začrtala skrb za življenje z globokimi zarezami.

Ljudem se pridružujejo vozovi. Težki tovorni vozovi škripajoč nosijo svoja bremena; vseh vrst so: veliki in zaprti, kakor Noe-

ziček, ki mu je praktični Anglež v nekem poetičnem trenutku dal prijazno ime njegovega iznajditelja — „hansom“¹⁾.

Prodajalne se odpirajo in z ropotom se dvigajo železni zatvori pred vratmi in okni. Takoj oživé hiše in začne se urno tekanje vun in noter. Trgovski delavnik s svojim nemirom in umetno povzdignjenim prome-

¹⁾ Handsom (izg.: hansöm) = lep, čeden.

tom, z vsemi pripomočki najživejše konkurence se začenja. Prej enakolična pročelja hiš oživé in vabijo, da si oglej njih vsebino. Široka vrata, ki so te prej odganjala, da se jih ne dotakni, zdaj odpirajo pogled v nagromadeno bogastvo in kličejo z vsiljivimi napisi, da pridi, obišči, preiskuj in jemlji seboj, ker je v njihovih zakladih edina sreča tvojega življenja. Prej slepa okna, ki so bila zakrita s sivo mreno in so tako žalostno in brezizrazno strmela na ulico, izpregledajo, in v njih se pokažejo pestre barve neštevilnih mamljivih izveskov in drugih dragocenih vab. Prej je vse odbijalo in klicalo: Ne dotakni se, če nočeš biti zaprt! Zdaj pa vse kliče in vabi: Pridi, kupi, uživaj!

Med napisi vlada tiha, a brezobzirna vojska. Kakor se rokoborca izkušata spraviti podse in se vsak trudi, da bi nasprotnika položil na hrbet in mu rame pritisnil na tla, tako se napisi stegujejo in z vsemi močmi silijo naprej ter izkušajo prekositi svoje vrstnike. Vojska lepakov te napade pri vsakem koraku. Tu ubijajo kolosi z debelimi pestmi tvoje živce, tam pošljejo podjetni obrtniki nad te smehljajoče se ženske, v vseh barvah ti skačejo v oči najgorostnejše trditve, črke plešejo v najstrašnejših skokih, se zvijajo in lomijo, kakor akrobati, in bljujejo ogenj, samo, da bi prekričale konkurenco na drugem voglu, katera uganja tudi najneverjetnejše stvari, samo da bi prekosila vse druge v vsiljivosti. Tisoči napisov se ponujajo v izložbah, sedé nad vrati in nad okni, plezajo po zidovih v vseh nadstropjih, jahajo na strehah in se stegujejo še čez dimnike. A ne dovolj! Da tudi kratkovidnež, ki v gneči gleda v tla, ne ostane brez pouka, zasledi njegovo oko tudi spodaj pri tleh ali na tlaku dobrohotno naznanilo, katera kava je najokusnejša in katero mijo je najboljše.

To je vojska, v kateri zmaga le oni, ki je močnejši, ki bolj vpije in ima trše komolce. Če se izprehajaš po ulici eno uro, pa si izvedel toliko stvari, da ne veš, katero bi si zapomnil; od barv je utrujeno oko in uho brezčutno od ropota.

Jutro napreduje. Zdaj se prigugajo šele pravi in značilni okraski velikomestnih ulic: visoki omnibusi, katerim na strehi sedé za dva groša potniki, ki hočejo prejadrtati deročo reko velikomestnega prometa na varni ladji, počasi in z dobrim razgledom. In ni napačna taka vožnja na strehi omnibusa, v Londonu mnogo bolj priljubljena, nego pa spodaj v vozu na blazini.

A zdaj je poezija velikomestnega jutra pri kraju. Življenje drvi naprej, ves dan bo ropotalo in se vojskovalo samo s seboj, zvečer pa zažari v največjem blesku, napne vse sile in se izzivi z utripajočimi udarci nervoznega srca, da propade opolnoči v mrtev sen in leži zopet kakor ubito do jutra.

V „Angleški banki“.

Kam te peljem najprej, dragi čitatelj, ko sva si nekoliko odpočila in se oborožila z velikim mestnim zemljevidom, brez katerega se ne drzni hoditi nikamor, ako se nečeš izgubiti v tisočeri ulicah tega ogromnega mesta?

Kdor hoče uživati tuje kraje, se mora najprej iznebiti svojih domačih navad in se prilagoditi tujini v obleki in hrani, v govoru in v mišljenju. Če tega ne stori, ostane med njim in med okolico sovražna stena, ki ga ločuje tako močno od ostalega sveta, da je samotni v gneči in da se dolgočasi v najveselejši družbi. V vsak kraj moraš priti z resnim namenom, da boš v njem iskal ravno tega, kar tam najdeš. Ako hočeš uživati klasično umetnost, pojdi v Rim! Ako se hočeš vesel ozabavati, pojdi v Pariz! A v London smeš priti edinole z enim smotrom: Denar šteti in dobička iskati.

Vse mesto je pravzaprav le velik stroj, v katerem se vrté neštevilna kolesca v mrzlični naglici in izdelujejo bogastvo, s katerim si Anglež kupuje svoje svetovno gospodarstvo. Ogromne delavske mase se pehajo v okolici po tovarnah in v pristanišču prekladajo tovore iz vsega sveta. V sredi mesta so pa velikanske pisarne z ogromnim knjigovodstvom, kjer se vodijo računi, sklepajo pogodbe in seštevajo dobički. Veliko

telo angleškega naroda, katero steguje kakor pajk svoje dolge noge in prste po vseh petih delih okrogle zemlje, ima tu svoje srce, katero utriplje neprestano in žene gospodarsko kri modernega sveta — neutrudni in nikdar mirni kapital — po tisočerihi žilah mednarodnega prometa.

Zato nas pa vodi prvi korak tje, kjer vtriplje to srce z najmogočnejšimi udarci in napoveduje svetu zakone kapitalističnega razvoja. To je „Angleška banka“, ogromno poslopje sredi bogate City. Ves mestni promet se tu osredotočuje. Omnibusi se z vseh strani tu shajajo, in ker se Angležu zdi tako škoda vsake pedi zemlje, je trg pred banko seveda tako majhen, da vlada na njem nepopisna gneča vozov in ljudi.

Kot zavedna in energična „globetrotterja“ nisva tudi v najhujši gneči v zadregi. Na široki Oxford Street skočiva zadaj na stopnice omnibusa in se hitro vjameva za držaj ter zlezeva po zavutih, kot lestvica strmih stopnicah na streho. Za to je treba nekoliko spretnosti, kajti tudi omnibus se je navzel tu velikega zaničevanja do počasnežev in ne počaka izlepa nikogar, tudi ustavi se samo takrat, kadar zavozji v tak kaos konj in voz, da ne more nikamor naprej. In tedaj je nebeški vžitek, tako s strehe doli gledati na mravljišče, ki mrgoli pod nami, na te cilindre, vozičke in konje, ki tekajo za vsakdanjim kruhom kakor za stavo. Tam spodaj je vse v smrtni nevarnosti. Kdor pade, ga pohodijo in povozijo in šele zvečer se čita njegovo ime v časopisih. A tak omnibus je drago zavetišče kakor Noetova barka v splošni povodnji: tako varen si na njem, kakor dete v zibelki, in imaš najprijetnejšo priložnost, da premišljuješ z višine zakone svetovnega prometa in neizprosne boje za obstanek.

Pred banko stopiš doli in si kar naenkrat najnesrečnejši človek na svetu. Kajti iz osmih ulic, ki se tu križajo, deró vozovi na kup, kakor bi se hoteli pomečkati. Težki omnibusi, izvoščki, dvo- in štirikolesni, poštni vozički, livrirane ekvipaže, majhne dvokolnice postreščkov, hropeči tovorni parizarji

— vse to se vali na kup, in vmes letajo in skačejo otroci človeškega rodu v smrtnem strahu, da jih ta grozeča sila ne podere in ne potepta. V sredi trga je svetilka, okoli katere je nekoliko vzvišen prostor, kamor ne seže poulična oblast vozov. Sem se zaletimo in s tega otoka opazujemo deročo prometno reko. Ko se prvič pokaže presledek v vrsti vozov, jo udarimo z junaškim sklepom na nasprotno stran in stojimo na trotoarju pred banko, a le nekaj hipov, ker nas hiteči pešpotniki takoj potegnejo za seboj. Šele ko smo prodrli skozi vrata v poslopje, si lahko nekoliko oddahnemo.

Poslopje „Angleške banke“ je ogromna zgradba, pri kateri se ti najprej čudno zdi, da nima nobenih oken. Tako so v skrbeh Angleži za svoje bogastvo, da se jim zdi nevaren celo solnčni žarek, ki bi mogel odzunaj pokazati zločincu pot do milijonov, kateri živé tu v velikanskih zalogah zlata in papirja. Vsa svetloba prihaja samo z notranjih dvorišč. Tako si je ustvaril kapitalizem svojo trdnjavo, proti zunanjemu svetu zavarovano z debelo steno rezanega kamna, pred katero so postavljeni lični klasični stebri, kot znamenje, da umetnost na svetu služi bogastvu za kratkočasen okrasek. V severozapadnem kotu je pa sezidan tempelj, posnet po Sibilinem svetišču v Tivoliju pri Rimu, a tukaj kraljuje v njem Merkur, edino božanstvo, ki ima oblast nad človeškimi srci. Nekoč je bilo tu pokopališče sv. Krištofa —; nad mestom pokoja in miru se je nastanilo najbujnejše življenje, nasičeno z najvišjo energijo.

Ker je to morda najvažnejši denarni zavod na svetu, se smemo pač nekoliko ozreti na njegovo zgodovino.

Ustanovili so „Angleško banko“ l. 1694., in sicer je podal prvi načrt zanjo Škot William Paterson. To je delniška družba, prva te vrste na Angleškem. Skozi 140 let je bila tudi edina, in ker je vživala velike kraljeve privilegije, se je silno razvijala. Seveda so nastale v poznejšem času še druge banke, a ta je edina angleška banka, ki sme izdajati papirnat denar. Začetna glavnicca je znašala

1,200.000 funtov šterlingov¹⁾, a pozneje se je podvanajsterila. Več kot tisoč oseb je v službi med temi zidovi, čepé nad knjigami, pišejo, računajo in premišljujejo, kako bi se bogastvo banke pomnoževalo brez konca in kraja.

Zlata in srebra je v „Angleški banki“ vedno okoli 20 milijonov funtov šterlingov v stalni zalogi, kajti čez 25 milijonov njenega papirnega denarja kroži po svetu, a ta vrednost, ki je zapisana na bankovcih, mora biti pokrita v banki z istinitim kapitalom. Banka opravlja poleg drugih bančnih poslov za vlado tudi vse, kar je v zvezi z državnim dolgom, in to ni majhna stvar, kajti Anglija ima že 750 milijonov funtov šterlingov dolga. Dandanes se dela vse na kredit, in zato se ni čuditi, da so najbogatejše dežele na svetu tudi najbolj zadolžene.

Zmenil sem se z nekim tovarišem iz hotela, da se snideva danes v „Angleški banki“. Uradni prostori banke so namreč seveda občinstvu odprti, a do notranjih skrivnosti se dobi le težko pristop. Dovoljenje mora dati sam governor banke, ali vsaj njegov namestnik, deputy governor. Vseh štiriindvajset drugih ravnateljev nima te oblasti. Moj prijatelj gospod James²⁾ Wild pa je ne vem po katerih tetah, svakih ali drugih zvezah znan z vladajočimi duhovi prvega angleškega denarnega zavoda in si je torej dobil dovoljenje, katerega sem postal tudi jaz deležen po njegovi prijazni velikodušnosti.

Nisem ga dolgo čakal. Prišel je točno. Zamudni so po navadi ljudje po majhnih mestih, kjer nič ne računijo z daljavami in torej s potjo vedno kaj zamude. V Londonu pa vsakdo ve, da mora za najbližji obisk računati vsaj eno ure poti, in zato je točen. Gospod James Wild je pristen Anglež, kajti doma je na Škotskem, prebiva pa v Avstraliji. V London pride po trgovskih opravkih, in to potovanje je hkrati njegov tribut stari domovini, od katere se Avstralija vedno bolj osvoboduje.

¹⁾ En funt šterlingov = 20 šilingov = 24 K.

²⁾ James (izg. = džems) = Jakob.

Kmalu je gospod Wild dosegel, da naju je peljal nižji officer¹⁾ v notranje prostore. Velikanska zgradba obsega okoli štiri orala zemlje, in tu je združeno vse, kar služi poslovanju banke.

Najprej stopimo v silno močno zidano, obokano zgradbo, podobno temni kleti.

„The Bullion Office“, reče najin voditelj. „Tukaj je shranjena zaloga zlata in srebra. Natančno stehtane množine dragocene kovine se tu shranijo in tvorijo vrednostno zalogo banke. Bankovci, katere nosita v žepu gospoda, imajo veljavo le vsled tega, ker leži tu varno shranjena njihova vrednost, s katero se vam takoj vsak trenotek na zahtevo pokrije bančni papir z zvenečo zlato veljavo.“

„Zanimivo, krasno“, je mrmral gospod Wild, katerega pogledi so objemali z veliko ljubeznijo skrbno spravljene zlate zaklade. „Koliko pa je en milijon funtov?“

Officer pokaže gotovo višino. „Je vse stehtano do zadnjega miligrama, gospodje. Izvolite vstopiti tu v ‚Weighing Office²⁾‘, kjer se zlato tehtta!“ Natančno opazovani od vseh strani pod ostrimi pogledi stražnikov vstopimo v prostor, poln tehtnic, nad katerimi se po vozovih na železnih tirih prevažajo zlati tovari. Zlati so zaviti v podolgastih zavojih in vsak stehtani oddelek se skrbno zapiše, močno zavije, zapečati in mora prestatiti vse mogoče muke, preden je dovolj preskrbljeno za njegovo varnost.

„Tukaj, gospodje, je videti stroje, ki tehtajo cekine po 33 vsako minuto. Tehtnica stehta sproti vsak sovereign³⁾ in one, ki imajo pravo težo, polaga na kupe v en oddelek. To se godi avtomatično z največjo natančnostjo. Okoli 80.000 sovereignov se tu na dan stehta.“

Dobra volja mojega tovariša je vedno bolj rasla, in v srcu brezčutnega Angleža so se začela oglašati srebrna čuvstva prijetnega zadovoljstva. Najin voditelj pa naju je z uljudno spretnostjo ločil od zlatih teht-

¹⁾ Officer (izg. = áfisör) = uradnik.

²⁾ Weighing office (izg. uegin afis) = urad za tehtanje.

³⁾ Sovereign (izg. sövrin) = zlat za 20 šilingov.

nic in peljal čez dvorišče proti drugi veliki zgradbi.

„Izvolite si ogledati ‚Printing Office‘, kjer se tiskajo bankovci.“

„Zanimivo, prekrasno“, je vzkliknil polglasno gospod Wild. Najin vodnik pa nama je predaval na poti o veselih in žalostnih zgodbah, o rojstvu, življenju in o smrti bančnih papirjev.

„Več kot 50.000 bankovcev se natisne vsak dan v teh prostorih. Vrednost posameznih listov je od 5 do 1000 funtov šterlingov.“

Velikanska dvorana se odpre, polna tiskarskih strojev, kateri s flegmatično ravnodušnostjo polagajo tiskane liste drugega na drugega. Sto funtov šterlingov ali pa vizitka — to je stroju popolnoma vseeno.

„Tu se tiskajo tudi poštne nakaznice in bankovci za Indijo“, je razlagal naš Mentor ter pokazal z mogočno gesto na hropeče stroje, kakor nekdanj Polikrat na pokorni mu Sam.

Gospod Wild je postajal vedno bolj navdušen. Njegova duša je vživala s slastjo pogled na tako dobičkonosno podjetje, kakor je tiskarna za bankovce.

„Je pa tudi preskrbljeno, da se kaj ne pokrade, kaj ne?“ je vprašal z veliko sočutnostjo.

„Menim da“, odgovori uradnik. „Nadzornik nadzira nadzornika. Kakor vidite, so povsod nastavljene straže, ki ostro pazijo na vsak naš giblje. Ponoči pa straži poleg bančnih čuvajev tudi oddelek vojaštva vse kote, kjer bi se mogel prikrasti zločinec.“

Bliže k strojem nas niso pustili. Le od daleč smo smeli pogledati v dragoceno delavnico, in kmalu je naš vodnik z vso prijaznostjo potisnil gospoda Wilda in mojo malenkost skozi vrata na dvorišče.

Gospod Wild se ni mogel premagati, da se ne bi obrnil in pogledal nazaj. Njegovi pogledi so obviseli ob vratih, a njegova duša se je izprehajala med stroji . . .

„Sedaj si oglejmo še ‚The Old Note Office‘, urad, kjer se shranjujejo stari bankovci, ki so že ob veljavo. Vsak bankovec, ki se v banki izplača, se črta in izgubi s tem

trenotkom svojo vrednost. Nekateri bankovec vsled tega doživi le kratko starost. Lahko se primeri, da je danes izdan in jutri že črtan. Črtani bankovci pa se še ne uničijo, ampak se pet let shranijo v banki, da služijo lahko za dokazila v pravih ali drugih slučajih. Dalj časa se ne shranjujejo, ker je njih število preogromno. Vsak teden se vzamejo izmed njih bankovci, ki so bili izdani v istem tednu pred petimi leti in se sežgo.“

Stopili smo v ta oddelek. Stene velikih soban so od tal do stropa obložene z zavoji, v katerih so zloženi stari bankovci in razdeljeni po dneh in tednih svoje smrti ter čakajo pogreba.

„Koliko pa je tega blaga?“ je izpraševal gospod Wild.

„V petih letih se nabere okoli 80 milijonov bankovcev, ki tehtajo kakih 90.000 kilogramov.“

„Goddam!“ se je začudil gospod Wild, „koliko pa je vredna ta krama?“

„Zadnjič je znašala skupna vrednost črtanih in shranjenih bankovcev 1750 milijonov funtov šterlingov. Neki šaljivec je izračunal, da če bi jih položili v eni vrsti drugega za drugim, bi bila vrsta dolga 13 km.“

„No, vi bi lahko z bankovci London potlakali in hiše olepili!“

„Da, ako jih ne bi morali sežgati.“ In peljal naju je skozi hodnik do velike peči, ter dejal: „Tu se bankovci sežigajo. Peč je pet čevljev visoka in ima v premeru deset čevljev. Vsak teden je čisto polna.“

„Peklenska peč to!“ je godrnjal gospod Wild.

„V nekaj trenotkih se izkadé v obliki lahkega dima skozi dimnik listi, kateri so bili pred kratkim še vredni mnogo milijonov.“

Gospod Wild je molčé strmél nekaj časa v peč. Nato se pa hitro obrne in reče: „Pojdimo! Če tukaj notri ne čepi sam devil¹⁾, ga ni nikjer več!“

„Gospoda smeta pogledati še eno zanimivost: Bankovec za en milijon funtov šterlingov!“

¹⁾ Devil (izg.: devl) = vrag.

„To pa to!“ je pritrdil gospod Wild. Šli smo v pisarno, kjer leži spominska knjiga za ptujce. Marsikatero ime odličnih oseb se tukaj bere. Tu so imena vladarjev, s kronami in brez kron. In mnogokrat so poslednji mogočnejši od prvih...

V lepem zabojčku pod steklom se vidi dragoceni papir, ki predstavlja v naši vrednosti precejšnjo vsoto 24 milijonov kron. Večji je in lepše risan od svojih ponižnejših tovarišev. Tudi je dobro ohranjen, ker se mu ni treba truditi po svetu, hoditi po semnjih, poslušati prepire med mešetarji in se valjati po potnih žepih. Kakor kralj na prestolu sedi tu v svoji škatljici in se lahko smeje zmečkanim in umazanim proletarcem svojega rodu, ki dobivajo toliko ran v boju za obstanek in se morajo včasih podvreči celo malo okusnim operacijam z limom in različnimi papirčki, da si ohranijo življenje. Da, tako je na svetu! Revež se trudi in trpi, bogatino pa vsi strežejo, se mu hlinijo in ga občudujejo!

Gospod Wild se je ves zamaknil v ta prijazni simbol najvišje zemske sreče. Vedno

bliže mu je prihajal z nosom, da si vtisne neizbrisno v spomin te tako pomenljive poteze.

„Ali se sme ta bankovec tudi otipati?“ je vprašal uradnika. „Bi vsaj smel reči, da sem imel že en milijon funtov v roki!“

„Je prepovedano!“ odgovori uradnik smeje se. „In vam tudi nič ne koristi, predragi gospod Wild, če ga tudi ukradete. Kajti pogledjte: Bankovec je brez številke in brez podpisa! Niti ene žemlje si ne morete kupiti zanj!“

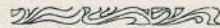
„Potem naj pa le v škatlji ostane“, reče gospod Wild resignirano. Hipoma je izgubil bankovec zanj vsako zanimivost. Koliko je na svetu papirjev, ki so lepši, močnejši in večji!

Poslovala sva se od vljudnega officerja. Kmalu sva stala na ulici.

„Hvala vam lepa, gospod Wild! Zlato ‚Angleške banke‘ in vaša prijaznost mi ostaneta vekomaj v spominu!“

In že naju je ločila vrveča množica. Šla sva vsak na svojo stran.

(DALJE.)

SILVIN SARDENKO:

POD GRENKIM JARMOM.

Je li mogoče, dražestna blondinka?
Na licih se ti še mladost smehlja,
že sladka last si grenkega moža
in že v naročju svojem nosiš sinka?!

Po blaženi prostosti žalostinka
privre ti morda včasih iz srca;
kot da bi izpod zimskega neba
osamljena priplavala snežinka.

A nič ne veš od zime, ne viharja.
Pogledi tvoji so zaverovani
v nedolžno dete, ki je tvoja zarja.

In nič ne vidiš? Glej, ob tvoji strani
tvoj mož z očmi se z drugo po-
govarja —
in misliš, da te ljubi kakor lani...

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

Keltoslovanska liga.

Bilo je nekoč v vzhodnem delu londonskega mesta, kjer se bore neštne delavske množice z bedo, propalostjo in lakoto, da sem se seznanil s tabo, dragi moj Patrick! Zapustil si svojo domovino onkraj sivega morja, zeleni otok, bedno Irsko. Kakor milijoni tvojih rojakov si v tujini našel kruh in zaslužek, ki ga nisi našel na rodni zemlji, na plenu grabežljivih in nenasitnih tlačiteljev. Tvoje zvesto in dobro irsko srce se mi je priljubilo, da se te še zdaj tolikokrat spominjam!

Zmenila sva se, da se najdeva po dinnerju ¹⁾ v Kensingtonskem vrtu pri kraljevi palači. Obljubil mi je, da pripelje seboj zanimivega gosta, ki stanuje pri njem.

Bil je točen. Ko pridem skozi široko cesto, ki vodi med travniki in nasadi do palače, sedita na klopi že dva mlada moža, ki me prijazno pozdravita.

„Dober dan, moj dragi Irishman!“ ²⁾ mu zakličem.

„Good day, dear Slavishman!“ ³⁾ odgovori Irec in se široko nasmeje.

Patrick Ullathorne je bil pravi Irec. V Londonu spoznaš Irca oddaleč po obrazu in po kretnji. Anglež ima podolgasto glavo, kakor bi bila ob strani stisnjena. Tudi take glave so lahko lepe. Od spredaj je obraz ozek, mrzel, čelo visoko, brada globoka, in nos ju veže v dolgi črti. Še cilinder na tako dolgo glavo, pa vidiš pred seboj krasen

geometriški problem! Če je angleška glava podobna podolgasti stisnjeni češplji, je pa irska pravo okroglo jabolko. Pri Angležu je vse bolj pravokotno, pri Ircu pa je kroglja arhitektonična prvina. In tako je tudi moj ljubi prijatelj Patrick Ullathorne imel vzorno okroglo glavo širokih, prijaznih lic, nad katerimi se je lesketalo dvoje živahnih oces, a pod kratkim, nekoliko ostrim nosom so veselo silile narazen temnorjave brčice.

Njegov spremljevalec je bil živahen mladenič srednje postave. Oči so mu mehko in sanjavo gledale v svet, vsaka kretnja mu je bila elegantna in ponosna. Graciozno mi poda roko in se predstavi:

„Włodzimierz Dębicki!“

„O mila godba blažene poljščine!“ mu odgovorim. „Čez dolgo časa slišim zopet slovanske glasove!“ Trudil sem se, izgovarjati po poljsko, in to je hipoma elektriziralo mladega Poljaka, da mi je vneto stiskal roko in v očesu se mu je zasvetil žar hvaležnosti in pritajene melanholije.

Kmalu sva se pogovorila. Włodzimierz je bil rojen na Ruskem Poljskem in je študiral v Varšavi. Tu je sanjaril o poljski slavi, o jagelonskem prestolu, o ognju in meču starih borb, o ukrajinskih pohodih in staropoljskih zborih. In primerilo se mu je, da je vzkipela njegova poljska kri, udeležil se je dijaških nemirov, in konec vsega je bil ta, da je bežal čez mejo in se pridružil koloniji ruskih izgnancev v Londonu.

Šli smo v Kensington Palace, da ga pregledamo, kolikor ga je dostopnega občinstvu. Obširna zgradba sredi velikega vrta ni nič posebnega. Nekaj lepih dvoran z umetnimi stropi iz hrastovega lesa in zgodovinskimi slikami zanima bolj zgodovinarja, kakor umetnika. Angleži z veliko pieteto ogledujejo vse posameznosti, ker v teh pro-

¹⁾ Dinner = kosilo.

²⁾ Irishman (izg.: Ajrišman) = Irec.

³⁾ Izg.: Gud dé, dir Slevišman. = Dober dan, dragi Slovan.

storih je preživela svojo mladost rajna kraljica Viktorija. Že v prejšnjih stoletjih so tu prebivale večinoma kraljice, na primer Ana in Marija. Tu se vidijo knjige, iz katerih se je učila brati mala Viktorija, njena mladinska knjižnica, precej čedno vezana, pisma, ki jih je pisala kot otrok s svojo veliko, močno in sloko pisavo, soba, v kateri je bila rojena, stopnjice, čez katere je šla nasproti odposlanstvu, ki ji je naznanilo, da je po smrti kralja Viljema IV. postala vladarica močocene angleške države, in podobne zanimivosti.

Kmalu smo vse pregledali in se zopet izprehajali po vrtu.

Sredi mesta leži ta velikanski vrt, a niti en glas mestnega hrušča ne sega sem in niti ena streha, niti en dimnik vsega neizmernelega mesta se ne vidi od tod. Zdi se ti, kot da si daleč proč od sveta, v svežem zelenju in zadovoljnem miru. Pred nami je obširni Hyde Park¹⁾, nepregledna ravan, pokrita s travniki in semtertje obraščena z drevjem ter preprežena z belimi stezami. Tje jo udarimo in po domače, kakor je navada na Angleškem, sedemo v svežo travo.

„Kaj si pa tako žalosten, Patrick?“ vprašam Irca, ki je hodil ves čas zamišljen in ni izpregovoril nobene besede.

„Žalosten, da, pa tudi jezen, kadar se spomnim krivic, ki so nam jih naredili ljudje, ki tod gospodarijo. Njih moč je izrastla iz krvi in njihovo bogastvo iz ropa zatiranih. Stopili so drugim na tilnik, da so povišali svoje prestole. Jemali so drugim, da so sebi kopičili zaklade.“

„Stara keltska kri vrè v tebi, Patrick“, mu rečem; „dolgo je bila tlačena in stiskana, in zdaj vzkipeva. Govori, kakor ti srce vleva! Verjemi, da sva midva, jaz in najin Poljak tukaj, zmožna razumeti krivdo in boleost, ki leži že stoletja nad tvojim narodom.“

„Po svetu imate res Irce za večne nezadovoljneže, za neumno lačno paro, ki se prodaja vskomur za umazan groš in hira

¹⁾ Hyde Park (izg. Hajd Park), največji drevored londonski.

po žganjarnah in beznicah. Milijone so nas izgnali z naše zemlje, nam vzeli vse, in sedaj se masté angleški landlori¹⁾ na posesti, ki je bila nekdanj last naših očetov. Vsi so nas izdali in nas zapustili, tudi oni, na katere smo se najbolj zanašali. Ni je pravice več na zemskem krogu.“

„Čuj, Patrick“, mu ugovarjam; „jaz pa mislim, da ste tudi sami nekoliko krivi. Vaša burna, nepremišljena keltska nprav ni kos v gospodarskem boju premetenemu, hladnemu, preračunljivočemu Anglosasu, ki je vztrajen in trd kakor jeklo.“

„Je nekaj na tem, ne tajim“, odgovori mladi Irec, „a naša nprav je pa ravno zaradi tega sposobna za marsikaj, česar Anglež ne premore. Vendar verjemita mi —: Samo sirova sila nas je mogla potlačiti, in pride čas, ko tudi mi postavimo silo proti nasilstvu.“

Poljaku so se zaiskrile oči.

„Panno święta Czesłochowska²⁾“, vzklikne Dębicki, „to je pa ravno tako, kakor na Poljskem!“

„O, vi ne veste, vi ne morete čutiti, kaj preveva irsko srce, ako se spomnimo krivic, ki so nas potlačile. In vse le zato, ker smo ljubili resnico in nismo vklonili svojega tilnika brezvestnim tiranom, kakor ti neznačajni Albionci, ki so svoje duše izpremenili v hinavske in goljufive računske zapisnike.“

„Varuj se, Patrick“, ga prekinem, „da te kdo ne sliši! Ti si nemara tudi eden izmed ‚white boys‘!“³⁾

„Jaz sem, kar hočem biti. Sploh pa vsakdo na Angleškem ve, kaj Irce mislimo. Nimamo kaj skrivati. In drugače ne more biti, če pomislite našo zgodovino.“

In Patrick si je podprl glavo ter je pripovedoval žalostne zgodbe iz irske preteklosti. Znal jih je na izust in pripovedoval gladko, kakor stvar, na katero vedno misli.

¹⁾ Landlord = posestnik.

²⁾ Gospa sveta Čenstohovska! (Czesłochów je najslavitejša poljska božja pot.)

³⁾ White boys (izg. huajt bojs) = beli fantje, tajna irska revolucionarna družba.

„Ko so si Angleži vsled svoje premoči podjarmili ‚Zeleni otok‘, so neprenehoma pošiljali na Irsko anglosaske koloniste. Naš keltski narod je živel mirno in pošteno dalje, nikomur ne hoteč nič žalega. Poštenost je zaupna in miroljubna, ter ne spozna kače, dokler je ne piči strupeni zob. Ko je odpadel Henrik VIII. od katoliške cerkve, da je mogel zapoditi svojo prvo ženo in se oženiti z gospodično Ano Boleyn, so nastali veliki verski boji, ker vladar je hotel s silo zatreti cerkev, ki je nasprotovala njegovim strasti in gospodstvaželnosti. Bil je boj za svobodo vesti in prepričanja proti državni razkolni nasilnosti. Gospoda v angleškem parlamentu ni imela dovolj značaja, da bi se ustavljala vladarski samovolji, in tudi v irskem parlamentu so angleški veleposestniki iz političnih nagibov odpali. Upali so, da kralj ugrabi posestva cerkvi in katoličanom, ter da od tega plena tudi njim kaj vrže v zahvalo za njihovo izdajstvo. A ljudstvo in duhovščina irska sta ostala zvesta in se upirala državni cerkvi. Krvava Elizabeta, morivka Marije Stuartove, pa je napela vse sile, da si podvrže ves otok in ga potegne v protestantovstvo. Angleška vojska je z ognjem in mečem širila novo vero. Kdor se ne izpreobrne k novemu evangeliju in ne prizna za papeža nezakonske hčere ohollega Henrika, izgubi posestvo in glavo! In to kruto postavo so izvrševali nad našim narodom z rabeljskim veseljem. Pod Elizabeto so Ircem pobrali 600.000 acrov¹⁾ posesti. Metali so jih v ječe in mučili z vsemi orodji, ki si jih je mogla izmisliti človeška krutost. Časi Neronovi so se ponovili, in kri je v potokih tekla na moriščih. A Irci so ostali zvesti in značajni. Jakob I. je ugrabil našemu narodu en milijon acrov. Ni bilo pravice za katoličana pri sodišču, niti usmiljenja pri grabežljivih naselnikih. Ali se morete čuditi, da je vstal ves narod za svojo svobodo? Krvava vojska je razsajala po otoku pod Karolom I., kateri je bil sramotno prelomil svojo dano besedo in nadaljeval

krivice. Moj Bog, 12.000 Ircev je padlo od meča, mraza in lakote! Pa angleški in škotski odpadniki so se vzdignili tudi proti kralju in uporni parlament je vjel Karola I., ter ga zaprl kot svojega jetnika. Ali niso takrat Irci pozabili vseh krivic in se dvignili, da ga osvobode? Zopet je zmagala krivica. Karola I. so obsodili na smrt in obglavili, in zdaj je nečloveški diktator Cromwell jel besneti po Irski. Zopet je tekla kri v potokih, in čez pet milijonov acrov so nam zopet uropali zemlje. Izgnanstvo in suženjstvo je bilo kazen za katoliško vero. Štiri škofove in čez 300 duhovnikov nam je vlekel Cromwell na morišče, da bi njihova kri prestrašila druge. Volk v gozdu in duhovnik pred oltarjem sta imela isto ceno: Pet funtov šterlingov je dobil nagrade, kdor je ubil volka ali duhovnika izdal. Čez tisoč duhovnikov so izgnali, in smrtno je bil kaznovan oni, ki so ga izdali, da je skrivaj opravljal katoliško bogoslužje. A Irci so ostali značajni. Rablji niso mogli delati dovolj hitro, in zato so odločili provincijo Connaught za katoličane, češ, da smejo prebivati edino le tam. A kako se naj ves narod stlači na majhen kos najslabše zemlje? Besni morivci svojega kralja so pa imeli neprenehoma povoda dovolj, da so po deželi vohali za papisti in jih tožili, da bi se polastili njihovih posestev. O, kaj so takrat počeli z našim narodom! Osemdesettisoč jih je zvlekel Cromwell skupaj vklenjenih, da jih pošlje v izgnanstvo. Polovica jih je pomrla, preden so jih odpeljali, in čez šest let je bilo živih samo še dvajset oseb — vsi drugi so poginili od bede in trpljenja!

„In koliko časa je to trpelo?“

„Dolgo, dolgo! Pravite, da je Anglež praktičen. Da, praktičen je bil tudi pri preganjanju katoličanstva, kajti boril se je vedno z gospodarskimi sredstvi. To je bilo prav posebno preganjanje, katerega glavni namen je bil ta, da uničijo ekonomsko silo irskega naroda in si ga s tem usužijo. V začetku osemnajstega stoletja so zopet ugrabili Ircem 1.060.792 acrov zemlje in jih razdelili med anglikanske odpadnike. Podobe svetnikov

¹⁾ En acre (izg. akr) = 40·467 arov.

in križe so razbili, božjepotnike so kaznovali z bičem. Katoliške ljudske učitelje so izgnali; kateri se je vrnil, je bil kaznovan s smrtjo. Vlada je plačevala po 5 funtov za prevoz katoliških učiteljev v Zapadno Indijo. Katoliški stariši so morali svoje otroke pripeljati pred magistrat in jih niso smeli pošiljati v katoliške šole v Belgiji in Franciji ali Italiji. Noben katoličan ni smel ustanoviti šole, a vlada je ustanavljala protestantovske šole in silila stariše, da so morali svoje otroke pošiljati vanje. Katoliške sirote so dobivale le protestantovske jerobe. Z denarjem niso štedili: Duhovnik, ki je odpadel, je dobil do 40 funtov nagrade. Če je sin katoliške rodbine odpadel, je takoj dobil vse premoženje starišev, in ti so imeli le pravico vžitkarjev. Če je žena postala protestantovka, se je lahko ločila od moža. Če je katoliški duhovnik blagoslovil mešan zakon, je zapadel smrtni kazni. Noben katoličan ni dobil državne službe in je bil izključen iz parlamenta. Katoličan ni mogel ničesa podedovati od protestantovskih sorodnikov, in ti mu niti med živimi niso smeli ničesa darovati. Katoliški otrok, ki je šel v protestantovsko šolo, je dobil 5 funtov dote. Pogodbe, ki so jih sklepali katoličani med seboj, so veljale le za 30 let. Katoliški najemnik je moral dve tretjini žetve oddajati protestantovskemu veleposestniku. Kdor je takega najemnika ovadil, da je obdržal zase več kot eno tretjino, je dobil nagrado in se je smel polastiti najetega zemljišča. Katoliških obrtnikov niso sprejemali v obrtne zveze ali so jim pa nalagali najtežje pogoje. Katoliški mojster ni smel imeti več nego le dva učenca in določeno število pomočnikov. Noben katoličan ni smel izdelavati orožja. Noben katoličan ni smel imeti konja, ki bi bil vreden več kakor 5 funtov.“

„Ni mogoče!“ se oglasi Poljak, „kako ste pa jahali? Mi smo v najhujšem preganjanju na krasnih konjičkih jezdili po Litvi!“

„Nam pa niti konj niso pustili. Le s stariimi kljuseti je smel orati katoličan, a krasne konje, ki so skakali po „Zelenem otoku“, je pograbil anglikanski lord!“

„Nečuveno!“ se je hudoval Vladko, „naši so še kazakom konje jemali!“

„Še ne dovolj!“ nadaljuje Patrick. Noben katoličan ni smel biti odvetnik ali porotnik. Sodili so katoličane samo protestantovski porotniki. Vsiljeni anglikanski popje so dobili vse dohodke katoliške cerkve, in irski katoličani, že itak preobloženi z davki, so morali anglikanskim cerkvenim uslužbencem plačevati še desetino in prispevati k obrednim stroškom, dasi so ti „prelati“ živeli večinoma v inozemstvu, ker jih nihče ni hodil poslušat. Katoliški duhovniki, preoblečeni v delavce ali trgovce, so pa skrivaj po gozdih v smrtni nevarnosti opravljali službo božjo, poročali in krstili. Vsakdo nas je smel zasramovati, od veleposestnika in grajščinskega valpta do glediških igravcev, ki so se na odru norčevali iz katoličanov. In ali mislite, da je to tiranstvo, ki nima primere v zgodovini, uklonilo naš narod? Glejte Irce, še danes so katoličani!“

In Patrick je planil pokonci, tresel se je po vsem životu ter dvignil pest proti nebu:

„Ne bodo nas ne! Prej bo konec vse Anglije z vsemi njenimi kolonijami! Njihove natezalnice so se potrle, preden so polomile kosti irskemu narodu, in rabljem so se meči skrhali, preden so nas pomorili! A pride ura osvete!“

Nastal je molk. Patrick je stal visoko zravnano, prsi so se mu burno dvigale in oči so strmele v daljavo.

„Blagor vam, Patrick“, rečem tiho. „Zgodovina je zabeležila z zlatimi črkami vašo značajnost, in cerkev po vsem svetu slavi vaše mučenike.“

„A mi smo tako revni, tako zapuščeni! Po vsem svetu je razkropljen moj rod, in kamorkoli prideš, so Irce med ubožci najbolj revni in zaničevani. Ah, kdo nam pomore, kdo nas dvigne? Zapustili ste nas vsi, in pomilovanje nam ne koristi.“

Patrick se skloni, si zakrije obraz z rokami in solze ga oblijo.

Poljak pa vstane in ga tolaži: „Glej, mi smo še bolj nesrečni. Ti imaš vsaj zlato svobodo, a mi smo izgnanci brez domovine

in miru na širnem svetu. Poslušaj zgodbo našega naroda!

Velik in slaven je bil naš narod. Od morja do morja je segala oblast jagelonskega žezla in poljski kralji so vladali na češkem in ogrskem prestolu. Največja sila v srednji Evropi je bila svoj čas srečna Poljska, ki je pod Grunewaldom pobila Pruse in se sestrsko zvezala s sorodno Litvo. Na naših šolah je cvetela učenost, po naših gradovih se je gojilo junaško viteštvo in ni ga bilo blišča, ni bilo slave, ki bi ne žarela in odmevala na Poljskem. Pridno ljudstvo je pa v mirnem blagostanju obdelovalo in ljubilo svojo lepo zemljo. Srebrnozvočno se glasi poljski jezik v krasnih pesmih, in kadar je vstal velikodušen mož in je poklical Poljake, so se mu pridružile trume plemenitih src in mu sledile k najslavnejšim dejanjem. Ognjevita srca so v brezskrbni požrtvovalnosti vselej stremila za tem, kar je najvišje in najlepše.“

„Res je, Vlado“, mu pritrdim, „poljski narod bo vedno med prvimi, dokler bodo slavili ljudje velikodušno idealnost.“

„A kdo nas je zatrl? Naš sovražnik je bilo ono tiranstvo, ki se je vgnezdilo v plemstvo, da je šlahta ¹⁾ potlačila ljudstvo in potem v izdajalskih bojih prodala državo tujcem. Izpodrinili so meščanstvo in si podvrgli kmeta, da je tlačnil ljudem, ki so živeli od njegovih žuljev. Glejte našo nesrečo! Nam pravijo zdaj, da smo anarhisti. A anarhisti so bili oni, ki so svojim strastem in svoji prevzetnosti žrtvovali ubogo poljsko ljudstvo. Plemstvo je izmzgalo uboge ljudi in ko je bil kmet berač, se ga je lotil jud, ki mu je izpil kri in slednjič prevzel vlogo meščanstvu. Brezskrbno so živeli v grajščinah in vživali narodno last, med tem, ko je ljudstvo ginilo in stradalo. Imeli so v rokah vojaštvo in državno upravo, in zato je propadlo vse. Ponosna Poljska je postala žrtev samogoltnih sosedov. In kaj je bil konec tega? Da so si močnejši sosedje razdelili našo državo, da so jo raztrgali na tri kose

¹⁾ Plemstvo.

in si jo podvrgli. V Rusiji so nas vlekli v razkol in nam hoteli vsiliti ruski jezik, na Pruskem so nas hoteli poluteraniti in ponemčiti, a v Avstriji, kjer je obdržala šlahta svojo moč, so spravili ljudstvo na beraško palico. A ni izmrl spomin na nekdanjo slavo in svobodo. Vstalo je poljsko ljudstvo in se hotelo osvoboditi. Krvavo so gospodarili sovražniki v naši domovini. Padli so najboljši junaki, in poljski narod je potlačen in ponižan. A v nas mladih žive ideali Kosciuszka, Mickiewicza in Słowackega in prisegli smo, da delamo proti tiranom, ki so polili Varšavo s poljsko krvjo. Čuj, Patrick, ali ni Bog ustvaril železa, iz katerega mi lijemo bombe? Vsako leto padajo v Rusiji glave onih, ki so nas zatrli. Ko padejo vse, tedaj zažari na nebu solnce svobode in nove, neminljive slave! In takrat sprejme domovina svoje izdane šinove in jim povrne njihovo trpljenje!“

„In ti upaš, da s tem dosežete svoj namen?“ vprašam ognjevitoga Poljaka.

„Šli smo vselej v boj samo z upanjem, brez zagotovila, da zmagamo. Volili smo vedno med tirani in med svobodo, in če smo vedno propadli, bomo pa gotovo enkrat zmagali. Pripravljeni smo na vse, na svobodo in na smrt!“

„A vaša napaka je bila vedno ta, da ste delali s silo, katera nič ne opravi proti večji sili“, mu odgovarjam. „Izkušnje nove dobe nam kažejo nova pota.“

„A odkod si ti, da umevaš moj jezik, a ne mojega srca?“

„Moja domovina je daleč odtod, majhna kot orehova lupina, a lepa kakor biser v smaragdinem okviru.“

„Kje pa je ta dežela?“ vpraša Patrick Ullathorne.

„Okoli Ljubljane.“

„Še nisem nič slišal o tem mestu.“

„To je južno od Prage“, je razlagal Włodzimierz Dębicki.

„Kje pa je Praga?“ je vpraševal Patrick Ullathorne.

„Ta je pa severno od Trsta“, mu je pomagal Włodzimierz Dębicki.

„Torej tam nekje proti Aleksandriji, kamor pošilja naša tvrdka svoje izdelke?“ povzveduje Patrick.

„Popolnoma pravilno“, mu odgovorim, „samo da smo mi ravno na sredi.“

„Blizu Carigrada?“

„Smo skoro sosedje s Turki.“

„To je pa zanimivo! Lepe sosedje imate! Ali ste jim kaj podobni?“

„Morda tudi nekoliko!“ se zasmejem. „A to bi bilo le v našo škodo. — Tam na jugu je dežela, kjer se dotikajo neba sneženi vrhovi velečastnih gorá, resni skalnati spomeniki krutih bojev, ki so se vršili pod njihovim vznožjem. In blizu večnega snega so gorke doline, v katerih zoré rumene pomaranče in se smeji sladko grozdje izpod zelenega listja na raskavi trti. S planin žuboré kristalnočisti studenci in skakljajo med zelenimi šumami v rodovitne doline ali se razposajeno mečejo v divjih slapovih čez sive skale. Kaj je ta vaša rjava Temza, ta velika, lena tovorna živina, ustvarjena le za to, da prenaša sajasta bremena na svojem širokem hrbtu! Če jo le pogledam, si umažem oči! A pri nas gledajo v modro nebo sinja jezera, katerim še noben dim in noben prašek ni skalil nedolžnega očesa. Sneženi Sever in topli Jug se tam objemata, pestri, divjepoe-tični Vzhod in starikastoučeni, naprednoprosvetljeni Zapad si podajata roke. Tam so podzemski svetovi, polni divne krasote, a nad njimi plovejo planinski orli v veličastnih kolobarjih. Tam so jezera, ki se potapljaajo v zemljo in grgrajoč izginjajo v globino. Pekoče se upira solnce v naše skale, a obli-va jih modro morje, polno južnega čara.“

„In kako se vam godi na tej pravljlični zemlji?“

„Kakor ljudem, ki živeči umirajo in umirajoči stegajo roko po življenju. Avarski in

moslimski navalili so pustošili to deželo, ki je videla pogorišča in grozodejstva roparskih tolp. Več kot polovico ozemlja je izgubil naš rod, in tisoči se po širnem svetu z Irci in Poljaki pehajo za vsakdanji kruh v tujih tovarnah in rudokopih. A izginili nismo vkljub vsemu zatiranju, in kar nas je doma in razkropljenih po svetu, smo zvezani v eno telo, ki se več ne razdruži. Ne mečemo bomb in ne netimo vstaj. V delavni dlani, v trdni zvezi in bratski ljubezni je naša moč in bodočnost. Keltje in Slovani! Ali ni soroden naš značaj, naša zgodovina in naše trpljenje? Bojevita germanska plemena so se kakor kij zasadila med nas. A njihova nasilna krutost nas ni zatrla in ni izpremenila našega značaja. In zdaj je Anglija opešala v borbi proti Ircem ter jim vrača svobodo, Poljakom se obeta večja prostost v Rusiji in brez strahu gledajo nasproti ponemčevalnim naporom Prusije. Ali niso to znamenja novega življenja? Ali niso to prvi žarki mladega, svetlega dne? Od hiše do hiše, od roke do roke se mora splesti bratovska vez med vsemi, ki so si ohranili svojo vero in svojo značajnost v časih preizkušnje in težave. Tako mi že delamo, in upamo, da nastane nekoč nova doba, lepša in srečnejša od dosedanjih, ker jej bodo vtisnili svoj značaj oni, ki so sami preizkusili bedo in sužnost. Jasen um, pošteno srce in delavna dlan bodi odslej naše orožje!“

„Pomagaj Bog in sveti Patrick“, vzklikne Irec, „to bo prava keltoslovanska liga!“

„Niech żyje!“¹⁾ pritrди Poljak.

Podali smo si roke in se obrnili proti domu. Solnce je zahajalo za Kensingtonsko palačo in lahna meglica je legala nad Hyde Park.

¹⁾ Naj živi!

ANGLEŠKI KRALJ SE PELJE K OTVORITVI PARLAMENTA.

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

V parlamentu.

Ravno tedaj, ko sem prišel v London, je bilo zaključeno zasedanje angleškega parlamenta. Lord Chamberlain,¹⁾ vsemogočni kolonialni minister, ki je velikim načrtom angleške grabežljivosti postavil neminljiv spomenik v nesrečnih žrtvah burske vojske, je bil vrgel v parlament bakljo, ki je vžgala vse politične strasti, in pod tem vtiskom so šli domov angleški postavodajavci, da na volilnih shodih, v političnih klubih in v trgovskih zvezah premišlujejo veliko vitalno vprašanje angleške svetovne velesile: „Protection or free trade?²⁾ — ali carinsko varstvo ali svobodna trgovina?

Skozi mnogo desetletij je na svetovnem trgu konkurirala angleška država z vsemi tekmeci pod geslom popolne svobode. Vprašanje kruha in dobička — edino, ki zanima Angleža v javnosti — je nastopilo zopet v svoji dvorezni obliki. Prostost uvoza in izvoza, katero je dosegel Cobden v prvi polovici prošlega stoletja z velikansko agitacijo, in

ki je pocenila angleškemu delavcu kruh, ker je po svobodni konkurenci dobil iz vseh krajev sveta najcenejšo moko, je proglasil Chamberlain naenkrat kot smrtno nevarnost za angleško velesilo.

„Ves svet ni več naš občinski pašnik, na katerem bi mogli svojevoljno delati svoje dobičke“, je razglašal Chamberlain po shodih in v svojih listih. „Nastopili so drugi veliki industrialni narodi, zlasti Američani in Nemci, ki nas pobijajo v konkurenci na svetovnem trgu. Anglija si mora določiti svoje ozemlje na svetovni obli, mora svoje kolonije pritegniti ožje k sebi in to svoje veliko vladarstvo organizirati kot celotno gospodarsko enoto ter jo z močno carino zapreti proti zunanjemu svetu. Če tega ne stori, odpadejo kolonije in Anglija, navezana sama nase, se ne more več obdržati na dosedanji mogočni višini. Proti imperializmu drugih držav mora Anglija postaviti svoje enotno, trdno zvezano gospodarsko ozemlje. Zato pa mora zapreti drugim državam uvoz, da ona svoje obrtne izdelke oddaje kolonijam, te pa da spravijo svoje prirodne pridelke v denar v Angliji sami brez tujega tekmovanja!“

V Chamberlainovem življenju je vtešena podoba pravega angleškega parlamentarca. Spat hodi ob treh zjutraj. Tega se je navadil, ker trajajo parlamentarne seje pogosto pozno

¹⁾ Izg.: Čémberlen.

²⁾ Izg.: Protekčn or fri tred.

v noč. Anglež se ravna po okoliščinah, kadar se te nečejo po njem; saj mu je vse življenje samo neprestan „drill“, da se moči izrabljajo do najvišje mere in dosega v najkrajšem času in z najmanjšo izgubo energije največji uspeh. Seveda potem vestni postavodajavec spi do poldesete ure zjutraj, se vsak dan koplje, sne določene množine in dela zopet z občudovanja vredno vztrajnostjo. Osem tajnikov mu služi za njegovo korespondenco in za osebno duševno delo. Kajti delitev dela je tudi tu napredovala skoro do tovarniške tehnike. Tisoč ljudi mu piše. Ne vlijudnost, ampak trgovski značaj solidne strankarske politike zahteva, da se vsakemu takoj odgovori. Misli se krešejo kakor električne iskre in lete izpod tajniških rok v obliki zasebnih pisem po vsej državi. Gospod minister se pripravlja na velik govor. Osem glav se mora zanj učiti. Vsak dobi svojo nalogo, katero mora proučiti, nabrati zgodovinskega in statističnega materiala in vse dobro izdelano in predelano predložiti gospodarju, kateri iz tega arzenala jemlje orožje za svoje govorniške turnirje na shodih in v zbornici. Odtod prihaja virtuoznost v debati in obsežnost znanja, ki obrži v spominu le najvažnejše, kardinalne točke ter ve takoj najti vsako podrobnost.

In potem ta ekonomija duševnih in telesnih sil! Vsa država je razburjena od njegovega zadnjega govora. Vsi listi pišejo o njem, ga kritizirajo, hvalijo, napadajo, mu žele smrt kot največjemu sovražniku ali ga kujejo v zvezde, se ubijajo nad številkami, ki jih je navedel, citirajo debele in drobne knjige proti njemu. Človek bi mislil, da zdaj ta nesrečni mož v potu svojega obraza in v smrtnem strahu sedi za mizo in premišljuje, kako bi pogasil požar, ki ga je zanel. A ne! V Londonu ga ni več. Doma na svojem posestvu se s kratko pipico v uših in z vrvico v rokah pogovarja s svojim vrtnarjem, kako bosta umerila nove gredice, kakšne rastline bosta zasadila, in če ga vidiš, kako sam obrezuje sadna drevesa in škropi cvetlice, ne bi nikoli verjel, da je to tisti lord Chamberlain, ki je pripravljen svojim imperialistič-

nim načelom na ljubo povzročiti svetovno vojsko. In če bi ga tu vprašal: „Protection or free trade? — Kaj sodite danes o svobodni trgovini?“ bi te pogledal začudeno, kot ne bi bil še nikoli nič slišal o takih stvareh. K večjemu bi ti odgovoril njegov vrtnar: „His lordship pojde šez tri tedne za nekaj dni v London. Tedaj se izvolite oglasiti!“ Ravno tako gotovo pa gre „his lordship“ vsako leto na jug, v solčno Italijo ali v Egipt.

Menjavanje med duševnim in telesnim delom vzdržuje vse človeške sile, da ne opešajo od enostranskih naporov. Vzgoja v angleških konviktih, v katerih ostajajo sinovi britskih rodbin ves čas svojih študij, se ozira na to obojno stran. Ni le slučaj, da so vsi veliki angleški državniki gojenci konviktov.

Jose Chamberlain,
angleški kolonialni minister.

A nismo se danes namenili, da bi motili angleškega kolonialnega ministra. Naš cilj je angleški parlament, katerega si ravno zdaj lahko prav složno od vseh strani ogledamo, ker so poslanci zapustili palačo ob Temzi in šli na svoj dom ali na oddih. Med zborovanjem je jako težko priti v zbornično palačo, ker so iz samih praktičnih nagibov angleški postavodajavci tujcem odločili kar najmanj prostora, tako da se lahko dolgo boriš za vstopnico, pa ti zadnji trenotek vratar zaloputne duri pred nosom, češ: Počakajte, da pride na vrsto tistih dvesto ljudi, ki so tudi zastonj prosili za vstop!

Zdaj so pa prazni ti sloveči in posvečeni prostori, v katerih se izdeluje in popravlja tista pravica, ki naj osrečuje narode in dviga državno moč.

Sedanjo zgradbo so začeli zidati l. 1840., ko je prejšnje poslopje pogorelo. Nova stavba je sezidana v najbogatejšem poznogotičkem, takozvanem perpendikularnem zlogu ter obsega enajst dvorišč, sto stopnic in 1100 sob in dvoran. Stroški so bili ogromni — čez 3 milijone šterlingov. Pa vendar ima ta inpozantna zgradba precejšnje nedostatke. Zunanji kamen, neke vrste dolomit, se polagoma kruši, in temelj stavbe je tako nizek, da pridejo spodnji prostori pod vodno površino, kadar naraste mimo tekoča Temza.

Približamo se stavbi od Whitehalla sem, kjer je središče angleških državnih uradov. Krasen prizor se nam odpre pred očmi: Pred nami leži podolgem stegnjena westminstrska katedrala, eden najkrasnejših spomenikov plemenite, resne gotike. Na levo pa vidimo ogromno parlamentarno stavbo od mestne strani. Trije krasni stolpi obrnejo takoj nase našo pozornost: Prvi je Clock Tower — stolp za uro, s katerega se vsake četrte ure sliši melodiozno zvonjenje. Visok je 318 čevljev, v višini nekoliko razširjen in elegantno poostren proti vrhu. Drugi je pa Middle Tower — srednji stolp z ravno streho, visok 300 čevljev. Tretji — Victoria Tower — je najširši in visok 340 čevljev. Pod njim je široki portal, skozi katerega se pripelje kralj v slovesnem sprevodu k otvoritvi parlamenta. Takrat razvijajo nad Viktorijinim stolpom zastavo, ki plapola visoko v zraku, na vrhu urnega stolpa pa prižgó luč, katere svit oznanja ponoči, da parlament zboruje. V stolpu zazvoni ogromni „big-ben“, eden največjih zvonov na svetu, ki tehta 13 ton. Nekoč je zopet klical angleške državnike k delu za domovino. A njegov brneči glas je naenkrat ohripel —: revež je počil od hudega napora. To je bil dogodek za angleški parlament, kateri se z največjo trdovratnostjo drži starih običajev. Brez big-bena ni parlament popoln. Zato so ga hodili gledat najboljši veščaki in so premišljevali,

kako mu pomoči. Preliti ga niso hoteli, kajti big-ben je moral ostati pri življenju. Slednjič so mu razpoko zalili, in ta operacija se je tako dobro obnesla, da je big-ben zopet slovesno s čistim glasom naznanil parlamentu svoje zdravje.

To je res podoba angleškega ustavnega življenja. Najhujši boji so že pretresali monarhijo in zbornico, a vselej so zopet ohranili stare oblike, popravljali razpoke z velikim trdom in ohranili živo konstitucionalno načelo.

Veličastna resnost te krasne zgradbe nehote navdá človeka s spoštovanjem, in z nekakim ponosom stopimo skozi „Normanska vrata“, okrašena z gotskimi svodi, ki jih nosi na sredi ličen, z grozdnatimi skulpturami olepšan steber.

Tukaj že čaka nekaj oseb, ki si tudi želé ogledati parlament. Zanimive osebe! Najprej mi obvisi pogled ob mladem Kitajcu, oblečenem v živo-barvano svilen obleko. Dolgo krilo je bilo svetlo-rumeno, in čez je mahal moder plašč, ob straneh odrezan. Na glavi je nosil majhno kitajsko pokrivalo, podobno dijaški čepici, in izpod njega mu je mahala po hrbtu skrbno spletena kita. Bil je mladenič kakih osemnajstih let, lepo zrasel, s širokim, svetlo-rumenim kitajskim obrazom. Po strani zarezane oči so mu veselo mežikale okoli, in bilo je videti, da je jako zadovoljen s parlamentno zgradbo. Poleg njega je stal bolj starikav mož v evropski obleki in s cilindrom na glavi. Takoj se mi je zazdelo, da je učitelj mladega Kitajca, ki je moral biti iz odlične rodbine, najbrže sin kakega višega mandarina, ki so ga poslali v Evropo, da si ogleda svet in se seznaní z zapadno omiko. Saj imajo sinovi odličnih kitajskih rodbin večinoma angleške ali francoske učitelje, ki jih spremljajo na njihovih potovanjih.

Pod Normanskimi vrati se je bilo nabralo še več drugih oseb, ki so bile pa poleg teh dveh predmetov mojega opazovanja mnogo manj zanimive. Preskrbeli smo se z vstopnicami, in mogočni vratar nas je razdelil v oddelke. Kajti v posvečene prostore

angleške tovarne za postave sme vselej naenkrat vstopiti samo določeno število izvoljencev, da nepoklicane osebe, ki nimajo oblasti ljudskih zastopnikov, preveč ne vznemirjajo teh soban, v katerih imajo razsojati samo izvoljeni pooblaščenca britskega ljudstva. Jaz sem bil srečni tovariš mladega Kitajca in njegovega resnega učitelja. Še danes mi je žal, da nisem Kitajca vprašal po imenu in dostojanstvu. Tudi gumbov mu nisem preštel; pravijo, da se na njih spozna stopinja mandarinske oblasti. A bili smo vkljub temu dobri prijatelji in smo se za silo razumeli, kajti Kitajec je govoril mnogo bolj angleško od moje malenkosti.

Stopili smo čez zložne stopnice v prvo dvorano.

„The Kings Robing Room“, je razlagal učitelj; „sem se pripelje kralj, in v tej dvorani se pripravlja slovesni izprevod v parlament.“

Dvorana je okrašena z lepimi slikami.

Učitelj, ki je bil dobro pripravljen, da je svojega mandarinčka naglo o vsem poučil, je razlagal posamezne slike, ki predstavljajo viteške kreposti po legendi kralja Arturja. Nad krasnim kaminom so tri alegorične podobe, ki kličejo kralju v spomin tri vladarske kreposti: vljudnost, pobožnost in velikodušnost. Nasproti jim stojita podobi usmiljenja in gostoljubnosti. Vmes pa je slikana zgodba kralja Arturja, tega plemenitega, legendarnega vladarja, okoli katerega je ljudska pravljica spletla krasen venec lepih povesti.

Odtod stopimo v dolg hodnik — the Royal Gallery¹⁾, — skozi katero stopa kralj, obdan od najvišjih dostojanstvenikov, proti gosposki zbornici, da jo otvori. Tla so pokrita z dragocenim mozaikom, strop je umetno izrezljan iz lesa in bogato pozlačen. Stene so pa okrašene z lepimi podobami. Na levi je velikanska slika: Admiral Nelson, ki je premagal pri Trafalgarju francosko in špansko brodovje 22. okt. l. 1805. in s tem preprečil Napoleonov napad na Angleško, je zadet

¹⁾ The Royal Gallery (izg.: Rojel gèleri) = kraljeva galerija.

od sovražne krogle in umira sredi svojih častnikov. Nasproti je bojišče pri Waterloo, kjer so združene armade v krvavi bitki potokle Napoleona. Nemški poveljnik Blücher in angleški general lord Wellington se srečata na bojišču. Vmes so pa bronasti kipi angleških kraljev in kraljic. Galerija je dolga 110 čevljev.

Počasi in dostojanstveno jo premerimo tudi mi in vstopimo v manjšo dvorano — the Princes Chamber, — ki je okrašena z

Speaker,

predsednik angleške poslanske zbornice.

mногоštevilnimi portreti Tudorske vladarske rodbine. Nasproti vratom visi velika podoba kraljice Viktorije na prestolu, ob katerem stojita podobi milosti in pravice. V barvanih oknih pa se svetijo rastlinski ornamenti, ki predstavljajo tri združene države: Roža pomenja Anglijo, bodljika Škotsko in detelja predstavlja Irsko.

Odtod vodi dvoje duri v gosposko zbornico. Pred nami se odpre krasen prizor: The

House of Peers¹⁾, luksuriozna dvorana, v kateri sklepajo postave prvi velikaši angleške države, kaže zares vso mogočnost in vse bogastvo Velike Britanije v teh neštevilnih okraskih, katerim daje njih stroga gotika resen in nekako svareč značaj.

Prvi vtisek je tak, kot da bi stopil v gotiško cerkev. Živo barvana okna z zgodovinskimi podobami razlivajo po dvorani pisane žarke, ki se igrajo v pestrih niansah ob slokem stebriču, strmečem proti stropu. Temnorjavi, umetno izrezljani paneli pokrivajo stene do polovice njih višine, med velikimi, šilasto svodenjmi okni pa so razpostavljene krasne heraldične skulpture. Obrnemo se nazaj in pogledamo proti glavni steni: Tu stoji kraljevi prestol, ves žareč od zlata, luksuriozno okrašen, in nad njim se vzpenja mogočen baldahin. Tudi prestol je popolnoma gotiški; naslonjalo se končuje trikotno. Ob vsaki strani, za eno stopnico nižje, je še po en manjši tron. Za časa kraljice Viktorije je na levi strani sedel njen soprog princ Albert, na desni pa prestolonaslednik the Prince of Wales²⁾, sedanji kralj Edvard VII.

Z velikim spoštovanjem so hodili Angleži okoli prestola in ga ogledovali, kajti angleško ljudstvo je pri vsi svobodoljubnosti globoko monarhično, ker vidi v kralju posebljeno svojo lastno moč in veljavo. Tudi mladi Kitajec je imel veliko veselje nad kraljevim prestolom, in prav videlo se mu je, da bi bil rad odstranil pregrajo in nekoliko posedel na njem. Skrbno ga je opazoval, pomignil učitelju in pokazal, da je opazil nekaj posebnega.

„Glejte, srednji prestol je nekoliko oguljen na sedežu, stranski pa ne. Gotovo se srednji večkrat rabi.“

„Kajpada“, pritrudi učitelj. „Rajna kraljica Viktorija je ponavadi sama prišla v parlament. Njen soprog, ki ni imel nobene vladarske oblasti, je ostajal doma. Zato je bil njegov sedež navadno prazen.“

¹⁾ House of Peers (izg.: haus of pirs) = hiša velikašev.

²⁾ Prince of Wales (izg.: prins of Uels), naslov angleškega prestolonaslednika.

„Jaz tudi ne bi hotel sedeti na prestolu, ako ne bi smel ničesar ukazovati“, je mrdroval Kitajec, in obrnil svojo pozornost na drugo stran proti dolžini zbornice.

Stali smo med dvema krasnima kandelabroma, ki sta bogato pozlačena in nosita obilo voščenih sveč. Pred seboj smo pa videli zbornično dvorano z dolgimi vrstami sedežev ob desni in levi.

Dvorana ni posebno velika, komaj devetdeset črevljev dolga. Na tem prostoru mora biti 550 sedežev za angleške velikaše. Z višine dol zró iz niš proti prestolu resni obrazi osemnajstih vitezov. To so oni velikaši, ki so kralju Janezu iztrgali iz rok „Magno charto libertatum“ in ga prisilili, da je dal Angležem ustavo po njihovi volji. Nekaj globoko simboličnega je v tem prizoru. Kakor stražniki stojé ob stenah možje, ki so omejili kraljevo oblast, in kličejo vladarju v spomin, da ta ljudska sila, ki se je takrat uprla absolutizmu, še živi, in da vsak hip zopet nastopi, ako bi vladar segal čez okvir svoje oblasti. Slikane podobe vseh angleških vladarjev, ki gledajo med njimi iz barvanih oken, se vidijo poleg teh kamenitih stražnikov kakor lepi okraski, svetli in bliščeči, a brez moči in solidnosti — pisane podobice brez teže in trdosti.

Spodaj pa sedé „gospodje“. Na vsaki strani so štiri vrste klopi, vsaka naslednja nekoliko zvišana. Pokrite so z blazinami iz rdečega usnja. Ker je bilo prej manj „peerov“, kakor zdaj, bi se gospodje jako drenali, ako bi prišli vsi v zbornico. A tega se ni treba bati v gosposki zbornici. Če jih pride dobra dvanajstorica, pa jih je že precej. Kajti sivolasi lordi, staroste slavnih rodbin, se ne razburjajo radi. Za mandate se jim ni treba boriti, ker jih podedujejo, in zato opravljajo svoje postavodajavne posle z vso mogočo flegmo in zaspanostjo. Debatirajo ne mnogo, ker so najrajši vsi enih misli. Kaj novega iz gosposke zbornice ne pride izlepa, in morala bi nastati že precejšnja revolucija, da bi se gospodje vznemirili. Miz nimajo, in samo na sredi zbornice so neke okovane skrinje, ki služijo za mize.

„Kaj pa to?“ vpraša Kitajec učitelja in pokaže na čudno, zofi podobno stvar, ki stoji ravno pred prestolom.

„To je woosack¹⁾, na katerem sedi lord High Chancellor²⁾“, odgovori učitelj. „V sredi je naslonjalo, tako da lahko sedi na vseh štirih straneh. Kadar je kralj v zbornici, takrat gleda proti prestolu in kaže zbornici hrbet, kadar kralja ni, pa se presede na drugo stran in gleda proti zbornici.“

„In pokaže prestolu hrbet?“ vpraša Kitajec.

„Saj ima naslonjalo zadaj! Sicer pa nihče ne more vsem ustreči in na vse strani gledati, tudi lord Chancellor ne. Kadar pride v zbornico, je oblečen v dolg talar, ki mu sega do tal, nosi črne svilene nogavice in šolne s srebrnimi sponami. Na glavi pa ima dolgo lasuljo. Tako sedi na woosacku in predstavlja najvišjo državno oblast, kajti on je pooblaščenec parlamenta in krone.“

Okoli woosacka je bila potegnjena rdeča vrvica, ki je služila za pregrajo, da se ne bi kak predrznež dotaknil te važne državne relikvije. Našega Kitajca je pa vleklo vedno bliže, in kar naenkrat je šinil pod vrvjo skozi in kot bi trenil sedel na woosacku. Učitelj je kar odrevenel ob tej predrznosti.

„Doli, za Boga! It is shocking!³⁾ To je kaznivo!“ je zaklical zamolklo in se oziral na vse strani, ali ni v bližini kak stražnik, ki bi prijel za vrat nedostojnega Kitajca.

A on je z veliko zadovoljnostjo sedel na woosacku, se še nekoliko pogugal in smehljaje pogledal okoli sebe.

Imel sem veliko veselje nad njim. Spomnil sem se, kako me je pred leti neki slovenski državni poslanec peljal v avstrijsko zbornico. Tam sem sedel visoko zadaj — menda je bilo v zadnji vrsti — na sedež vsenemškega kričaća državnega poslanca Wolfa. Silno imenitno se mi je to zdelo. Takrat sem bil namreč še mlad in neumen ...

1) woosack (izg. uulsak) = volnena vreča, poljudni izraz za sedež prvega ministra.

2) High Chancellor (izg. haj čenseler) = visoki kancelar, naslov angleškega prvega ministra.

3) It is shocking = to je strašno, nedostojno.

Naš mladi Kitajec je pa bliskoma skočil z woosacka in se prikazal izpod vrvi zopet v naši sredi.

Preden mu je mogel še učitelj razložiti nepostavnost njegovega početja, je že prihitela z nasprotnega konca parlamentarna straža, da na mestu kaznuje predrznega izgrednika.

Zdaj pa Kitajec ni hotel razumeti angleščine. Za učiteljem se je skrival, in ta se je trudil, da potolaži razkačenega stražnika. Tudi jaz sem se potegnil za Kitajca.

„Če je woosack zdaj kaj slabši, kakor je bil prej, povrnemo drage volje vso škodo“, sem dejal. „Materialne škode pa gotovo ni nobene. A tudi moralno ni oškodoval naš odlični gost angleške države in velikobritanskega parlamenta, ker je storil svoj sicer po tukajšnjih nazorih neobičajni korak samo iz velike vedeželjnosti in iz prekipevajoče navdušenosti za tako važno in koristno napravo, kakor je ta visoka zbornica. Upoštevajmo izredno družabno stališče kitajskega mandarina! Morda je ta dan zgodovinskega pomena, ko je prvi Kitajec zasedel slavni sedež visokega kancelarja.“

Kitajec je kimal, kajti govoril se mu iz srca. Straža še enkrat strašno grozeče pogleda in odide. Tudi mi gremo proti izhodu. Tam je takozvani „bar“ — mi bi mu rekli „šranga“ — do kamor smejo priti člani poslanske zbornice. Kajti strogo je prepovedano, da bi med zborovanjem kak navaden poslanec stopil v gosposko zbornico. Kadar poslanska zbornica lordom kaj sporoči, tedaj sme odposlanec „nižje“ zbornice stopiti samo do „bara“. Nad njim so pa galerije za časnikarje in poslušavce. Nad prestolom je še galerija za poslanike tujih držav in za odlične osebe.

Med tem se je gospod učitelj pomiril, Kitajec pa se je z mano spoprijaznil in je jako vljudno korakal ob moji levici. Zanimalo me je, kako v njem prodira evropsko mišljenje.

Iz zbornice stopimo potem v pravokotno, jako bogato opremljeno sobano: „the Peers' Lobby“, kjer ima vsak lord svoj oddelek

za obleko, zaznamovan z njegovim imenom. Še drugi prostori, ki služijo udobnosti lordov, se vrsté tukaj, a mi stopimo skozi veliki hodnik „the Peers Corridor“, na obeh straneh okrašen z velikimi zgodovinskimi podobami, v središče cele zgradbe, v veliko in prostorno „Central Hall“. Zgrajena je v obliki pravilnega osmerokotnika. Skozi stolpičasto svetlo streho prodira dnevna luč v te res izredno lepe prostore, ki so okrašeni z beneškimi mozaiki. Ornamenti ponavljajo v najrazličnejših kombinacijah državne in kraljeve simbole, in veličastni portali vodijo na vse strani. Nad prvimi in zadnjimi vrati sta podobi Davida in Sv. Jurija, ki predstavljata boj s sovražnikom in umetniško delo miru. Na visokih postamentih stojé marmornati kipi imenitnih angleških državnikov v nadnaravni velikosti, ki z resno strogostjo zró iz svojih kotov proti sredini. Okoli in okoli je pa v mozaiku gladkega tlaka vložen v latinskih črkah velik napis.

Kitajec je hodil okoli njega, a ga ni znal čitati.

„Kaj pa je tu zapisano?“ me vpraša.

Čital sem:

„Nisi Dominus aedificaverit domum,
in vanum laboraverunt, qui
aedificant illam.“

„To ni angleško“, je omenil mandarinček.

„Ne, ampak latinsko, in pomenja: Ako Gospod ne zida hiše, zaman se trudijo, kateri jo zidajo. Poglejte: Ta citat je središče cele stavbe, in iz tega kroga se razvija vsa arhitektura na vse strani. Kralj z ene strani in predsednik poslanske zbornice z druge strani si gledata nasproti, in ravno v sredi med njima je ta opomin, ki ju uči fundamentalne resnice državnopravnih ved.“

„In iz katerega pesnika je vzeta ta citat?“

„To je izrek ‚Svetega pisma‘, temelja krščanske vere. Drugi stavijo državno zgradbo na krutost in nasilstvo, krščanstvo pa uči, da je temelj državi pravica, katere izvor je Bog.“

Pazljivo je hodil Kitajec okoli napisa in ga opazoval s svetim strahom, kakor kak skrivnost in čarodejen talisman.

Mi stopimo naravnost naprej skozi velika vrata, nasprotna onim, skozi katera smo prišli, in smo že v prostorih poslanske zbornice. Zopet na desni in na levi velike slike iz angleške zgodovine. Skozi „the Commons Lobby“, kjer imajo poslanci svojo garderobo, stopimo v najvažnejši prostor, v srce angleške države —: Pred nami je „House of Commons“¹⁾.

Prvi vtisk je ta, da smo stopili v delavnico. Gosposka zbornica je luksuriozno okrašena, poslanska pa bolj preprosta, dasi jako lična. Stene so panelirane, sicer pa brez okraskov, samo galerije dajejo dvorani nekaj ornamentike.

Drugi vtisk je pa ta, da je zbornica pre-majhna. Vse je ozko, stlačeno in tesno. Morda so to nalašč naredili, da bi prisilili poslance k hitrejšemu delu?

Opomnil sem to gospodu preceptorju, ki se je ravnokar pripravljaj, da začne razlagati učencu tajnosti poslanske zbornice.

„Res“, je pritrdil, „zbornica šteje zdaj 670 poslancev, a prostora je samo za 476.“

Tudi tu si stoje nasproti po štiri vrste klopi, pokrite z usnjatimi blazinami in dvigajoče se proti steni. Vmes so tako ozki hodniki, da bi bilo res skoro nevarno izvoliti bolj debeluhastega poslanca: lahko bi obtičal med sedeži.

„Kako pa zborujejo, če prostora nimajo?“ je poizvedoval Kitajec.

„Gotovo so že naprej računali s tem, da nikdar vseh v zbornici ne bo, zlasti še zato, ker diet nimajo“, rečem jaz.

„Kadar je važna debata, h kateri pride izredno mnogo poslancev“, začne učitelj, „takrat gredo oni, ki ne najdejo spodaj prostora, na galeriji, ki sta ob podolžni strani na desni in levi, in ki sta vedno rezervirani samo za poslance. Tedaj tudi debatirajo z galerij doli, vpijejo in ploskajo ter pridejo le tedaj doli, kadar morajo glasovati.“

Ob severni steni stoji prestol za predsednika. Nad prostornim naslonjačem se dviga

¹⁾ House of Commons (izg. haus of komens) = hiša navadnih, naslov poslanske zbornice v nasprotju z gosposko.

lepo izrezljan baldahin, in tu sedi the Right Honourable the Speaker¹⁾. Oblečen mora biti v starodavno uniformo: Na glavi mu sedi dolga bela lasulja, ki mu sega daleč doli na rame in je skrbno nabrana v gube in v trdno sešite kodre. To nepotrebno pokrivalo je na Angleškem v toliki časti, da ne sme biti nobena seja brez lasulje. Tudi zapisnikarji se morajo potiti pod težkimi, vročimi lasuljami. Črn, plašču podoben talar mu visi z ramen, okoli vratu nosi belo ruto; tesne hlače do kolén, svilene nogovice in svetli šolní pomnožujejo odličnost njegove

poroštvo, da se v največjih nemirih ohrani država. Tukaj butajo v vročih borbah drug ob drugega, da se bore za razne misli in interese. Kakor dve armadi si stojita nasproti dve veliki stranki: Vladna, katere sedeži so vedno ob desni strani Speakerjevi, in opozicionalna, katera poseda vedno na levi. Govorniki vstajajo, zdaj na tej, zdaj na onj strani, odobravanje in graja se sliši vedno bolj viharno. Parlamentarni prostaki podpirajo nastope svojih voditeljev z glasnim ploskom in vpitjem. Cheer¹⁾ in contracheer postaja vedno glasnejši in burnejši, the honourable

GLADSTONE GOVORI V POSLANSKI ZBORNICI.

službe. Njegov prestol stoji tako, da če bi se vsa vrata odprla, bi gledal skozi vso dolgo vrsto hodnikov in dvoran naravnost kralju v oči. Tako je Anglež izrazil načelo konstitucije: Prestol ljudstva proti prestolu dinastije. Tu je borba strank, vrvenje političnih strasti, morje ljudskega gibanja, iz katerega valov vstajajo nove pravne oblike. Tam pa je stalna točka, katera se ne sme premakniti in daje

¹⁾ The Right Honourable the Speaker (izg.: the Rajt anöräbl the Spiker) = Jako častitljivi govornik, naslov predsednika angleške poslanske zbornice.

members of the House of Commons²⁾ začno vpiti in rjoveti, vstajajo s sedežev na obeh straneh, si dokazujejo s pestjo in divjimi pogledi, klobuki lete po tleh, v divjem neredu plešejo listi in knjige po mizi zapisnikarjev, armadi se bližata vedno bolj grozeče, in kmalu je na sredi dvorane gneča ljudi, ki se zmerjajo in si preté, da se bojiš za

¹⁾ Cheer (izg.: čir) = razveseljenje; v parlamentnem jeziku pomenja vzpodbujevalno odobravanje.

²⁾ Častitljivi člani poslanske zbornice, parlamentarni naslov poslancev.

njih življenje. Tako je v ljudskih zbornicah in tako bo vedno, ker drugače ne more biti. Tam nasproti je pa prestol monarha, ki stoji mirno in te nasprotujoče si elemente veže v eno telo.

Ob vsaki strani Speakerjevi so po ena vrata, ki služijo za glasovanje. Glasuje se namreč v angleškem parlamentu s tem, da se postavijo vsi poslanci v dve vrsti in gredo mimo Speakerja skozi ta vrata vun, in sicer gredo „the Ayes“¹⁾, ki glasujejo za predlog, skozi desna vrata, „the Noes“²⁾ pa skozi leva. Tam štejejo glasove za in proti.

„Kje pa sede ministri?“ vprašuje mandarinček.

„Ministri nimajo posebnih sedežev, ker so ministrstva na Angleškem parlamentarna. To se pravi, da mora kralj vzeti ministre iz zbornice in sicer iz stranke, ki ima večino. Prostor za ministre je v prvi klopi med poslanci ob desnici Speakerjevi.“

„Kako pa poslanci vedó, kje so njih mesta? Saj ni nikjer zapisano ime“, vprašuje dalje vedeželjni Kitajec.

„Stalnih sedežev ni, ampak vsak sede na levo ali na desno, kamor se prišteva, in če gre za trenotek iz zbornice, položi klobuk na svoje mesto. To je najbolj običajno, ker sede poslanci v zbornici večinoma s klobukom na glavi.“

„To sem tudi jaz opazil“, pristavim, „da se Anglež nikdar ne odkrije. Laže ga pripraviš do tega, da sezuje čevelj, kakor da bi snel cilinder z glave.“

„Pa vendar so začeli nekateri ‚moderni‘ tudi že novotariti. Pred nekaj leti je zavladala huda influenza med honourabli. In takrat je marsikdo iz strahu pred prehlajenjem obdržal klobuk na glavi, kadar je šel iz dvorane, in da mu drug ne zasede mesta, je položil vizitko na sedež. A to ni priznано in se le trpi. Angleški parlament spoštuje stare običaje in se jih drži z veliko pieteto. Mi nismo tako vihravi, kakor Francozi, ki hlepé le po novotarstvu. To dokazuje mnogo parlamentarnih običajev, ki jih tujec ne more umeti

1) Ayes (izg.: eis), = ki pravijo: Da.

2) Noes (izg.: nois), = ki pravijo: Ne.

ali se mu zde morda celo smešni. Ali Vam je znana ceremonija z ‚Black rodom‘?“

„Black rod?“ vprašam, „to je črna palica. Še nisem slišal ničesar o njej.“

„Videli ste“, je razlagal učitelj, „kraljevi prestol, s katerega prebere kralj vsakokrat ob otvoritvi parlamenta svoj programatični, takozvani prestolni govor. Če kralj ne pride osebno, ga prebere Chancellor s svojega wooolsacka. Da pa morejo tudi člani poslanske zbornice slišati ta govor, jih je treba povabiti, da pridejo zraven. A Bog ne daj, da bi kateri prestopil prag gosposke zbornice! To bi bil hud napad na predpravice naših lordov. Oni smejo samo do bara in odtam smejo gledati skozi vrata prizore ob prestolu. Za to povabilo ima Anglija posebnega visokega uradnika, ki vleče za svoj imenitni opravek jako uvaževanja vredno plačo. Večinoma je kak upokojen admiral ali postaren general in ima prijazni naslov „Gentleman Usher of the Black Rod“.¹⁾ Ko je zbrana gosposka zbornica k slovesni otvoritveni seji v vsej paradi, tedaj ukaže lord Chancellor gentlemanu Usherju, da naj povabi poslance k prestolnemu govoru. Ta vzame v roke black rod, črno palico, in krasno livriran konstabelj koraka pred njim. Silno počasi in veličastno premerita gosposki koridor. Vse čaka v slovesni tihoti. Komaj pa prideta v osrednjo osmerokotno dvorano in se približata poslanskemu koridoru, začne zbornična straža na vse grlo vpiti: „Black Rod gre! Black Rod gre!“ Straže na vseh koncih in krajih zakriče: „Black Rod! Black Rod!“ in rjovejo, kakor bi jih kdo iz kože deval, da odmeva po dolgem hodniku in se tresejo okna. Vse upije, in kmalu prodre ta bojni klic tudi v poslansko zbornico, kjer so zbrani ljudski zastopniki. Tukaj pa plane pokonci s sablo oborožen gentleman, ki ima bojevito ime „Sergeant at Arms“²⁾, kakor da bi ga bil gad pičil, in teče proti vratom

1) Gentleman Usher of the Black Rod (izgovori: Džentlmän Öšör of the Bläk Rod) = doslovno: Plemeniti gospod predhodnik od črne palice.

2) Sergeant at Arms (izg.: Sördžent ät Arms) = oboroženi narednik.

ter jih zaloputne Black Rodu pred nosom. Black Rod se pa ne dá užugati. Veličastno vzdigne trikrat svojo palico in udari ž njo po vratih, da zabobné. Sergeant pa stoji s sablo zadaj, kakor bi hotel vsakoga na mestu pobiti, ki bi se drznil vlomiti v poslansko zbornico. K sreči se ne zgodi nič takega, kar bi dalo Sergeantu povod, da bi rabil morivno orodje. Pa on je previden in ne zaupa vsakomur. Počasi odmakne pokrovček od luknje, ki je v ta namen narejena skozi vrata, in pogleda, kaj se godi zunaj. Tam vidi dva čedno oblečena človeka in ju vpraša, kdo sta in kaj hočeta in kdo jima je dal pravico, da prihajata v te prostore, kjer je zbrano svobodno izvoljeno ljudsko zastopstvo. Black Rod pove nato vljudno in dostojno, da spoštuje pravice te visoke zbornice, in da je poslan od Njegovega Veličanstva in od gosposke zbornice, da po vseh parlamentarnih pravilih sporoči jako častitljivemu gospodu Speakerju in vsem drugim častitljivim članom poslanske zbornice, kar mu je naročeno. In tedaj se vrata odpró, Black Rod pa prikoraka v zbornico in se iznebi tu svojega vabila, na kar se dvignejo poslanci in gredó v sprevedu pred bar, da tu poslušajo prestolni govor. — Ali ni to zanimivo?"

„Hao¹⁾, hao!“ pritrđi Kitajec.

„Pod smešno zunanostjo se tukaj skriva resno in trdovratno načelo“, rečem jaz. „Parlament, ki tako varuje svoje pravice pri vsaki otvoritvi, se zaveda svoje naloge in oblasti. A kdaj so vpeljali to ceremonijo?“

„Ta izvira še iz stuartskih časov, ko je Karol I. vdrl z oboroženo silo v parlament in je dal vkleniti pet poslancev. Nastal je upor in državljanska vojska, ki se je končala s tem, da je revolucionarni parlament obsodil kralja na smrt in mu dal odsekati glavo. Da se ne bi nikdar več ponovila ta krvava drama, se vsako leto Black Rod spoštljivo približuje poslanski zbornici in čaka pred vrati, da mu dovolijo vstopiti.“

„V tem prostoru“, je nadaljeval Anglež, „so govorili največji in najodličnejši parla-

¹⁾ Hao (kitajsko): dobro.

mentarci, kar jih je svet poznal. Nikdar ne bom pozabil, kako sem na galeriji slišal govoriti osemdesetletnega Gladstona. Med tem, ko so drugi sedeli na klopeh malomarno, s stegnjenimi ali prekrizanimi nogami, s klobukom, potisnjenim na oči, in zdehajoč ob dolgočasnih debatah, je Gladstone vse pazljivo poslušal, si semtertje kaj notiral in pre-mišljeval. Če se je Gladstonu zdehalo, je bilo znamenje, da ni nič posebnega; s prekrizanimi rokami je gledal nekaj časa v strop, potem je poiskal klobuk, ga vrtel nekaj trenutkov v roki in ogledoval njegovo notranjost; kmalu ga je imel na glavi in je odšel. A kadar je bilo treba, da je posegel v debato, takrat je neprenehoma obračal glavo, da je vse natančno slišal, in si zapisoval podatke. Iz oči mu je začelo bliskati. Kadar je bil pripravljen na velik govor, je sedel tiho zamišljen na svojem prostoru. Ko naznani Speaker začetek debate, vstane „the Grand Old Man“¹⁾ in z elastičnimi koraki stopi k sprednjemu robu zapisnikarske mize. Predse položi listek z zapiski, prime vogel mize z obema rokama in obrne molče svoje resno, od starosti razorano, a vkljub temu še lepo obličje, obrobjeno od sive brade, proti Speakerju. Tedaj zagrmi pozdravno odobravanje iz vrst njegove stranke, zlasti lrci se dolgo ne morejo umiriti. Ko ropot poneha, začne govoriti z globokim, polnim glasom, kateremu je dajalo lahno vibriranje nekaj nepopisno temperamentnega, kar je sililo vse, da so ga morali poslušati. Takoj se je videlo, da je izredni duh obvladal vso zbornico. Do zadnjega koticčka se je razumela vsaka beseda. Njegovi govori niso bili „pri leščerbi izdelani“, kakor Demostenovi. Imel je pred očmi vedno tisto idejo, za katero je govoril, in jo je od vseh strani pojašnjeval, navajal vse razloge za njo in proti nji z dramatično živahnostjo, z bogatimi mislimi in krepkimi izrazi. Iz stenografskih zapiskov ni bilo mogoče niti oddaleč spoznati moči, katero je imela njegova izgovorjena beseda. Vsak hip se je izpreminjal izraz njegovega lica, vedno živahnejši je postajal mladeniški

¹⁾ Veliki starec.

starec. Zdaj je ritmično bobnal po mizi, ko je našteval grehe trmoglavih toryjev, potem jih je sklenil in dvignil počasi do prsi, dà, če je prekipelo njegovo govorniško navdušenje, jih je dvignil tudi čez glavo in bliskovito udaril ž njimi po mizi, da je še bolj naglasil svojo ogorčenost proti angleški taktiki na Irskem. Ali je pa dvignil grozeče desni kazavec, da pozove plemstvo in bogataše, naj ne mislijo le na svoje interese, in da jim pokliče v spomin moralna načela, ki morajo vladati v javnosti. Ali je pa z dostojanstveno slovesnostjo počasi krenil z roko proti strani svojih nasprotnikov in nagnil svoje telo, da podpre s tem svarilo, da naj nikar ne budé spečega leva, neukrotne demokracije¹⁾. Bil je krasen mož, prvi parlamentarec svoje dobe!“

Obrnili smo se proti izhodu.

„Ali imate tudi pri vas kak parlament?“ me vpraša Kitajec.

„Kaj en parlament!“ mu odgovorim. „Pri nas imamo dva državna zbora. Pa še kakšna! Pri nas ima vsak poslanec svojo mizo in

sedi bolj prijetno, kakor tukaj sam master Speaker. Kaj pa je ta zbornica v primeri z dunajsko ali budimpeštansko? Nekoliko boljši tramvajski voz, v katerem se ljudje sujejo in sedé drug na drugem kakor natlačeni slaniki! Tudi več izpremembe je pri nas. Če reče dunajski državni zbor: To je belo! se oglasi takoj ogrski in kliče: To je črno! Mi smo sploh prvi na svetu v parlamentarnih zanimivostih. Nikjer se ne govori toliko jezikov, kakor pri nas. Nikjer niso debate tako dolge, nikjer se ne stavi toliko nujnih predlogov, nikjer se ministri tako hitro ne menjavajo, nikjer se poslanci tolikrat ne stepó in ne pobijejo toliko stolov in miz, kakor pri nas! Mi se v teh stvareh sploh nikomur ne vdamo. Tukaj vlada idiličen mir v primeri s parlamentarnimi bitkami, ki jih vojskujejo naši ljudski zastopniki.“

„Tudi pri nas bomo naredili parlament v Pekinu“, se je pohvalil mandarin.

„Prav imate“, mu rečem. „A naredite samo enega, dveh nikar!“

Šli smo po stopnicah doli in skozi hodnik Sv. Štefana v parlamentno cerkev, posvečeno istemu svetniku.

(DALJE.)

¹⁾ Steffen: „Aus dem modernen England“ 247 sl.

ZVONIMIR:

TEMNA NOČ . . .

Temna noč . . . Le tam v daljini
drobna lučka še gorí.

Kje bom našel, kje bom našel
belo stezo do vasi?

Da sem vetrič, ej, razpihal
megle bi izpod neba,

da sem solnce, ej, prisvetil
izza sivih bi gorá.

Ali zdaj . . . Le sveti, lučka,
mi v življenja trudne dni!
Daleč do vasi je rodne,
temna noč krog mene bdi . . .

LONDON: ANGLEŠKI PARLAMENT.

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

Parlament in parlamenti.

Med umetniško in prirodno lepimi prizori, ki jih nudi London primeroma manj od drugih mest, je vendar eden, ki je pač edini svoje vrste na svetu. Če stopiš ob lepem jasnem večeru čez široki westminsterski most na vzhodno stran Temze in se izprehajaš ob južnem obrežju ter se ozreš ob slikoviti obali po reki in njenih bregovih, ti obvisi oko z občudovanjem na velikanskih, deloma z dragoceno umetnostjo zidanih stavbah. Tu je naj-

(DALJE.)

prej starodavna, srednjeveška zgradba, Lambeth Palace, kjer so skoro 700 let prebivali nadškofje canterburyski. Vhod varujeta dva stolpa, ki ju je sezidal kardinal Morton ob koncu XV. stoletja. Temno zidovje nosi vse znake častitljive starosti in je bolj podobno trdnjavi kakor palači. Tu je takozvani Lollar Tower, kjer so bili zaprti uporniki iz Wicliffovih časov in ki so ga rabili za ječo tudi v poznejših dobah. Najstarejši in najlepši del cele stavbe je lepa kapela, sezidana že leta 1245. od nadškofa Bonifacija v staroangleškem slogu. Tu je bil neveljavno posvečen Parker, od katerega izpeljujejo svoje posvečenje sedanji anglikanski škofje, in tu je tudi

pokopan. V velikanski dvorani je nastanjena velika knjižnica, ustanovljena l. 1610. od nadškofa Bancrofta in sedaj odprta občinstvu. Poleg teh resnih zidov se raztega daleč ob reki ogromna bolnišnica sv. Tomaža, krasna stavba v italijanskem slogu. Zidovi so zgrajeni iz rdeče opeke, v katero se opira večerno solnce, da se zdé, kakor polito s krvjo. Vmes pa so lični oboki iz belega, od vremena že zelo otemnelega marmorja. Ljubitelji renesanse pravijo, da je to najznamenitejša svetna zgradba londonska.

A naše poglede obrača mnogo bolj nase nasprotni breg, kjer se ob Temzi steguje veličastno poslopje angleškega parlamenta. Bil je sploh najlepši prizor, kar sem jih vžil na Angleškem, kadar sem se zvečer izprehajal po širokem zidanem Albert Embankmentu — zgradba tega obrežja je stala čez milijon funtov šterlingov! — pred bolnišnico sv. Tomaža in sem gledal čez Temzo na to fino in elegantno zgradbo. Mestni vzduh, ki ni nikdar prost prahu in megle, plava nad zgradbo, in zahajajoče solnce, ki pošilja skozi njega svoje rdeče žarke, se ž njim preliva iz barve v barvo. Celi snopi živih žarkov se sipljejo izza vitkih stolpov čez Temzo, oblaki žaré in se trgajo v pestrih refleksi. Vse mogoče nianse se igrajo v nasičeni mestni soparici. Pod nami pa teče široka Temza, a zdaj se ne zdi motna in rjava, kar plešejo po njej odsviti žarečega neba in se kopljejo v njej podobe ogromnih stavb, da se zdi, kakor veliko nemirno zrcalo. Urni parniki, napolnjeni s potujočim občinstvom, jo režejo in motijo njene slike, da se trgajo in trepetaje gibljejo v njej kameniti stolpi in debele zidine, oblaki dima pa se vlečejo počasi in medlo za ladjami, legajo na vodo in razpuhtevajo v polprozorno, rdečkasto pretkano ozračje.

Od vitkega zvonika sem se oglasé nežni zvončki, ki naznanjajo vsako četrto ure s prijetno melodijo. Čez westminsterski most pa se drvé vozovi in tisoči ljudi hité že na vzhodno stran Temze iz aristokratskega West Enda v svoja bolj skromna bivališča. Množice pisarjev in uradnikov, ki so tam

uslužbene po pisarnah, obrtniki in delavci zapuščajo svoje delo in hite v krog svojih rodbin k večernemu počitku. Tedaj kar mr-goli ljudstva na mostu kakor ob preseljevanju narodov. Zjutraj se podi vse noter, zvečer pa hité vun, kakor bi jim gorelo za petami.

A mirno gleda parlamentarni stolp doli na množice. Koliko milijonov jih je že hitelo pod njim! Koliko tisoč ljudskih zastopnikov je že korakalo pod njim skozi „Parlament Yard“ — zbornično dvorišče — v „Westminster Hall“ in v zbornico samo k težkim bojem in debatam!

* * *

Angleški parlament je najstarejši, najzvirnejši in najnaravnejši med vsemi, kar jih pozna novejša državnopravna zgodovina. On edini je vzrasel iz ljudstva samega na domačih tleh; vsi drugi so po njem posneti, in zato nobeden nima tiste žilavosti, ki jo rodi priroda, in one čilosti, ki daje originalu moč in zavednost.

V notranji zgodovini evropskih držav opazujemo neki podobni razvoj, ki nam kaže, da se razvijajo državne tvorbe po zakonih živih organizmov.

Srednjeveške države so bile omejene monarhije. Sveti Tomaž Akvinski trdi, da je državi najpripravnejša oblika monarhija, ki je omiljena z demokracijo, tako da varuje vladar potrebno enoto in avtoriteto, da pa ni absoluten in neomejen samodržec, ki bi s svojo kruto voljo mogel zatreti vsako svobodno gibanje. Vse srednjeveške evropske države so po vsej pravici imenovala katoliško cerkev svojo mater, in zato se ni čuditi, če je tudi njih ustava kolikortoliko podobna, kakor so si sicer slični otroci ene rodbine, a ima vendar vsak svoje individualne znake. Ves ta prostor je bil prej podložen ogromni svetovni poganski državi, ki so jo razbili krepki in junaški priseljenci. Vsi ti so sprejeli Kristusovo vero, so na njenem temelju postavili svoje prestole, iz njenih naukov zajemali omiko in iz papeževih rok sprejemali krone in žezla. Vsi so bili člani velike družbe, ki je branila Evropo

proti Islamu. V svoje postave so sprejeli določbe cesarskega in papeškega Rima poleg svojih lastnih, ki so vzrasle iz njihovih razmer. Vse so imele kralje, in njih oblast je bila večinoma dedna. Imele so svoje viteštvo, svoja vojaška dostojanstva in iz njih izvirajoče plemstvo. V vseh teh državah vidimo kot središče vse omike bogato obdarjeno cerkev s samostani, katedralami, šolami in knjižnicami. Stanovi so urejeni po svojih lastnih postavah ter imajo velike svobščine in oblasti. Vsa ustava se ozira na brambo slabjšega proti krutosti nasilnika in varuje dostojanstvo človeka in njegovega dela. Duh pravičnosti in ljubezni, ki veje iz evangelija, je glavni vir za državopravne nazore. Kralj je v mnogih važnih zadevah dolžan, da posluša glas svojih podložnikov in se ravna po njihovi volji.

To je bila tista „monarchia temperata“, v kateri so videli školastiki najboljšo državno obliko. Tudi takrat ni manjkalo povodov za boje in borbe, za krivico in osveto. Tudi takrat je veljal pregovor, da najboljši človek ne more v miru živeti, ako to ni vseč hudobnemu sosеду. A vladna oblika je bila tako srečna, da so se v njej vse državljanske moči harmonično razvijale. Država je bila močna, a ni s svojo težo tlačila kmeta in obrtnika; pohlevni kristjan je imel zavest ponosnega državljana, in skrb za revščino se je bogato poplačevala s tem, da je vladalo nekako enakomerno blagostanje, ki ni poznalo silovite premoči kapitalizma niti grenke bede proletariata. Ona dva elementa, ki tvorita v svoji spojitvi vsako družbo — svoboda in oblast — sta bila združena v naj-srečnejšem razmerju. Vladar je imel dovolj oblasti, ne da bi pogrešal državljan potrebne svobode, in prostost podložnika se je rado-voljno uklanjala potrebam državne skupnosti. Cerkev je od mladega vzgajala ljudstva v onem duhu, ki je najboljša državotvorna sila —: v duhu splošne državne enakosti, ki po svoji naravi za skupni blagor zahteva samozatajivne in podložnosti pod skupno oblastjo, katera ravno vsled svoje prirodne nujnosti izpeljuje svojo potrebo in avtoriteto od Stvarnika človeškega rodu. S tem je pa država postavljena na višji, nadnaravni temelj, državljanske pravice in dolžnosti dobe nraven verski značaj.

Ta harmonija je mogla vladati le toliko časa, dokler sta oba dela —: vladar in ljudstvo — ostala v teh pravnih mejah. Družba je ostala zdrava, dokler sta bili njeni prvini v pravem razmerju. Tisti hip, ko je oblast zatrla svobodo, ali svoboda porušila oblast, se je morala družba pretresti in v težkih borbah iskati izgubljenega ravnotežja.

Tu je vzrok velikim notranjim prevratom in krvavim borbam, ki so napolnile liste svetovne zgodovine s krutimi in nečloveškimi zločini. Povesod pa vidimo da je družba vedno zopet težila po oni sredi, v kateri bi mogla mirovati, in kadar jo je nasilnost od ene strani zagnala v drugo nasprotje, se je vračala nazaj in nihala zopet naprej čez svoje težišče. Tako valujejo moderne države in pri tem se rušijo stare oblike in nastajajo nove državne tvorbe.

Pri srednjeveških državah opazujemo, da je oblast segla čez svoje meje in je začela zatirati svobodo. To si dušeslovno prav lahko razlagamo. Cerkev je varovala avtoriteto, ki jo je bila sama posvetila ter ji zarisala pota pravice in napredka. A v bojih z zunanjimi sovražniki je rastle bojevitost in mogočnost vladarjev, ki so izkušali potegniti nase vedno več moči in oblasti.

Železno in trdo, strogo izklesano rimsko pravo je bilo omiljeno s cerkveno postavo. Kanonično pravo je vzelo cesarju vse-mogočnost in ga je podvrglo večnim postavam pravičnosti kakor vsakega človeka. Vladarjeva moč je v prisegi in v meču. A kakor je vezala podložnike nanj prisega vdanosti, tako je vezala njega prisega, da bo vladal po pravičnih zakonih. Tista religiozna vez, po kateri je bilo pregrešno upreti se zakoniti oblasti, je pa tudi branila vladarju, da ni segal čez mejo svoje oblasti. Tista cerkev, ki je varovala samo sebe pred krivično samovoljnostjo svetne oblasti, je varovala s tem tudi narode pred krutostjo absolutizma.

19*

Zato se pa ni čuditi, da so se vladarji izkušali iznebiti teh vezi. Poudarjali so vedno bolj staro pogansko rimsko pravo in krčili cerkvene zakone. Oblastnost je postajala nenasična. Nemški Stauffi so hrepeneli po absolutizmu, in tu se jim je ustavila cerkev. Velika borba med papeštvom in cesarstvom, ki napolnjuje najinteresantnejše strani svetovne zgodovine, je bila borba duševne svobode proti nasilstvu sirovega absolutizma.

Nobena doba svetovne zgodovine se ni tako napačno sodila kakor ta. Barbarossa je bil mož, čigar železna roka bi bila vkovala Nemčijo v take okove, kakor Peter Veliki Rusijo ali Ljudevít XVI. Francijo. Iz absolutizma je na Ruskem nastala splošna stagnacija duševnega življenja, ljudstvo je zamrlo v temni nevednosti, na Francoskem je pa butnila na dan strašna revolucija, ki se je kakor besna furija maščevala za to krivico nad krivimi in nedolžnimi. Mrtvilo ali revolucija sta bili še vedno posledici absolutizma.

Zato je bila borba papeštva proti nasilnosti Stauffov potreben protest duševne in verske zavesti, ki je rešil ne le krščansko kulturo bodočemu napredku, ampak je branil tudi svobodo stanov in manjših organizmov proti Molohu absolutističnega samodrštva. Bil je boj duha proti stvari, križa proti meču.

Očitajo papežem, da so izobčevali vladarje. A to je bila duševna kazen, ki je takoj nehala, ko je vladar stopil v prave meje. Kazen za slab denar je bilo na primer izobčenje. Ali ni bilo milejše začasno izobčenje od papeža, kakor pa strašno maščevanje, s katerim so narodi sami kaznovali grehe svojih vladarjev? Pravijo, da je bil krut Aleksander VII., ki je izobčil Barbarossa. Kakšni so bili pa oni, ki so vrgli Ljudevita XVII. pod giljotino? Ko je mogočni Stauff vklonil svojo glavo, so se povzdignile tlačene glave tisočerih, ki so trpeli pod njegovim nasilstvom. Cerkvi sovražni zgodovinarji vidijo le trpljenje posameznika, a ne pomislijo, da je bilo potrebno v korist celoti.

A oborožena moč svetnih vladarjev je rastla v bojih, in z močjo tudi oblastnost. V srednjeveških državah je imel vladar meč, ljudstvo pa je imelo gmotna sredstva. Čim oblastnejši je meč, tem večje zahteve stavi do mošnje, kajti junaštvo mora biti podprto od polne blagajne, ako hoče kaj doseči. Vladar je pa potreboval tudi vedno več uradništva, in ker je zbiral v svojo okrepitev tudi vedno večje vojaške sile, so bile njegove denarne potrebščine vedno silnejše in obilnejše. Ljudsko zastopstvo je ta sredstva dovolilo ali odreklo. Tako je bil vladar slednjič vendar odvisen od svojih podložnikov.

Te odvisnosti so se polagoma evropski vladarji iznebili. Podložnim knezom so omejevali oblast, slabili stanovsko zastopstvo in vedno bolj krepili svojo lastno moč. Volja mogočnega poedinca je vedno bolj izpodrivala želje podložnikov. Vojaštvo in uradništvo sta postala stebra monarhije. Zato pa je moral gledati vladar, da je samovoljno nalagal ljudstvu davke in druga bremena. Stare parlamentarne ustanove so imele vedno manj pomena, ker se je vladar za njihove sklepe vedno manj zmenil. Seveda se stanovci niso radi vdali novemu redu, in nastali so pogosti prepiri med obema stranikama, ki so se končali s tem, da je monarh združil v svoji roki vso oblast in centraliziral upravo tako, da je po svojem uradništvu vodil slednjič sam vse vladarske posle.

Protestantovska reformacija, ki je odtrgala ljudstvo od svobodne cerkve, je utrdila samodrštvo, ker je podala vladarju tudi oblast nad vero. Geslo „Cuius regio, illius religio“ — čigar je zemlja, ta ima oblast nad vero — je izraz tiranstva nad vestjo, kakršnega narodi niso poznali, odkar so strli železni jarem imperatorskega Rima. Čimdalje je napredoval ta razvoj, tembolj je rastla moč absolutizma, katerega so vedno bolj gojili tudi vladarji držav, ki so si ohranile katoliško prebivalstvo. Preveč napeta struna pa počí. Francoska revolucija je strla moč absolutistiške monarhije in namestu prestroge oblasti je nastopila predivja svoboda. A tudi

ta se je v rokah nasilnikov vedno izpremenila v nasilno tiranstvo, ki se je razlikovalo od prejšnje monarhije le v tem, da so gospodarili republikanski krvoloki, tem kruteje, čim krajše je bilo njih usurpatorsko vladanje. Celo preteklo stoletje je stalo pod znamenjem tega boja. Absolutizem je padel v vseh državah, razen v Rusiji in Turčiji, in še sedanje valovanje v naših zastopih z vsemi neveselimi pojavi modernega parlamentarizma ima svoj vzrok v tem, da države ne morejo najti onega težišča, ki bi jim dalo mirno ravnovesje.

Ko je padel absolutizem, so se morali državniki ozirati po vzorcih, po katerih bi se dalo ustvariti ljudsko zastopstvo. In tu je moralo njihovo oko obviseti ob edinem zgledu rednega parlamentarnega življenja, ki se je ohranilo skozi stoletja in je preizkušeno od zgodovine — in to je angleški parlament. Oklenili so se tega vzorca in ga izkušali bolj ali manj srečno posnemati v raznih državah. Tu je izvor tudi našemu parlamentarizmu. Original je dala Anglija; ali smo ga srečno posneli, o tem naj govore stenografski zapisniki naših zastopstev!

Umljivo je, da tako specifično angleški zgodovinar, kakor je lord Macaulay, imenuje angleško ustavo najboljšo med vsemi.¹⁾ A tudi on vidi vso njeno moč ravno v tem, da je v njej kraljeva in ljudska oblast našla ugodno razmerje.

Kralj je od nekdanj vžival velike pravice. Njegova oseba je bila posvečena, le on je skliceval stanove k zborovanju in jih smel razpuščati. Od njegove pritrditve je bila odvisna veljavnost njihovih sklepov. Kralj je bil glavni uprave, edino le on je smel občevati s tujimi vladarji, njemu sta bili pokorni vojaštvo in mornarica, on je izvrševal pravosodje, od njega je izviral državljanska čast in plačilo za zasluge. Kot patron je imel že v srednjem veku velik vpliv na cerkev. Velikanska posestva so mu

dajala ogromne dohodke in kot fevdalni gospod je imel veliko oblast nad vsem ozemljem svojega kraljestva. Imel je moč, da je ponižal in potlačil one, ki so mu nasprotovali, ter obogatil in dvignil svoje pristaje in ljubljence.

A ta obširna oblast je bila omejena po treh temeljnih konstitucionalnih načelih, ki so tako stara, da je težko reči, kdaj da so stopila v veljavo.

Prvo je to, da kralj ne more dati postave brez parlamenta. To se je zdelo od nekdanj Angležem nekaj samo ob sebi umevnega. Sicer niso bile meje med kraljevo in zbornično oblastjo v starih časih natančno določene, ker pravo biva vedno že davno prej, preden ga vkujejo v postave, a to načelo je bilo splošno priznано. Ob meji obeh oblasti je ostal nedoločen pas, ki ga niso orisali z natančno črto, in tu sta si obe oblasti često nasprotovali, preden niso po dolgih bojih tudi tu prišli do jasnosti.

Drugo je to, da kralj brez parlamenta ne more nalagati davka. To je bila ena glavnih točk, katere je moral podpisati Janez svojim baronom in ki so jo Angleži čuvali z vso odločnostjo proti kraljem, ne boječ se niti državljanskih vojsk, ako jo je kralj prekršil.

Tretja omejitev vladarske oblasti je pa ta, da mora kratj vladati po postavi. Če stori količkaj zoper postavo, ni odgovoren ljudstvu sicer osebno, pač pa po svojih svetovavcih in prvih služabnikih. Ta oblika vladarske odgovornosti se kaže že v davnih časih srednjega veka v tem, da so morali kralji žrtvovati marsikaterega ljubljence in zaupnika ljudski sodbi. Res je, da so vladarji storili marsikaj, kar je bilo proti postavi. Na Angleškem je bilo na primer mučenje pri sodnih preiskavah prepovedano. In vendar so mučilna orodja uvedli pri kraljevem sodišču¹⁾ in jih rabili marsikatero leto, preden je vse ljudstvo zvedelo za to nepostavnost in se ji uprlo. Takrat ni bilo časopisja in prometnih sredstev, po katerih

¹⁾ Lord Macaulay (izg.: Mékole): History of England from the accession of James the Second. London. Longmans, Green, Reader and Dyer. 1830. Vol. I. 15.

¹⁾ Pr. Macaulay: History I. 17.

bi se bilo vsako dejanje vladarjevo takoj razneslo po vsem svetu. Parlament se je shajal kvečjemu vsako tretje leto, in novice iz glavnega mesta so se počasi razširjale po deželi. Danes pa vé v nekaj urah vsakdo v celi državi, kaj se je zgodilo, in ta javnost je najboljši varuh ustave proti absolutizmu. Vendar so tudi v starih časih že zastopniki ljudstva skrbno varovali veljavo postav proti vladarju. Niso dopustili niti najmanjšega kršenja, in takoj ko so spoznali, da je vladar prelomil ustavo, so zahtevali, da se nasilje popravi, dobro vedoč, da je ustava celota, ki propade vsa, ako se popušča tudi le pri eni stvari.

Ta zavest, ki je v novem veku propadla na kontinentu, je živela na Angleškem. Prvo moderno revolucijo zaradi prelomitve ustave je doživela Anglija, a jo je prebolela na tako srečen način, da je rešila kraljestvo in demokracijo. Zato je pa bila Anglija v državno-pravnem oziru najsvobodnejša država, ko so vse druge evropske države ječale pod jarmom „prosvetljenega“ absolutizma.

In kako je varovalo ljudstvo postavo proti vladarju? Na koga se je zanašal parlament, kadar je naglašal svoje zahteve proti kraljevi volji?

Tedaj je bilo ljudstvo pripravljeno vsak hip k samobrambi. Nekaj nasilstev so kralju odpustili, ker niso bili preobčutljivi in se niso razburjali zaradi vsake malenkosti. A kadar jim je kralj segel predaleč, so se uprli. Odtod mnogoštevilni notranji boji, o katerih nam poroča zgodovina srednjega veka. Vendar se morajo ti boji soditi vse drugače, kakor pa bi sodili upor v sedanjih dneh. Dandanes je vojaštvo organizirano in ima najhujše morilno orožje, proti kateremu je vsaka bramba nemogoča, ljudstvo pa nima orožja in ga ne sme imeti, razen z vladnim dovoljenjem zoper zajce in srne. Kdor bi danes organiziral vstajo, bi pahnil milijone ljudi v nesrečo, brez upanja do kakega uspeha. Dandanes je vse javno in gospodarsko življenje podobno umetno sestavljeni uri, v kateri se ne sme streti niti najmanjše kolesce, ne da bi se ustavil ves mehanizem. Kakšne

posledice ima dandanes na primer samo stavka železničarjev? Ves promet pride v nered, mesta nimajo hrane, trgovina zastane, obrt je brez zaslužka. Nasledki velike vstaje in notranje vojske v moderni državi bi bili grozni. Takrat je bila stvar manj nevarna. Kraljevi vojaki niso bili mnogo bolj izurjeni v orožju od preprostega moža. Ljudstvo je živelo skoro le od poljedelstva. Ni bilo torej druge škode, kakor kar so vojaki polja pohodili. Tako so notranje državljanske vojske lahko dolgo časa trajale, ne da bi bil mirni poljedelec ali meščan posebno vznemirjen zaradi njih. Orožje je bilo preprosto, in vsakdo ga je znal sukati toliko, da je v potrebi obranil svojo kožo. Po vojski so obglavili ali pobesili nekaj vstašev, in stvar je bila opravljena.

Zato je bilo pa v srednjem veku tako navadno, da so se ljudstva kar kratko uprla, kadar jim je vladar nalagal prevelika bremena. Parlamentarno zastopstvo je imelo pa vedno za seboj strašilo zoper vladarja, da mu je grozilo z njim, ako so se mu zbujele previsoke želje.

Te notranje borbe so bile na Angleškem jako pogoste, in tudi te so pomogle, da sta si ljudska in vladarska oblast držali nekako ravnotežje. Med državljanskimi vojskami pa, ki se beró v zgodovini tako kruto in slovesno, je živel veliki del ljudstva mirno, je puščal, da sta se borila nasprotnika, in ni čutil nikakih posebnih težav. Slabje je bilo tam, kjer so se brez borbe vdajali vladarskemu absolutizmu, ker tam se je nasilnost maščevala nad bojazljivostjo s težkimi bremeni. Neka posebnost, ki je značilna za angleško državno, zlasti parlamentarno življenje, je razmerje med plemstvom in ljudstvom. Da je poleg poslanske zbornice kot nekak regulativ še gosposka zbornica ali senat, to je nekaj splošnega. A na Angleškem ni bilo plemstvo nikdar ločeno od „plebejcev“ kot zaprta kasta. Angleško plemstvo je sicer dedno, a je vedno sprejemalo nove člane iz ljudstva. Vsak gentleman je lahko postal peer, in mlajši sin peerov je bil gentleman. Tudi pri ženitbah niso gledali

nikdar s preveliko natančnostjo na stan. Knežja hči je vsikdar lahko brez sramote vzela tudi neplemenitega posestnika. „Good blood“¹⁾ — pristno pokoljenje — je sicer pri Angležih bilo vedno na dobrem glasu, a ni bilo nujno potrebno za sedež v gosposki zbornici. Na novo se dvignivši možje so nosili najvišje časti. Zato pa preprosti Anglež ni sovražil višjih stanov, ker je imel upanje, da jih doseže tudi on ali njegovi otroci, in plemenitaš ni zaničeval preprostega stanu, kateremu so pripadali njegovi lastni mlajši otroci. Tako je Anglija ohranila svoje plemstvo tudi v revolucijah, medtem, ko ga je Francija vtopila v potokih krvi. In v poslanski zbornici so med meščanskimi zastopniki sedeli vsikdar tudi izvoljeni poslanci plemenitega rodu in demokratskega mišljenja. S ponosom pravi zato angleški zgodovinar, da ni bilo še na svetu demokracije, ki bi bila tako ponosna, in aristokracije, ki bi bila tako poljudna, kakor angleška.

To so potrebni predpogoji za živahno in blagotvorno konstitucionalno življenje. Zdi se paradoksnost, a je vendar res, in sam Macaulay²⁾ pri vseh predsodkih, ki jih ima proti katolicizmu, priznava, da je bilo to razmerje na Angleškem sad cerkvene katoliške vzgoje ljudstva. Drugi narodi so v dobi absolutizma izgubili ta značaj, a Anglija se je začela konstitucionalno razvijati, ko so še živeli v njej ti nazori, in ti so ostali, tudi ko je cerkveno življenje vsled drugih vzrokov zašlo na katolicizmu tuja pota.

* * *

Drugod se je borba med avtoriteto in svobodo vršila v drugačni obliki. V Franciji je potegnil vso oblast nase ohol samodržec, ki se je potrkal na kraljeve prsi in dejal: „L' État c' est moi — Država sem jaz“. Ravnotežje je bilo porušeno, in tehtnica je udarila na nasprotno stran, ko je revolucionarna zbornica zaklicala: „Ni res! Država smo mi!“

¹⁾ Good blood (izg.: gud blud) = dobra kri.

²⁾ Macaulay: History I. 19.

Ni bilo avtoritete, ki bi mogla poravnati ti nasprotji. Ljudstvo je bilo od brezverskih modroslovcev sprejelo nekrščanske, materialistične nazore. Učili so ga, da je božanstvo le izmišljen strah, da je pravica v moči in v številu in da nraavnih dolžnosti ni več. Tako je nastalo načelo ljudske suverenosti — toliko pogubnejše od vladarjevega absolutizma, kolikor več nasilnežev se je smatralo za nositelje te suverenosti in izvrševalce fingirane ljudske volje.

Najprej pride popolni polom, potem oropajo vse pristaše starega zistema in pomoré vsakoga, ki je toliko svoboden, da se upa misliti drugače, kakor oni, ki so iznašli absolutno svobodo. Nato sledi strahovlada najpredrznnejših in najkrutejših nasilnikov, kar jih je poznal svet. To so maliki strank, brezsrčni in brezobzirni kalkulanti, ki pod fikcijo, da je njihov zistem najboljši za rešitev svobode in njihova stranka edina prava, uganjajo najhujše zločine, moré, ropajo in izganjajo, dokler ne stopi na mesto prve druga fikcija, ki zvali glave nasilnikov pod giljotino, da naredo prostora drugim.

Država je razdejana, ljudstvo podivjano, blagostanje uničeno, versko življenje poteptano, cerkve oskrunjene, rabeljni izmučeni.

In zdaj se pokaže na obzorju svetel talent, ženialen, pogumen, predrzen. Njegov jasni pogled obeta, da utegne on urediti ta kaos in dvigniti državne razvaline do nove moči. Tehtnica se nagne takoj na drugo stran, in Francija je zopet pod absolutizmom moža, ki preliiva kri njenih sinov na vseh bojiščih od piramid do Moskve.

Tako se ziblje tehtnica in ne najde ravnotežja . . .

V sedanji republiki se deli najvišja oblast med parlamentom in predsednikom republike, tako da je parlament postavodajavec, predsednik pa izvrševatelj zakonov. A on jih ne izvršuje sam, ampak po svojih ministrih, ki upravljajo posamezne stroke. Predsednik se voli za določeno dobo po splošni in enaki volilni pravici, tako da je njegova volitev neodvisna od parlamenta. Obe naj-

višji oblasti pa morata povsod sodelovati, tako da je vedno druga z drugo v neprestani zvezi. Nove postave se lahko predlagajo iz parlamenta samega, ali jih pa predložé ministri. Pri razpravi imajo tudi ministri besedo, in noben sklep ne bi bil veljaven, ako ne bi bilo ministrstvo prisotno ali vsaj zastopano. Zato pa nastopajo v debatah tudi ministri; oni imajo pravico, da svoje predloge zagovarjajo in nasprotno pobijajo. A glasovati ne morejo, pri sklepanju štejejo

ljudovlade kot izvrševalni organ je odvisen od nje, ker ni prost v imenovanju svojih prvih in najvažnejših uradnikov.

Montesquieu je kazal Francozom pot iz absolutizma do svobode s tem, da jih je opozarjal na angleško konstitucijo. S sebi lastno burno prenačljjenostjo so Francozi radikalno prevrgli vse monarhične institucije in se zaleteli v skrajni ekstrem nebrzdane demokracije, v kateri pa, kakor vidimo danes, ni svobode, ampak le tiranstvo strank,

LONDON: WESTMINSTER HALL IN PARLAMENT.

samo glasovi poslancev. Vse je odvisno le od večine v zbornici. Predlog postane zakon, če ga tudi ministri pobijajo, ko dobi večino glasov. A kadar se je tako izrekla večina zoper ministre, mora odstopiti ministrstvo, in predsednik ga ne more več držati, ampak mora sprejeti odstop. Nove ministre pa mora imenovati iz sedanje večine, ki je vrgla prejšnjo vlado. Težišče vsega je torej vedno v parlamentarni večini, in tudi predsednik

ki dobé v svoje roke oblast. Strankarski absolutizem pa je silovitejši od monarhičnega.

Proglasili so ljudstvo za suvereno. Rekli so, da ni nobenih nraavnih zakonov pravičnosti, ampak da je prav vse to in samo to, kar sklène ljudstvo. A kdo je ljudstvo? Ljudstvo je vsota milijonov ljudi, od katerih se velika večina jako malo zmeni za vlado. Večinoma so najgorečnejši politiki oni, ki jim ni za ljudstvo, ampak le za to, da po

politiki pridejo na površje in do boljših dohodkov. V ljudovladi je ta nevarnost tem večja, čimbolj je veljava odvisna od popularnosti.

Mirni uradnik, ki deluje v pisarni brez hrupa, ne more v ljudovladi priti na površje. Ljud-

stvo mora zanj zvedeti, njegovo ime mora biti razglašeno po shodih in v časopisju, z njegovim imenom se morazdružiti nov program, bleščeč, predrzen in originalen — potem ga more šele dvigniti njegova stranka! Tihi učenjak, ki preiskuje pravo svoje domovine, ne more sodelovati pri novih postavah, ako ne stopi na ulico, ako se ne vmeša v dnevne politične boje in z lastnim glasom ne dela reklame za

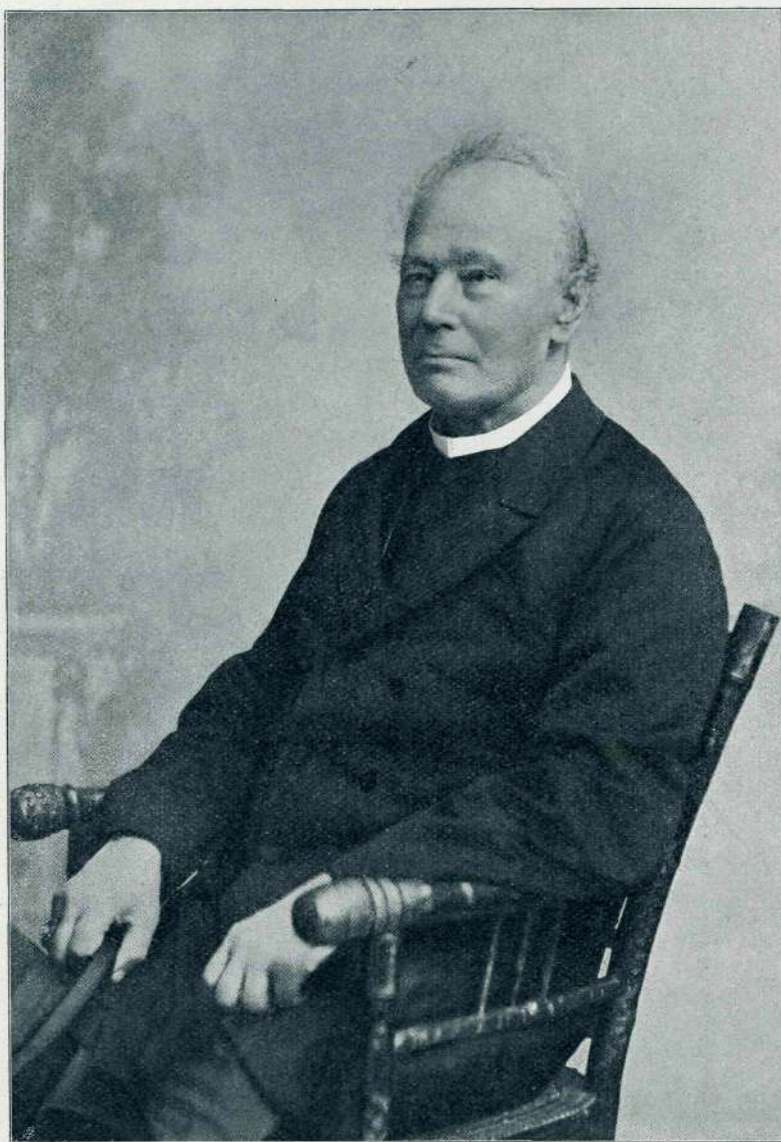
svojo učenost. — Zato se pa ni čuditi, da javnost tako vpliva tudi na značaje ljudi. Francozom se čudimo, da imajo toliko moč, ki so vsak trenotek pripravljeni, da prevzamejo različne javne funkcije, ki zahtevajo mnogo znanja. Mornariški minister pade.

Kdo mu bo naslednik? Tu je časnikar, ki je v izbornih, ognjevitih člankih ožigosal hibe prejšnjega zistema. Kdo bi mogel biti boljši minister kakor on! In čez noč je iz časnikarja postal mornariški minister!

Stranka, ki je bila doslej v manjšini, doseže večino v zbornici.

Strankarski voditelji hočejo zasesti ministrske stolce. Razdelé si portfelje, kakor pride. Danes postane kdo učni minister — slučajno, ker stranka tako hoče! A

on bi bil ravno tako dober tudi za trgovskega ali vojnega ministra! Saj tu ne odločuje osebna strokovna zmožnost, ampak večina, stranka, ljudska volja! Tista stranka pa, ki pride do oblasti, gleda predvsem, da ohrani sebe in ne pušči nasprot-

† Biskup Josip Juraj Strossmayer.

nikom, da bi prišli do veljave. Tako postane vsa državna uprava strankarska, vse postave se razmotrivajo v prvi vrsti s tega stališča, ali so ugodne za večino ali za manjšino. Večina pravi: „Mi smo republika! Kdor nam nasprotuje, je sovražnik republike, je mon-

arhist, izdajavec, nasprotnik domovine! Pobijte ga!" Na mesto mirnega, strokovnjakškega dela stopi oholo kričaštvo. Strankarska gesla odločujejo več kot stvarni oziri. Vsakdo ve vse, a malokateri kaj temeljitega. Najvažnejše državne zadeve se razpravljajo z neverjetno lahkomišljenostjo. Najresnejše stvari postanejo predmet pouličnim dovtipom. Satirični in humoristični listi, ki znajo z žgočim sarkazmom obdelovati politične nasprotnike, postanejo voditelji javnega mnenja. Dovtip zmaguje nad vedo in trudom. Najtežavnejši problemi, ki zahtevajo dolgih študij in temeljitega raziskavanja, se podirajo z neumestnimi šalami. Karikatura izpodriva objektivno sliko, politični Favni sikajo izza grmov, in zmagoslavje zmagujočih spremlja obupni krohot propadajočih, ki upajo v maščevalne Erinije. To je nesreča demagogov, da se vsakdo dviguje samo na ramah družega, in da je zmaga enega propad njegovega prednika. Hitro se menjujejo programi, ljudje se naglo starajo, kar je novega, samo to vleče in slepi po izpremembah hlepeče duhove. Monarhije so po svojem bistvu konservativne in varujejo starino z največjo skrbjo; v prošlosti so njihove korenine in čim močnejše so se zarasle v zemljo, tem varnejše se čutijo. Ljudovlade pa živé v blestečih besedah in v svetlih obljubah, njihovo življenje je v bodočnosti in njih moč v navduševanju mas za vedno daljšimi smotri. Monarhija živi dolgo od ene ideje, a v ljudovladi mora vsaka stranka svoje tekmovalke prekašati z vedno novimi iznajdbami, s svežimi načrti in prej neznanimi mislimi. Časopisje postane vihravo, za efektom hlepeče, politiki se izkušajo med seboj z najbizarnejšimi predlogi, iznajdujejo na vsem obstoječem redu vedno nove napake in jim stavijo nasproti najbujnejše utopije. Ker se čuti vsakdo poklicanega, da rešuje domovino po svoje, se zbudé nešteti talenti, ki napenjajo vse sile svoje domišljije, da iznajdejo nečuvne stvari, s katerimi bi se človeštvo dvignilo na višek popolnosti. Duševna produkcija se pomnoži do neverjetne živahnosti, a ravno ta množica lahkomišljenih proizvodov

se med seboj pobija in uničuje. Nobenega vladarja ni, a vsi govoré v vladarskem tonu, kakor bi morala domovina slušati samo njihova povelja.

In konec vsega tega je ta, da pridejo slednjič na krmilo ljudje, ki mesto z biči tepó svoje sodržavljane s škorpioni, ki v slepem strahu, da jih ne bi nasprotniki premagali, izganjajo vsakoga, ki je drugačnega mnenja od njih. „Svoboda!“ kličejo — in zatirajo vsakoga, ki se ne uklone njihovi stranki. „Vsi smo bratje! Zato smrt onemu, ki ni tak, kakršnega si mi želimo brata! — Vsi smo enaki! Zato proč z vsemi, ki so drugačni kakor mi!“ To je praktično izvrševanje republikanske svobode, ki se končuje z nasiljem in z državljansko vojsko, ako se ne zateče država v oblast novega monarha, da jo reši nasilnikov.

In vendar tudi republikanska vladna oblika lahko dobro služi javnemu blagru. A za to je potrebno, da se vsa država zaveda, da so nad njo večni nravni zakoni, ki jih ne more zatajiti brez kazni nobena zbornična večina. Izvor prava ni ljudstvo, ampak nravni zakon, v okviru katerega morajo vlade urejevati ljudske potrebe. Ta zavest pa mora prešinjati vse ljudstvo, ki se mora zavedati svojih državljanskih pravic in svojih ustavnih nalog, in ki mora neprenehoma nadzirati državno upravo in postavodajo, da ukrepa le to, kar je prav po božji postavi in koristno za javni blagor.

* * *

Drugod ni šla revolucija tako daleč. Vladar je ostal, a je moral svojo oblast deliti z ljudskim zastopstvom. Sicer je obdržal polno državno izvrševalno moč in oblast nad vojaštvom, a glede postavodajalstva je vezan na sklepe ljudskega zastopstva. Parlament sklene, vladar sankcionira. Če parlament kak predlog zavrže, ga mora opustiti tudi vladar, ni mu pa treba zaraditega odpustiti ministrov, ako radovoljno ne odstopijo, ko izgubé večino v zbornici. Tudi lahko vladar odreče vsakemu parlamentarnemu sklepu svojo pritrditev, da ne dobi zakonite veljave.

Vojaška oblast je omejena le s tem, da mora parlament dovoliti novince in stroške za vzdrževanje armade. Sicer je vladar najvišji vojni poveljnik.

V tej glavni obliki, seveda v vsaki državi nekoliko različno, vidimo na evropski celini konstitucionalne monarhije. A na Angleškem se ustavna oblika v tem približuje republiki, da so razne oblasti popolnoma razdeljene. Parlament ima tu vso postavodajalno, vladar pa vso izvrševalno oblast; kraljevi ministri so ravnotako odvisni od parlamenta, kakor v republiki. Če izgubi angleško ministrstvo v zbornici večino, mora takoj odstopiti in kralj mora iz nove večine sestaviti novo vlado.

Težišče vse države je torej v parlamentu, ne v kraljestvu. Kralj je le toliko več, kakor predsednik republike, da je njegova oblast dosmrtna in dedna in da ga obdaja zgodovinski sijaj monarhične slave in moči. Zunanji blišč z velikimi gmotnimi sredstvi, častitljivost posvečene osebe in osebna neodgovornost — to je vse, kar ga povzdiguje nad službo prvega državnega uradnika.

V tej obliki je angleški parlament preživel stoletja, kljuboval vsem viharjem in služil drugim za zgled.

Častitljiva palača ob Temzi je v istini najvažnejše učilišče za druge narode, kar jih ima bogata Anglija. (DALJE.)

ZVONIMIR:

ALEŃČICA.

Za srečo šla je v šumni svet,
domači zapustila krov,
za srečo šla je — našla ne,
slesana vrača se domov.

In cvetke jo sprašujejo:
„Kako ti bilo je, kako?“ —
Kaj bi vam odgovarjala,
ko mi pri srcu je tesno.

Zeleni ji šepče gaj:
„Tu v senci moji odpočij!
Povest razpredi mi lepo,
kako med svetom se živi...“

Zaplakala je deklica
kot cvetke v jutrih plakajo,
ko zlatih solčnih pramenov
nestrpno z neba čakajo.

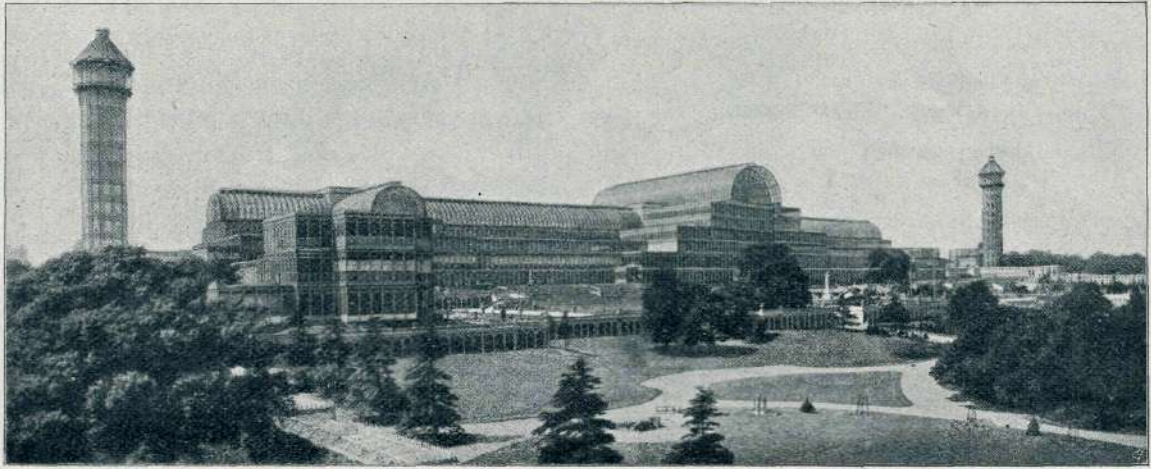
In ptičke nadaljujejo:
„Šla z doma si, Alenčica,
od žalosti pa mamic
v srce je legla senčica...“

In znova zaihtela je
in dalje pohitela je,
da preje dobro mamico
na srcece prižela je...

Na oknu rožmarin dehti,
Alenčice se veseli:
„Posušil bi se kmalu bil,
zdaj spet imel bom lepe dni.“

LONDON: KRISTALNA PALAČA.

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

V Kristalni palači.

Nekoga jutra sem pogledal v svoj zapisnik, katera pota sem si določil za ta dan. Udaril sem se ob svoje pozabljivo čelo in vzkliknil sam sebi: Že zopet zamudil! V zapisniku je stalo: „Dne 22. avgusta Trifan Fjodorovič Šestakov — inserat ‚Times‘.“

Kaj naj storim? Danes zjutraj bi morali „Times“ že prinesiti moj inserat. A list je ravnokar izšel! Stal sem nekaj trenutkov v zadregi, kajti zamuda je bila res jako nerodna. Hipoma sem se spomnil vsega, kar mi bi bil moral poklicati v spomin moj zapisnik že prejšnji dan.

Bilo je dva meseca prej, ko sem se vozil od Verone do Milana z zanimivim človekom. Starček z dolgo, sivo brado in jako krepkega telesa mi je sedel nasproti. Dasi so njegove svetle oči uprav izzivale k pogovoru, sem sedel molčé, opazujoč okolico. Na neki postaji pa je izkušal kupiti sadja. Migal je prodajalki, vzela iz košare nekaj pomaranč in jo vprašaje pogledoval. Zaman

mu je pravila črnooka Italijanka, koliko stane sadje. Vzel je iz mošnje celo pest denarja in pustil, da je sama izbirala, kolikor je hotela. Z otročjim veseljem je pustil, da je preobračala denar v roki. Bil je očitno tujec, ki ni poznal denarja, in ko sem videl, da bo kupčija izpadla v njegovo precejšnjo škodo, sem začel posredovati in sem Italijanki odštel iz njegove roke zahtevano vsoto.

Starček je obrnil v mene svoj svetli pogled in rekel: „Blagodarjû!“¹⁾

„A tako?“ odvrnem jaz. „Vi ste Rus!“

Radostno mi je jel stiskati roko. „Vi tudi, vi tudi!“ je vzkliknil in od veselja poskokoval na sedežu.

„Skoro, ne manjka mnogo“, mu odgovorim. „A dovoljite poljubopýtstvovat²⁾: Kam se peljete?“

„Jaz grem na Špansko“, reče, „rad bi videl borbo z biki.“

„Zanimiva pot“, odvrnem, „ali greste tja edino le s tem namenom?“

„Samo zato. Če še kaj drugega vidim, bo tudi prav. A borbe z biki še nisem videl, in zato potujem na Špansko. Že dve leti

1) Zahvalim.

2) Dovolite radovedno vprašanje.

sem na poti in sem videl mnogo deželâ, a borbe z biki še nisem gledal. Res je še nisem videl, samo slišal sem o njej, da je nekaj posebnega, nekaj blaznega, pa si jo hočem ogledati. Oh, kaki so ljudje na svetu! Z biki se vojskujejo! Strašen rod to! Res moram pogledati to sirovost.“

Njegova zadnja pot je bila iz Port Arturja v Moskvo. To je bilo še pred vojsko, in gnalo ga je, da si ogleda nove kraje, neznane in nadopolne, ki jih je odprla sibirska železnica.

„Trideset dni sem se vozil po železnici“, mi je zatrjeval. „Pomislite, trideset dni na železnici! Pa neprenehoma! Prekrasno!“

In od veselja se je udaril po kolenih: „Trideset dni neprestano! Dnjom a nočju vperjód 1)!“

„Res posebna zabava! Pa kaj ste delali na poti? Ali ste potopisec?“

„Ne, jaz ne pišem. Čemu?“

„Ali ste trgovec?“

„Sem bil nekaj časa, a zdaj nisem več, slava Bógu!“

Bil je iz Moskve, potomec stare ruske rodbine. Svoje posestvo je večinoma prodal in si ga ohranil le malo.

„Votj-te“, je dejal. „Star sem že štiriin-sedemdeset let. Slava Bógu, štiriin-sedemdeset let! Nimam rodbine, sam sem na svetu. Slava Bógu! Pa sem še močan, kakor vidite. In zdaj potujem po svetu, da vidim božje stvarstvo. Videti hočem svet, preden umrjem. In potem razdelim svoje premoženje med ubožce. Slava Bógu, najlučše tak 2)!“

Njegovo lice je postalo resno in pobožno, oči so se mu mehko zaiskrile. Dobra, blaga duša je gledala iz njih, odkritosrčna in poštena. Bila je prava slovanska duša, polna poezije, rahločutna in sanjava. Povedal mi je, da se pelje iz Lizbone v London, in ker sem bil tudi jaz namenjen tja, a po drugi poti, sva se zmenila, da se tam sestaneva.

1) Noč in dan naprej.

2) Najboljše tako!

„Harašó, harašó“ 1)!“ je pritrjeval. „A kje in kdaj se najdeva?“

Jaz sem mu predlagal, da oba deneva v „Times“ med male oglase dné 22. avgusta kratko naznanilo, eno samo vrsto, kjer bo stalo le ime, ura in kraj, kje bo dotični isti dan. Katerega ura bo bolj zgodnja, tega pojde drugi iskat.

„Prekrasno!“ je vzkliknil in se udaril po kolenih. Dala sva si roko, da se poiščeva.

Iz Milana se je peljal takoj dalje v Genovo, a jaz sem izstopil.

„Proščajte 2)“, je dejal in me poljubil solznih oči.

„Do svidánja!“

In vlak je odhitel . . .

Tega sem se bil spomnil, ko sem zjutraj odprl svoj zapisnik. Torej napovedani dan! A bilo je že prepozno, da bi dal oglas v list, ker je zjutraj že izšel. A hitel sem kupit številko „Times“, v kateri sem iskal oglasa svojega tovariša. Med stotinami inseratov sem našel slednjič drobno vrstico:

Trifan Fjodorovič, Crystall, Palace,
4 o' clock.

Vrli moj Trifan Fjodorovič je bil torej na mestu, zvest svoji obljudi.

Popoldne sem hitel čez Temzo do bližnje postaje. Prišedši do Towerskega mostu se mi odpre zanimiv pogled. Velika ladja je prišla do mostu, ki je tako visok, da plovejo manjši in srednji parniki brez nevarnosti pod njim. Dva visoka stolpa držita most, ki ima — rekel bi — dve nadstropji. Spodnji most so takoj zaprli, in ko je bil izpraznjen ljudstva in vozov, se je na sredi kakor preklal na dva dela, ki sta se dvignila z veliko histrostjo, da je mogla ladja pluti skozi odprtino. 3) Da pa nismo zamudili dragega časa, smo se pešci v velikih trumah vsuli v stolp, kjer smo se vstopili na električni dvigalnik, in ta nas je dvignil na zgornji 142 čevljev visoki most, čez katerega smo hiteli do drugega stolpa, prišli do tal zopet

1) Dobro.

2) Z Bogom!

3) Pr. sliko str. 401.

po isti poti. Tačas so že zopet drdrali vozovi po spodnjem mostu, ki je dolg pol angleške milje.

Vzel sem vozni listek in se peljal v Sydenham, kjer stoji svetovnoznana „Kristalna palača“.

Bil je lep popoldan. Vlak je bobnel po dolgem mostu čez Temzo, in visoke hiše so švigale mimo nas, kakor bi se podile v burnem teku. Zavozili smo na južno stran mesta, kjer so nas sprejele nepregledne vrste majhnih, delavskih hiš, pritisnjenih tesno druga ob drugo, z majhnimi dvorišči in miniaturnimi vrtički. Tu je vse zidano samo za golo potrebo brez vsakega nakitja. — Celo zidovi so nometani, da gleda povsod žalostno na na dan rjava opeka. Čimdalje se vozimo vun, večkrat zagledamo zeleneče travnike, ki jih pa tudi vedno bolj krčijo neprestano se množča delavska stanovanja. Slednjič smo v Sydenhamu, predmestju londonskem, in napis „To the Palace only“ nam pokaže pot k našemu cilju.

„Kristalna palača“ je ogromna zgradba, ki služi podobnemu namenu, kakor dunajska „Rotunda“ ali pariški „Grand Palais“. Zgradili so jo iz materiala svetovne razstave leta 1851. iz samega železa in stekla. Centralna dvorana, ki se raztega podolgem, meri 1608 črveljev v dolžino. Steklена streha je tako visoka, da se človeku skoro ne zdi, da je v zaprtem prostoru, ker sije dnevna luč

skozi steklo. Ob vsaki strani je visok steklen stolp. Na obširnem vrtu okoli palače je napeljana voda po slapovih in umetnih jezerih, vse je krasno zasajeno, vmes pa so zabavišča za staro in mlado. Tu, kjer se igrajo stari in mladi otroci, gotovo ni mojega Trifana Fjodoroviča.

Vstopil sem skozi velikanski portal v palačo. Prvi pogled je čaroben. Zelenje rastlin se prijetno odbija od belih kipov in svetlega stekla, skozi katero se smeje avgustovo solnce. Okoli vodijo hodniki in galerije, in po njih se izprehajajo pisane množice veselega ljudstva.

Kje najdem v tej ogromni palači med neštivilno množico svojega Trifana Fjodoroviča? Tu so kipi angleških kraljev, ki gledajo s kamenitimi, mrzlimi obrazi na ljudstvo. Zablesti se šumeč vodomet, okoli nje ga se napajajo s svežimi kapljicami vodne rastline, iz vseh krajev sveta presajene sem. Stopim dalje, kjer se odpre velikanski oder za pevce in za orkester z ogromnimi orgljami. To je

slavna „Händel Orchestra“, koncertni prostor, ki more obseči 4000 pevcev in godcev. Nad njim se razpenja streha v mogočnem oboku, v ozadju so pa koncertne orglje, ki imajo 4384 piščalk. Ob strani je še ena koncertna dvorana. Oder, ki se dviguje amfiteatralno, je danes prazen, le pri orgljah sedi človek, ki se v daljavi komaj vidi. Orglje buče v mogočnih akordih. — Ravno kar je orgeljski

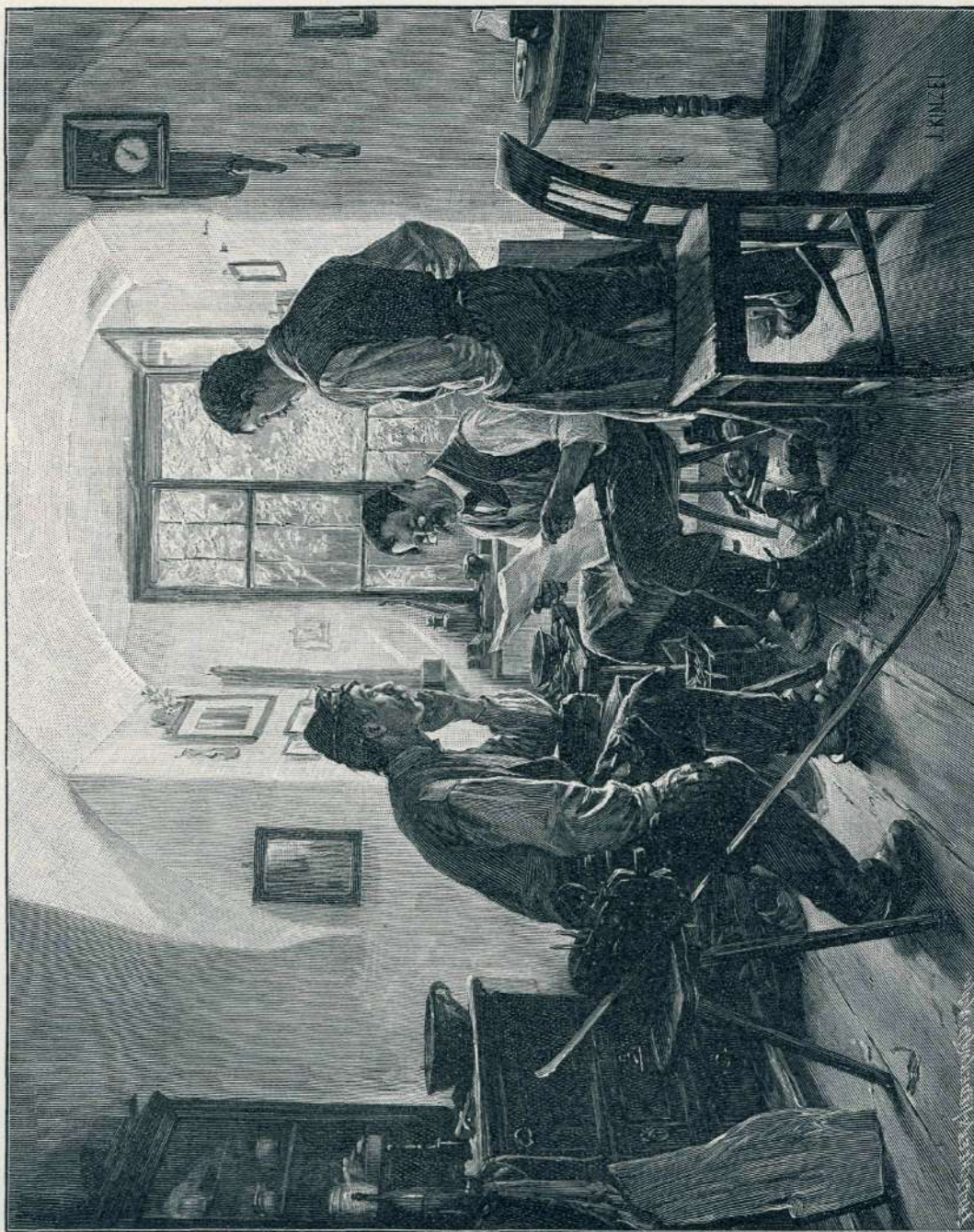

Tomaž Hren,
ljublanski škof 1598–1630.

koncert. Spodaj sedé svobodno poslušavci. Tudi jaz sedem nekoliko, da poslušam virtuosno igranje, nekoliko da si odpočijem in se orientiram po načrtu in popisu palače. Saj

ladje, kjer se za zagrinjalom odpre pogled v veliko gledišče. Tako ogromen je prostor Kristalne palače, da lahko hkrati v njem igrajo in godejo najrazličnejše stvari.

J. KINZEL.

KAJ JE NOVEGA?

ima za majhno vstopnino vsakdo pravico, da vživa vse, kar nudi „Kristalna palača“. Ni še štiri ura, lahko torej poslušam koncert. Nato stopim v nasprotno stran poprečne

„DOM IN SVET“ 1905. ŠT. 7

Ob straneh so v dobrih posnetkih vzorci arhitekture vseh časov. Stopim v celi gozd starih egiptovskih stebrov. Templji faraonov in njih grobišča se vrste z grškimi kolona-

28

dami in romanskimi svodi. Izprehajam se pod vitkimi gotskimi stebri in šilastimi loki, pod katerimi se dvigajo najličnejši oltarji in spomeniki srednjega veka. Nato mesprejme Alhambra, divni umotvor španskih Mavrov, in me pozdravljajo spomeniki italijanske renesanse. Tudi tukaj ni Trifana Fjodoroviča.

Zopet se zablešči vodomet, ki kaplja na sveže rastline. Solnce sveti skozi stekleno streho, ki se izgublja v zračni visočini, da se mi zdi, kot bi bil pod milim nebom. Stopim mimo gostilne in doli po stopnicah v akvarij, poln najzanimivejših vodnih živali. Malo dalje je hišica za opice, ki se neutrudno prekucujejo in plezajo po vrveh in vejah v neskončno veselje mladini. Smejal sem se tudi jaz nekoliko in ogledal učene napise za vsako ribo in opico — a Trifana Fjodoroviča nisem našel.

Stopil sem zopet med krasne bizantinske stavbe in pregledal zidarsko umetnost iz dōbe kraljice Elizabete, ki je posneta po vzhodnih zgledih iz Italije, Nemčije in Francije. Vstopil sem v veliko knjižnico, na katero se naslanja prostorna bralna dvorana. Tu sem v naglici prebrskal dnevne liste, v katerih sem iskal novic iz domovine. A angleški listi poročajo o Avstriji silno malo, komaj nekaj vrstic. Izvedel sem samo to, da na Balkanu in v Armeniji kristjane koljejo in da tudi na Ogrskem ni vse prav — a Trifana Fjodoroviča med bravci nisem zagledal. Zato sem sedel k pisalni mizi in spisal v naglici kratek dopis za domovino, ga opremil z državnimi insignijami angleške pošte in prepustil svetovnemu prometu.

Skozi koncertno dvorano sem po daljšem popotovanju došel v razstavo francoskih umetnin, potem sem mimogrede videl dvorano za velike obede, sem se motovilil skozi razstavo najnovejših strojev in sem prišel v izložbo glasbil, nato pa sem spoznal, da sem zašel v neko restavracijo. Na tej poti sem se izgubil v južni del Kristalne palače, kjer sem bil namah v izkopinah starih Pompejev, ki jih je Vezuv tako neprevidno zasul s svojo lavo. Bila je to hiša iz časa cesarja Tita z lepimi meandri, naravnost po-

sneta iz pravih Pompejev. A ker ni bilo tu mojega prijatelja Trifana Fjodoroviča, sem šel dalje v kitajsko mesto, kjer sem videl vsa kitajska oblačila od najmanjših damskih čevljičkov do mandarinskih pokrival, nebroj starih sulic in novega porcelana. Tudi Japonce sem posetil, a med njimi ni bilo mojega ruskega tovariša, pa sem zašel med gibčno četo, ki je na lepo umerjenem prostoru igrala „lawn tennis“. Ker ni bilo upanja, da bi se tu zabaval moj prijatelj, sem šel dalje, a sem bil kmalu med malo galantnimi ljudmi, ki igrajo „foot-ball“, to se pravi, da z nogami sujejo veliko žogo in včasih tudi same sebe. Tu gotovo ni mojega Trifana Fjodoroviča, sem si mislil, in se preril skozi množico v galerijo portretov najslavnejših mož vsega sveta, v kateri sem našel mnogo Angležev, a nobenega Slovenca, in sem nadaljeval svojo pot v galerijo zgodovinskih slik, ki je z umetniškega stališča jako majhne vrednosti, in sem bil kmalu obkoljen od lesenih Indijancev in Hotentotov, ki so váme merili s sulicami in me gledali, kakor bi me hoteli živega požreti. Pregledal sem hitro njihove uniforme, posetil kratko še narodopisne zbirke boljše toaletiranih narodov, med katerimi sem našel tudi slovanske brate, in sem šel po stopnicah na galerijo, ki se vleče okoli vse palače. Krasen pogled na to vrvečo množico in tisočine vabečih, razstavljenih predmetov! Tu so pa razstavljene razne zverine. Stopiš okoli ogla, pa ti molí taco nasproti rjav medved, in preden se mu prav ogneš, ti je za petami lisica in laja v tebe grd šakal. Pri slonih se nekoliko potolažim, ker so manj nevarni, in zabredem v razstavo modernih slik, ki mi zopet razburi živce s strašnimi barvami in sujeti. V razstavi mikroskopičnih preparatov še nagloma pogledam mišje oko in konec pajkovega krempeljčka ne vem koliko stokrat povečana, in ko stopim doli, zagledam celi semenj prodajalnic vseh mogočih angleških tvrdek, ki izdelujejo in prodajajo tisočkrat več predmetov, nego jih rabim celo življenje, od naočnikov do avtomobilov in najnovejših premogovih svedrov.

Preril sem se skozi tisoče ljudi, a Trifana Fjodoroviča nisem videl. Stopil sem v velikanski stolp in se dal z električnim liftom dvigniti 282 čevljev visoko. Tudi stolp je ves steklen do vrha, da se zdi človeku, kakor bi plaval po zraku v tej silni višini. Proti jugu se raztegajo med hišami travniki, a proti severu, vzhodu in zapadu je zemlja pokrita z morjem hiš, ki se zdé drobne kakor krtine, a med njimi leži drobna meglica, ki jih zastira v siv pajčolan. Nobena ponosna zgradba ne dosega naših oči, razen steklenega kolosa, ki se mrzlo reži v višavo in pokriva ves grič. Kakor komaj vidne mravlje se gibljejo ljudje pod nami. Pripeljem se doli in začnem svoje potovanje po Kristalni palači od druge strani.

Najprej sem pogledal vrtno nasade v italijanskem in angleškem slogu, krasno zasajene s cveticami, ozaljšane s kipi in omočene po umetnih vodovodih in slapovih. Poleg njih so igrali „cricket“ in „lacrosse“ in ne vem kakšne športne igre. A jaz sem šel dalje in vstopil v geološko zbirko, kjer so nagromadeni vsi skladi zemskega osrčja, da se ti zdi, kot bi se tu svet na novo ustvarjal. Predzgodovinske živali stegujejo tu svoje ogromne vratove. Tu se režé megalozavri, tlačijo zemljo ihtiozavri, paleoteriji in megalozavri s svojimi strašnimi pezami in dvigujejo pterodaktili svoje težke kosti. A Trifana Fjodoroviča ni med njimi. Od strani še pogledam pisane papige in šibonoge flaminge ter zaidem na plesišče. Tu igra godba, in kdor hoče, lahko po njenem taktu giblje svoje telo, dokler mu drago. Lepo posute steze me zavedejo na vrh griča. Tu zgoraj so lični čolnici na železnem tiru. Sédem v čolnič, ki se začne premikati, in ko pride na rob strmice, se spusti v nižino, kakor bi ustrelil pušico. Kar sapa mi zastane od hitrosti. Spodaj pa se čoln zareže v vodeno gladino in kakor blisk plava po jezeru na drugi breg, odkoder jaz nadaljujem svoje potovanje in pridem med celo zbirko panoram in cirkusov, ki s kričečimi podobami in napisi vabijo, da si oglej človek svetovna čuda. Tu se vidi najmočnejši človek sveta,

ki vsakoga podere in z zobmi dvigne celega konja, a kdor njega vrže ob tla, dobi tri funte šterlingov. Nasproti se vidijo vsa mesta sveta ali pa koza z dvema glavama — vse na izbiro, kar hočeš. „Le noter! Le noter!“

Zdelo se mi je, da sem videl že ves svet, le Trifan Fjodorovič se je v zemljo udril in je izginil.

Sredi palače sedi na visokem konju lord Roberts, ki je premagal Bure. Še živemu so Angleži postavili bronast spomenik, ki je dvakrat večji od njega samega. Ne verjamem, da bi se bil stari Roberts v resnici kdaj tako moško držal v boju, kakor tu v Kristalni palači, kjer ni treba prav nič poguma nikomur, ki je plačal vstopnino.

Truden od dolge poti krenem na levo proti steni. Tam stoji velikanki lesen voz, podoben vozovom nomadov, ki pod njegovo streho vozijo s seboj vse svoje premoženje. Napis mi pove, da je to voz Krügerjev, v katerem se je bivši predsednik Transvaalske republike vozil med vojsko po deželi, dokler ni angleški denar zadušil burske hrabrosti.

Za vozom pa stoji stegnjen top z dolgo cevjo. Kdo ni slišal o njem? To je „Dolgi Tomaž“, ki so ga Buri vlačili po gorah in dolinah, da je grmel na Angleže. Zdaj je upokojen brez penzije in žalostno gleda po dvorani med veselo množico, angleška mladina se mu pa smeje v črno žrelo. Ubogi Tomaž! Nič življenja ni v njem in glasu nima več, le črno oko in dolg vrat sta mu še ostala.

Kar se pa nekaj zgiblje pod „Dolgim Tomažem“. Ali je oživel? Ali hoče zopet na vojsko?

„Slava Bógu, Jevgenij Osipovič, slava Bógu“, mi zadoni nasproti vesel glas. „Mislim sem že, da ste umrli in da vas nikdar več ne vidim. A vot! Vy zdjês! 1) Harašó! Kak poživajete? Zdorovy li Vy?“ 2)

In preden sem mu mogel odgovoriti na toliko vprašanj, me je objel in poljubil na

1) Vi ste tukaj.

2) Kako se Vam godi? Ste li zdravi?

lice s tako silo, da se mi je zdelo, kakor bi bil poleg mene počil „Dolgi Tomaž“.

„In kako je Vaše zdravje junaško?“ ga vprašam, ko se mu izvijem.

„Slava Bógu! Blagodarjú Vas! Zdrav kakor riba v vodi!“

„Pa kaj delate tukaj pri tem starem topu?“

„Vot, to serjuznoje djelo! ¹⁾ Kako so ljudje čudni, da postavljajo sem topove! Na kraj veselja in vživanja stavijo smrtna orožja! Kolika sirovost! To ni lepo, ampak barbarsko, in kaže, da nimajo človeškega srca. Kdo se more veseliti, če vidi pred seboj znamenja krvi in krute ošabnosti, ki ne pozna usmiljenja do trpljenja! Vojska je greh, in nihče ne sme vzeti v roke smrtnega orožja, da bi končal življenje bližnjemu in pehnil v nesrečo nedolžno rodbino.“

Držala sva se za roki in šla proti odprtemu prostoru, kjer je igrala vojaška godba. Sedla sva k mizi, in naročil sem dva čaja.

„Čelovjêk ²⁾“, je pristavil Trifan Fjodorovič, „pa brez ruma!“

„Ne bojte se“, pravim, „tudi tu se kakor na Ruskem pije čaj vedno brez alkohola. To je zdravo, in Trifan Fjodorovič je živi dokaz, da se s tem doseže krepka in čila starost.“

„Da“, pravi on, „jaz ne pokusim ne vina ne piva, tobaka ne zapalim in ženske ne pogledam. Tako si človek ohrani zdravje in pamet, slava Bógu!“

„Pa kako je bilo na Španskem? Vi ste seveda videli borbo z biki!“

„Videl, videl. Tfu, to je krvava zabava! Biki so pomorili dva človeka in pet konj, preden so jih poklali, da ne govorim o ranjencih. In ljudje temu ploskajo, se veselê, kakor divje živine in ščujejo živali in ljudi, da se naj pobijejo. Ni ljubezni v svetu, in to je njihov propad. Ej, častni knez ³⁾, človeštvo hodi daleč od Boga.“

Natakar je prinesel čaj, kruha s sirovim maslom in zelenjadi na krožniku.

¹⁾ To je resna stvar.

²⁾ Natakar.

³⁾ Na Ruskem naslov katoliškega duhovnika.

„Glejte, kolika množica ljudi“, mu rečem, kažoč z najinega vzvišenega prostora doli na vrveče življenje po palači. „Vse se giblje in hiti za trenutkom, ki beži pred nami.“

„In ti ljudje so žrtvovali tisoče nedolžnih ljudi, da so se obogatili z njihovo posestjo. Ti ljudje imajo denar in plačujejo druge ljudi, ki so za to izučeni, da morijo vsakoga, ki se ustavlja njihovi samopašnosti.“

Trifanu Fjodoroviču se je zresnil obraz. Prej otročje naiven, je govoril vedno bolj odločno, a glas se mu je tresel melanholično.

„Ti ljudje se oblačijo v svilo in nosijo zlate verižice“, je nadaljeval polglasno, „oni imajo tvornice, v katerih od jutra do večera izdelujejo zanje bogastvo reveži, ki hodijo v strganih oblačilih in nosijo umazano perilo. Ti jedó najboljšo hrano in dajejo psom beli kruh in meso, ko njihovi delavci stradajo trde skorje in se niti ne upajo jesti svežega kruha iz strahu, da ne bi snedli več, nego premorejo njihovi dohodki. Ti stanujejo v bogatih hišah, prevlečenih z dragocenimi preprogami, in spijo v mehkih posteljah mnogo dalje, nego je potrebno za počitek, a oni, ki se trudijo zanje, živé v zaduhlih prostorih, brez zraka in svetlobe, spijo malo, stisnjeni na tesnem, ter se pokrivajo z odrgnjeno obleko. In to vse naredi le kruta sila, ki so jo oni vpeljali, in ki grozi s smrtjo vsakomu, ki se ustavlja tej krivični naredbi.“

Pokusil sem zelenjavo, podobno prav drobnemu radiču. Zdelo se mi je, kot bi jedel travo. Izpil sem nekoliko čaja ter dejal:

„Trifan Fjodorovič! Kjer je solnce, tam je tudi senca; a kako to, da se je Vaše veselje nad svetom izpremenilo tako hitro v žalost nad njim?“

„Veselje?“ je dejal tiho, in njegovo oko se je uprlo v mene z globoko melanholijo. „Jevgenij Osipovič, kaj je veselje? Ali ni vsako veselje le lahna svilnata meglica, ki jo odžene vsak vetrič, da se pokaže izpod njega rjava in trudapolna gruda? Ljudje se radujejo, a njihovo veselje je greh.“

Potegnil je z roko čez čelo. Siva brada mu je segala globoko na prsi.

„Ali obsojate vsako veselje?“ ga vprašam. Ozrl se je v mene z globokim pogledom, kakor bi hotel izliti iz njega ves žar svoje duše. Lahno se je nagnil, da se je njegova brada dotaknila moje roke, in z mehkim glasom dejal:

„Knez častni! Jaz sem du h o b o r e c!“

Ali je bila to bolesta izpoved? Ali je bilo ponosno priznanje? Prijel sem njegovo roko in rekel:

„Govorite, Trifan Fjodorovič, govorite! Izlijte svoje misli svobodno v prijateljsko besedo! Jaz spoštujem Vaše prepričanje! Kaka je Vaša vera?“

„Ne ustavljam se zlu!“

„Vi ste čitali grofa Tolstega?“

„Lev Nikolajevič je božji človek.“

„A kako hočete premagati zlo, ako se mu ne ustavljate?“

„Bog je ljubezen, a ljubezen ne pozna sile. Vsaka sila je greh.“

Pod nami je krepko zaigrala vojaška godba, in polni akordi so plavali med zelenjem ter elektrizirali šetajoč se poslušavce.

„Glejte, Jevgenij Osipovič, ti ljudje rabijo umetna sredstva, da se razveseljujejo, in dražijo svoje živce, ker se silijo k veselju. A v sili ni sreče, ampak najžalostnejša propast. Vsa družba pa je osnovana na sili. In zato ni srečna, ampak trpi v svojem grehu.“

„Brez vsake sile ne bo obstala nikdar nobena država“, opomnim. „Vladar bo moral vedno imeti tudi moč, da prisili one, ki se ustavljajo.“

„Vladati je greh. Nihče se ne sme povzdigovati nad druge. Tudi vojska je greh in greh je iti v vojake.“

„Po Vašem nauku ne bi smel nihče braniti svoje domovine. In če bi Rusija imela kako vojsko, ali ne bi smeli slušati vojaki carja in iti v boj za svojo državo?“

„Ne“, odvrne starec. „Človek ne sme ubiti človeka. To je najvišja postava, in vsi izgovori, s katerimi se silijo ljudje k uboju, so grešni. Kaj je domovina? Če govori eden ruski jezik, drugi pa turški, ali se morata zato pobijati? In če se je kdo učil državnih

postav, ali sme zaradi tega tlačiti druge in jim ukazovati?“

„A potem je država nemogoča.“

„Država je greh, ker država je nasilstvo.“

„A brez države ne bi bilo varnosti.“

„Vse bi bilo varno, ako bi se ljudje ljubili, in se ne bi nihče povzdigoval nad drugim ter hotel živeti od njegovih žuljev. Vsako izrabljanje delavne sile bližnjikove je greh. Zato je greh zidati tovarne in siliti ljudi po pogodbi, da delajo za druge. To je suženjstvo naše dōbe, ki rodi revščino in greh.“

„A potem ne bi bilo nikakega napredka. Če ne bi ljudje znali deliti dela in rabiti strojev, bi zaostali vedno na najpreprostejši stopinji kulture.“

„To bi bilo ravno prav. Kar ni preprosto, je greh. In ta toli hvaljena kultura, kaj je to drugega, nego izkvarjena narava, ki boleha za hudo boleznijo? Poglejte novo lep-slovje! Vse je polno vživanja in nenravnosti. Ljudje govoré, da se s književnostjo omikajo, a po njej postajejo le lascivni in nesramni. Ali so umetniki kaj boljši? Njihove slike so skoro vse nenravne, in iz njih se vidi, kako mora biti njihovo življenje, saj vsak slika le to, kar vedno gleda. Jevgenij Osipovič, umetnost je greh, eden največjih grehov! Ali je to človeštva vredna omika, če ubogi ljudje delajo na polju in se trudijo, pa pride človek s carsko kapico in jim zarubi borno imetje, da se iz te krvave revščine živé ljudje, ki pišejo samo na papir brez pravega namena in brez vsake koristi?“

„Vi ste torej zoper davke?“

„Davke plačevati je greh, ker se s tem podpira suženjstvo ljudstva.“

„Pa če od Vas zahteva država davek, kaj storite?“

„Jaz ne plačam nič. Tirjajo me, a jaz molčim. Potem pridejo in si sami vzamejo. A jaz puščam vse, ker greh je, protiviti se zlu. Pride čas, ko bo ljubezen zmagala nad silo, in tedaj bomo vsi enaki. Bog je duša stvarstva, in Bog je ljubezen. Vse, kar je in živi, je dolžno ljubozni, in nič ne sme delati drugemu sile.“

„A v naravi je vendar zakon boja“, ugovarjam, „žival je rastline, človek kolje živali in jih vživa.“

„To ni prav, Jevgenij Osipovič“, reče moj tovariš. „Meso jesti je greh.“

„A kako naj potem živimo?“

„Ne stori nikomur nič žalega! Tudi živali ne! Vse je proti ljubezni, kar je sila.“

„Ali pa ni človek gospodar vsega stvarstva?“

„Človek je del prirode, in ljubezen je postava, ki mora edina vladati. A to ni tista ljubezen, o kateri pišejo v povestih, ampak božanstvena ljubezen, ki je duša sveta. Ljudje se veselijo in ženijo in mislijo le vsak na svojo osebno korist. Vsak bi moral delati za blagor vsega človeštva, ne pa le zase in za svoje.“

„A oče mora skrbeti za svojo rodbino, za ženo in otroke.“

„Skrbeti za rodbino bolj kot za splošnost, je greh. Tudi ženiti se je greh.“

„Čujte, Trifan Fjodorovič, ali upate Vi, da se bo kdaj svet ravnal po vaših načelih?“

„Jaz ne vem, ker ljudje gredo svoja pota, v pogubo. A srečni ne bodo popolnoma, dokler se ne bodo ravnali po teh naukih, ki so zapisani v njihovih srcih. So nekateri, ki v njih živi žar božanskega spoznanja. Slava Bógu! A malo jih je, in zato se človeštvo pogublja.“

Pogledal je zopet s sanjavi očesom v daljavo.

Spodaj je pa veselo zasvirala godba, in pisana množica se je izprehajala med oleandri z glasnim smehom . . . (DALJE.)

ANTON MEDVED:

PTICAM SELIVKAM.

Zopet se vračate ptice
z gorkega juga:
Bodi mi srčno pozdravljena pevkinj
nežna zadruga!

Kadar vas gledam, poslušam,
ljubice moje,
žalost navda me, ali veselje,
ali oboje.

Mine pomlad, in jeseni
dvignete krila:
Zopet se v krajih vam solčnih posmeje
stvarnica mila.

Moje srce pa zavetja
gorkega nima.
Tuj mi je dom, tujina domača,
tu in tam zima.

KATEDRALA [SV. PAVLA.

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

Trnje in lavor.

d parlamenta proti zapadni in severni strani se razteza klasični prostor anglosaške zgodovine. Tukaj ob levem bregu Temze je bilo nekdanj nezdravo močvirje, zaraščeno s trnjem in grmovjem, kjer so gospodarile divje zveri in nad katerim so frfotale vodne ptice. Zato so zvali ta kraj Thorney-Isle — Trnjevi otok. Tu so se naselili v starodavnih časih oznanjevalci krščanstva, ki so tudi na meglenih anglosaških tleh začeli svojo ljudsko blagovest s tem, da so donesli blagoslov domači zemlji. Kralj Sebert jim je okoli leta 616. sezidal cerkev v čast sv. Petru, in okoli nje je nastala obširna benediktinska opatija. Sinovi sv. Benedikta so kraj osušili in obdelali. Ona tla, kjer danes hodijo najvplivnejši državniki sveta, kjer se odločuje usoda

najrazličnejšim narodom v raznih delih zemlje, oni prostor, kjer se kronajo angleški kralji, kjer uživajo svoje ogromno bogastvo in kjer legajo k večnemu počitku, ta prostor so v potu svojega obraza priredili za ljudsko prebivališče možje, ki niso poznali drugega vzora, nego delo, molitev, uboštvo in požrtvovalnost. Ker je bila podobna cistercijska naselbina tudi na vzhodni strani, so to opatijo nazvali Westminster-Abbey — opatijo zapadnega samostana.

Tu je zdaj veliki zgodovinski muzej ponosne Anglije. Velikanska gotška zgradba, ki nosi na sebi spomine vseh stoletij, je pretrpela tudi vse težke udarce, ki so pretresali njeno domovino, in oba odrezana stolpa, ki gledata v višavo, kot bi pričakovala od tam svoje dopolnitve, naredita na gledavca resen, skoro bi rekel, bolesten vtisk.

Staro cerkev so razdejali Danci, zopet sezidali Angli pod Edgarjem I. 985. Vneti razširjevalec krščanstva, Edvard Spoznavavec,

je sezidal v enajstem stoletju novo veliko cerkev. Razni Henriki in Edvardi so jo dopolnjevali skozi sedem stoletij, ji prizidavali kapelice in stolpe ter bogato obdarovali opatijo. V dōbi verskega odpada je pa tudi njo zadela splošna usoda: Grabežljivi kralj Henrik VIII. ji je pobral vse imetje, izgnal katoliške menihe in naredil iz Westminster trdnjavo državne anglikanske cerkve. A le deset let je tu stoloval anglikanski škof. Pod kraljico Marijo so prišli katoličani nazaj, a izgnala jih je zopet krvava Elizabeta, ki si je kot nezakonski otrok Henrika VIII. mogla zagotoviti prestol le z razkolom in verskim absolutizmom. Iz opatije je postala dekanija, kjer je prebivalo dvanajst kraljici vdanih, pod jarem državne vere pohlevno sklonjenih kanonikov s svojim dekanom. In tako je še dandanes . . .

Tekom stoletij je tudi Westminster opatija iz hrama božjega postala hram državni. Ti visoki, vitki gotski stebri, ki držijo tako zmagonosno lahki, šilasti obok, so ob svojem vznožju zagledali čudno, pisano množico: Spomenik za spomenikom so jim prislonili, in pod dvignjeni tlak so polagali zemske ostanke junakov, ki se niso borili za slavo božjo, ampak za korist in dobiček Anglije.

Ko stopiš skozi severni stranski portal v cerkev, kar ostrmiš. Pred seboj zagledaš cel špalir marmornatih mož, ki zró z ledenimi, mrtvimi pogledi doli, držé v rokah kamenite knjige in listine, ali se opirajo na ravno take meče. To je angleška Walhalla, tempelj angleške slave. Največja čast, ki jo more izkazati angleški narod svojemu sinu, je ta, da po smrti tukaj shrani njegovo telo in postavi sem njegov spomenik.

Umljivo je, da vsak Anglež občuduje to narodno svetišče, ki mu je velikanski spomenik domače zgodovine, slave in moči. A ko se izprehajam med vrstami teh dragocenih spomenikov, med grobovi mož, ki so v knjigo svetovne zgodovine začrtali svoje ime s krepkimi potezami, mi pade oko na marsikatero ime, ki mu tudi marmor ne more dati veljave ali nadomestiti zaslužene

pozabljenosti, in ko zrem na te mogočne spomenike, ki so iz smrti naredili bahaštvo, iz grabežljivosti slavo in iz častihlepnosti zaslugo, mi zadene pogled ob marsikateri masivni in nerodni stvor, ki priča o slabem okusu svojih stvoriteljev.

A domoljubje je proti slabostim slepo, kakor vsaka ljubezen, in zato vzklika Addison navdušen v Westminster opatiji: „Kadar gledam na grobove velikih mož, zamre v

London: Westminster katedrala.

meni vsaka strast in zavist; kadar čitam nagrobnice pesnikov in umetnikov, mi odbeži vsako neredno hrepenenje; kadar srečam žalost sorodnikov na grobnem napisu, mi je srce ginjeno od sožalja, in če vidim potem grobove teh sorodnikov samih, pomislim, kako malo koristi bolečina onim, ki jim moramo mirno slediti; če vidim kralje ležati poleg onih, ki so jih sem položili, če ogledujem tekmece, kako počivajo drug ob

drugem, ali bogoslovce, ki so svet razdelili s svojimi borbami in disputi, preiščujem resen in prestrašen, kako malenkostne so borbe, stranke in tekme človeštva.“

Da, če jih vidim tu pred seboj v svoji mrzli in afektirani nepremakljivosti, se mi zdé malenkostne njihove borbe. A napolnjevale so stoletja s svojim vriščem in bleskom.

Stopimo v ta špalir velikih mož! Še nikdar se nismo izprehajali po taki aleji!

William Pitt, Lord Chatham, veliki angleški državnik osemnajstega stoletja stoji ob desni, kot bi nam govoril z odra s stegnjeno desnico. Ob vznožju mu sedita Znanost in Pogum, in v sredi Britanija z znamenjem Neptunovim, gospodujoča nad Zemljo in nad Morjem.

Na sosednjem sarkofagu je ležeča podobna moža, ki ga popis imenuje John Holles, Duke of Newcastle; Resnica ga časti s svojim zrcalom in Veda mu je družica. Kdo bi jih vse našteval, te ponosne mrličé? Tu je lord Beaconsfield, lord Palmerston, admiral Warren, Sir Robert Peel in ob koncu čisto nov spomenik nad grobom najmodernejšega angleškega državnika Williama Ewarta Gladstone. Impozanten vhod skozi vrsto teh westminstrskih vratarjev, ki kot molčéči govniki stojé na svojih grobovih!

Prišli smo do ladje, in tu se nam ob levi odpre cel gozd spomenikov, izvršenih v vseh mogočih slogih od vseh mogočih umetnikov, ki so večinoma z veliko maso hoteli zakriti malenkost svojih idej. Nehote se nam vrine tu paralela s cerkvijo sv. Petra v Rimu, kjer se vrsté veličastni spomeniki papežev. A v Rimu gospoduje vzvišena, enotna ideja in čist umetniški okus, tu pa je vse neredno, zmetano in nagromadeno.

Okoli se kntalu utruje ob stoterih podobah in imenih. Le nekateri se nam vsiljujejo s svojo kolosalnostjo, n. pr. spomenik generala Coote, ki je podjarmil z vojaško silo indijske rodove in je za svojo krvavo krutost zaslužil, da mu je v cerkvi postavila tak monument nič bolj sveta Vzhodno - indijska trgovska družba, ali pa relief polomljene ladje, ki znači grob admira-

rala Balchena, ki je vtonil s tisoč možmi v Angleškem kanalu. Pač pa iščemo znanih imen. Tu je n. pr. pokopan Richard Cobden, ki je z velikansko agitacijo priboril angleški obrti svobodno trgovino in delavcu ceneni kruh, dalje Charles Darwin, znani prirodoslovec, na katerega grobu nam kaže njegovo bradato obličje bronast medaljon. Blizu njega je Sir Isaac Newton, ki leži napol na črnem sarkofagu; dva genija razvijata nebno karto in Astronomija sedi ob njem na veliki obli. Malo dalje od njega počiva zvezdoslovec Herschel. Tu se ustavimo za hip, ker premogočne so misli, ki se nam vrivajo ob teh grobovih. Kako daleč je letel njihov duh, kako ogromna je literatura, ki so jo zbudile njihove misli! Vse stvarstvo so izkušali obseči v svojih idejah, so razlagali razvoj vesoljstva po svoje in merili pota vrtečim se svetovjem. A z nekaj koraki prekoračimo njihove tesne grobove, in takoj nam druga imena premotijo domišljijo, tavajočo po teh ogromnih prostorih. Tam dalje je John Wesley, ki je ustanovil sekto metodistov.

Tako smo se približali zanimivemu kotičku, ki ga zovejo The Poets Corner. Mnogo znanih imen iz literarne zgodovine srečamo tu. Zgodovinar Macaulay, novelist in humorist Thackeray, Oliver Goldsmith, pesniki Gay, Thomson, Rowe Southey, Coleridge Campbell, skladatelj Händel imajo tu svoje spomenike. Pogled nam obvisi ob Williamu Shakespeareu, ki stoji na visokem podstavku, podobnem oltarju; z desnico se opira na steber iz svojih spisov, v levici pa drži list s citatom iz svoje „Nevihte“; podstav kaže maske kraljice Elizabete, Henrika V. in Richarda III. A Shakespeare ni pokopan v Londonu; le spomenik nas spominja nanj. Pač pa je v bližini pokopan Charles Dickens, ta pristni sin londonski, katerega šaljivi „London Sketches“ so mu okrajšali marsikateri večer, ko sem se truden vrnil z dnevnega potovanja po ulicah ter se naslajal ob njegovih duhovitih satiričnih črticah iz starolondonske malomestnosti. Tuđi velika mesta imajo namreč svoje malomestno življenje . . .

Stopimo okoli stebra in pogledamo doprsje pesnika Tennysona, dalje Granvilla Sharpa, ki ga napis označuje kot glavnega boritelja za odpravo suženjstva. Dolga vrsta pesnikov počiva še tu na svojih lavorikah, med njimi je našel John Milton tukaj svoj „Paradise Lost“ — „Izgubljeni raj“; lira počiva poleg njega, okoli nje se pa vije kača z jabolkom. Začetnik angleškega slovstva Geoffrey Chaucer leži pod zidom in slikano okno nad njim predstavlja prizore iz njegovih pesmi. „O rare Ben Johnson!“ čitamo na grobu Shakespearovega vrstnika Ben Johnsona, ki so ga venčali z lavorom pod Jakobom I. Longfellow, Gray, Butler, Dryden . . . kdo bi si jih vse zapomnil, ki so si s pesmimi in peresom na trnjevi poti skozi življenje priborili posmrtno lavoriko?

Prekoračili smo ladjo, in stopimo v kapelice okoli presbiterija. Škofje, lordi, knezi si sledé v tihih vrstah, in kmalu stopimo med kralje. Večji so bili v življenju od prejšnjih, a manjši po smrti.

Po dvanajstih stopnicah iz črnega marmorja stopimo v kapelo Henrika VII. To je pravi biser poznogotičke arhitekture z bujno razvitim perpendikularnim slogom. Hladna in resna gotika je tu združena s fino eleganco. Kakor ima Pariz v kapeli Ludovika Svetega svojo največjo gotsko dragocenost, tako je v Londonu kapelica Henrika VII. najboljša, kar je proizvel ta krepki slog.

Tu smo prestavljeni v stare viteške čase. Čez sto kipov je razpostavljenih ob stenah, na vsaki strani pa stojé umetno izrezljane hrastove klopi za kanonike. A tudi tu se je kralj polastil tega, kar je bilo božjega. Vsak sedež je namenjen enemu „vitez“ čudnega naslova — „Knight of the Order of the Bath“ — in nosi v bronu grb svojega gospodarja, nad njim pa visita prapor in meč. Vse je tu pompozno, prevzetno in mrzlo; umetna arhitektura je kakor vzela vsako težo izrezljanemu kamenu, in skozi krasno slikana okna se zliva temnopestra luč v te čarobne prostore, vendar pa gledajo svetniki in mučeniki iz svojih niš, kakor ne bi

bili tod doma in bi si želeli drugega domovja.

Stopimo dalje med grobove kraljev. Tu so Plantageneti, Tudorji in Lancastri, tu spavajo velikaši, ki so se krvavo borili za prestol, dokler se nista rdeča in bela roža združili v zakonski zvezi.

Vrsta kraljic jim sledi. Tu počiva pod kamenitim baldahinom Marija Stuart — Mary, Queen of Scots — in nekoliko dalje Elizabeta, katere podoba, znak ležeča na pokrovu sarkofaga, tišči v kameniti pesti državni pečat. Mučenica in njena morivka, tako blizu skupaj! Največ gledavcev in gledavk se vedno suče okoli teh dveh grobnih spomenikov, ki stojita prosto sredi kapelic in predstavljata najpretresljivejšo dramo angleške zgodovine. Prerinemo se skozi to kraljevo trumo, in takoj nas prestavi v realno življenje grob Jamesa Watta, iznajditelja parnega stroja. Oni so sedeli na pozlačenih prestolih, ta preprosti mož iz ljudstva pa pri domačem ognjišču, in ko je opazoval, kako vodena para vzdiguje pokrov posode, v kateri si je kuhal borno kosilce, mu je prišla misel, da bi uporabil to silo, ki danes žene po vsem svetu orjaške stroje po tovarnah, lokomotive in parobrode. Tako je ubožni James Watt prišel med kralje — in je danes najmočnejši med westminstrskimi mrličmi . . .

Za glavnim oltarjem nas prestavi domišljija zopet nazaj za šest stoletij pred preprostim sedežem, ki je služil kot prestol Edvardu I. Poleg njega pa stoji novi prestol, na katerem odslej kronajo angleške kralje, kajti prestol Edvarda I. danes komaj nosi še težo svojih lastnih stoletij. Pod sedežem pa je kraljevi talisman škotski — takozvani Stone of Scone — kos peščenca od morske obale škotske, na katerem je počivala glava umirajočega svetega Kolumba. Angleška legenda pa pravi, da je na njem snival celo očak Jakob, ko je gledal nebeško lestvico . . . Edvard I. je prinesel ta kamen s Škotskega kot znamenje, da si je deželo popolnoma osvojil. Dokler bo ta kamen v Westminsteru, ne bo odpadla Škotska od Velike Britanije!

Zato pa vsak angleški kralj slovesno sedi nad njim, ko mu položé krono na maziljeno glavo. Med prestoloma visita državni meč in ščit Edvarda III., ki je umrl l. 1377.

Ogledamo si še grob Edvarda Spoznavca, ki ga vsako leto dne 13. oktobra še danes obiskujejo angleški romarji — in potem hitimo vun med stoterimi drugimi spomeniki, ker v glavi se nam že vrti in senca nas tiščé od preobilice misli in podob.

Zunaj je svetel dan, s parlamenta bíje ura svojo stereotipno melodijo. Za nami je največji mavzolej sveta, pred nami pa se drvé hitri vozovi in hropejo tramvajski konji. Nikjer si nista tako blizu smrt in življenje, nikjer si tako ne podajata rok romantična preteklost in neusmiljeno brezsrčna sedanost. Trnje in lavor rasteta tukaj na enem deblu.

Peter in Pavel.

Pot od Westminstera do St. Pavla je glavna prometna cesta londonska. Kolikokrat sem jo prevozil, sedeč na strehi z ljudmi nabašanega omnibusa in gledajoč na neštevilno množico, ki valuje brez prestanka čez Trafalgar Square, Strand in Ludgate Hill! V srcu bogate City se dviga glavna stavba ogromnega mesta — stolna cerkev sv. Pavla, ki je Londonu to, kar Dunaju sv. Štefan ali Rimu sv. Peter.

Stolnica sv. Pavla je po svoji velikosti peta cerkev sveta. Prekašajo jo le sv. Peter v Rimu¹⁾ in katedrale v Milanu, Sevilli in Florenci. Odzunaj se cerkev ne more opazovati nikjer v vsej svoji mogočnosti, ker se je Angležem tako škoda zdelo prostora, da so jo ozko obzidali z visokimi stavbami; le iz daljave, čez mestne strehe, moremo občudovati krasno kupolo, mojstrsko delo Wrenovo.

Prvi vtisek, ki sem ga dobil, vstopivši v katedralo sv. Pavla, je bil ta, da imam pred sabo posnetek rimske cerkve sv. Petra. Isti je slog, podobna je razdelitev prostora, le da je rimska cerkev impozantnejša. Se-

¹⁾ Cerkev sv. Petra v Rimu meri 15.660 qm, cerkev sv. Pavla v Londonu pa 7875 qm.

veda se v posameznostih kmalu opazi, da se cerkev sv. Pavla v umetniškem okrasu niti oddaleč ne dá primerjati s stolnico rimskega papeštva. Temu je krivo v prvi vrsti anglikansko bogoslužje, ki ne podaja umetnosti toliko hvaležnih predmetov, kakor katoliška liturgija s svojim bujnim in temperamentnim vzletom.

Gotovo je, da so s to cerkvijo, posvečeno sv. Pavlu, hoteli razkolni Anglikanci postaviti nekako „konkurenco“ sv. Petru v Rimu. Anglež „konkurira“ z vsem svetom, in jaz se te profanne misli nisem mogel iznebiti nikdar, kadarkoli sem občudoval arhitektonsko čarobnost te cerkve, ki stoji v svoji renesančni živahnosti sredi Londona kakor živ protest proti prozi tega povsem realističnega mesta.

Svetovna Anglija je morala imeti konkurenčno stavbo proti edini svetovni sili, ki ji tekmuje na zemski obli — proti Rimu. Res je ta katedrala vredna vsega občudovanja. Od l. 1675. do 1710. so jo dovršili — in to je za tedanji čas velikansko delo. Materialne sile angleške so zadoščale za konkurenco, a ni bilo duha, ki zmaguje nad materijo. Čujemo, da mislijo konkurirati tudi Američani v New Yorku. Morda postavijo še kaj gorostasnejšega z železno konstrukcijo in betonskimi svodi — to je mogoče. A če bodo imeli onega svetovnega duha, polnega ženialnosti in poezije, ki je vodil načrte Michelangelu in Bramantu — to je drugo vprašanje. Kopirati bodo znali gotovo; če bodo znali presegati, pa še ni dognano.

Pred cerkvijo sv. Pavla stoji spomenik kraljice Ane, pred katero čepé pohlevno Anglija, Francija, Irska in Amerika. Jaz ne rečem nič čez anglikansko papežinjo Ano — a vedno se mi je zdela jako nepripravna vratarica za baziliko sv. Pavla.

Veličastna arhitektura s svojimi krasnimi proporcijami prevzame gledavca popolnoma, ko se izprehaja pod temi velikanškimi svodi, ko strmi v to ogromno kupolo, ki se tako lahko in elegantno spenja v višavo. Tudi cerkev svetega Pavla je že precej

posuta s spomeniki. Ko je zmanjkalo v Westminsteru prostora za angleške državnike in admirale, so jim začeli postavljati spomenike v St. Pavlu.

Anglikanske molitvenice seveda nimajo one prisrčne in divne krasote, ki diči katoliške cerkve, a vendar je velik razloček med njimi in med protestantovskimi templji. Protestantje so vso umetnost pregnali iz cerkve, češ da je malikovavska. Odkar so pokončali v reformaciji najkrasnejše umotvore, se še niso povzpeli do cerkvene umetnosti, in zato so protestantovske cerkve odznotraj strašno dolgočasne. Velikanske katedrale, ki so bile krasno poslikane v katoliški dōbi, kažejo sedaj svoje gole stene — pristni izraz one plitve brezizrazne svobodomiselnosti, ki jo je uvedel racionalizem v novodobno duševno življenje. Sicer pa protestant nima v cerkvi kaj opraviti. Oltarjev ni, češčenje svetnikov je odpravljeno, zunanji znaki pobožnosti se smatrajo večinoma kot praznoverstvo, in ostane jim samo splošna nedogmatična pridiga v nedeljo, ki se opravlja večinoma okoli poldne. Pridiga in petje — to je vse.

Anglikanci pa imajo vsak dan svoje jutranje in večerno cerkveno opravilo in tudi niso taki nestrpni sovražniki izobraževalne umetnosti v cerkvi. V cerkvi sv. Pavla kažejo zlasti stene presbiterija svetopisemske prizore v krasnih steklenih mozaikih. Vendar se zdi cerkev vkljub bogati ornamentiki jako prazna, ker ima seveda le glavni oltar z velikim križem. Protestantje se z največjo nestrpnostjo branijo vsega, kar bi spominjalo na češčenje svetnikov. Zato so pa v največji zadregi pri imenovanju svojih cerkva. Izveličarjeva cerkev — to še gre. A Marijina cerkev — to ne sme biti, to bi bilo katoliško. Zato pa imenujejo v mestih, kjer je več cerkvâ, svoje molitvenice po — kompasu: Severna, južna, severo-zapadna cerkev — ali po ulicah . . .

Tako daleč niso šli Anglikanci in v Londonu imajo anglikanske cerkve mnogo svetniških imen. Zdaj ima anglikanska cerkev v Londonu kakih 700 cerkva; med njimi je

70 župnih cerkva samo v sredini mesta, v City, 50 župnih cerkva v drugih mestnih delih. Sploh je v Londonu toliko cerkvâ, kakor malokje na svetu, ker imajo tudi mnogoštevilne sekte svoje cerkve. Vsem, ki ne soglašajo z državno cerkvijo, so dali skupno ime „Nonconformists“, in ti imajo v Londonu čez 800 cerkvâ. Od teh imajo independenti 240, baptisti 130, wesleyanci 150 cerkva. In potem pridejo še quakerji, irvingiti, novi jeruzalemtci, svedenborgovci, presbitarci, unitarci, nemški luteri, nemški reformisti, evangeljci, protestantje raznih narodnosti, judje. To je pač velika množica, ki kaže, kako se versko čuvstvo tudi sredi najbolj materialističnega svetovnega razvoja ne da zatreti, ampak sili na dan v raznih oblikah in ločinah, ako ni združeno s temeljem, ki ga je položil Ustanovitelj krščanstva.

Anglikanska cerkev sloni na „škofovski ustavi“, a je vsa odvisna od kralja. Kajti kralj predlaga kapitolom škofe, katere morajo kapitoli potrditi. Zdaj ima Anglija z Walesom in bližnjimi otoki 2 nadškofa in 33 škofov, od katerih ima 24 sedež in glas v gosposki zbornici. Nadškof canterburyski je prvi „peer“ v državi in „Primate of all England and Metropolitan“, podpisuje se „divina providentia“ — po božji previdnosti; nagovarjajo ga „Your grace“, in naslov mu je „Most reverend father in God“. Sploh sem opazil, da na Angleškem silno mnogo držé na take naslove. Celó po časopisih se z največjo natančnostjo pazi na to, kdo je „reverend“ ali „honourable“ ali celo „right honourable“. V tem se kaže nepremakljivi angleški konservatizem. — „Most reverend father in God“ krona kralja v westminstrski cerkvi in njemu so podložne tudi cerkve v kolonijah. Šele za njim pride po časti državni kancelar, za tem pa nadškof yorški, ki je „Primate of England“; ta krona kraljico in je njen kaplan. Med škofi je najimenitnejši londonski, in potem imajo vsi po vrsti prav birokratsko določeno čast in veljavo; zadnji v „statusu“ je vedno sodorski.

Država čuva ugled te cerkvene uprave z vso skrbjo, kajti ta cerkveni aparat, ki je

ves odvisen od kralja, se smatra kot glavni steber angleške države. Vsaka cerkvena provinca ima svojo „konvokacijo“, ki jo pod predsedstvom nadškofov tvorijo škofje, dekani, arhidijakoni in poslanci nižje duhovščine, dva iz vsake škofije. Konvokacija canterburyska se odpira v cerkvi sv. Pavla in zboruje v westminstrski opatiji. Prav parlamentarno je razdeljena v „zgornjo“ in „spodnjo“ zbornico, a je le prazna formalnost, ker jo vlada sicer sklicuje ob vsakem novem parlamentu, a jej ne pusti ničesa obravnavati. Med anglikansko duhovščino se sicer ponavlja vedno zahteva, da se naj oživi to njeno stanovsko zastopstvo, a vlada nima volje, da bi to pripustila.

Škotska ima svojo posebno državno cerkev, ki se imenuje „presbiterijska“, ker ne sloni na škofih, ampak na duhovnikih; razdelila se je zaradi notranjih preprirov na dva dela, ko se je odločila od nje „svobodna cerkev“, ki je potegnila polovico ljudstva za sabo. Več cerkvenih občin tvori en presbiterij, in ti so združeni v 15 sinodah; najvišja cerkvena oblast je občno zborovanje — general assembly — ki zboruje vsako leto v Edinburgu.

Tudi za Irsko so ustanovili državno cerkev, kateri so izročili katoličanom vzeta posestva. A l. 1881. ni bilo v 198 cerkvenih občinah nobenega „državnega“ vernika, v mnogih le malo, večinoma priseljenih Angležev. Dobro plačani državni duhovniki teh „občin“ uživajo dohodke izven dežele; le enkrat na leto vsaj mora po postavi vsak v svoji cerkvi opraviti službo božjo. Katoliško ljudstvo pa vzdržuje samo svoje duhovnike.

Jasno je, da tak odrevenel cerkveni organizem v sedanjih časih ne more zadostovati verskemu čutu ljudstva, med katero prodirajo moderne svobodoljubne ideje. Zato pa odpadajo od njega velike množice, in oni, ki se ne združijo s katoliško cerkvijo, morajo hoditi po stranskih potih raznih ločin, ki jih je sedaj na Angleškem že čez sto. Racionalizem in pietizem se gojita v njih v najrazličnejših oblikah, in neprenehoma vsta-

jajo „od sv. Duha razsvetljeni“ moški in ženski apostoli med ljudstvom, ki ustanavljajo nove verske družbe. Ker šolstvo ni državno, ampak zasebno, ustanavljajo tudi šole, po katerih se te družbe utrjujejo.

In katoličani? Vkljub najhujšemu preganjanju so se ohranili do danes in v novejšem času napredujejo s krepkimi koraki. Sedaj jih je na Angleškem čez poltretji milijon in imajo 15 škofij.

Angleška zgodovina kaže, kakor nobena druga, da je verski razkol vedno delo osebnih koristi ali političnih spletk, nikdar pa ne izvira iz spoznanja resnice. Zato se pa danes vrača mnogo Angležev iz najizobraženejših slojev v katoliško vero. Velike mase ljudstva, ki ne morejo preiskovati zgodovine svoje domovine in za katere manjka katoliških misijonarjev, pa tavajo za voditelji različnih sekt, ki niso izbirčni v sredstvih, s katerimi si nagibajo ljudska srca.

V presbiteriju cerkve sv. Pavla berem na strani latinski napis: Pasce oves meas — pasi moje ovce! Ali ne kličejo te besede iz bazilike anglikanstva tje čez Strand in Trafalgarski trg do Westminstra, kjer se je začela angleška kultura ob vznožju sv. Petra?

Od Tibere do Temze.

V knjižnici „Britskega muzeja“ sem se seznanil z zanimivim človekom. Pravzaprav to znanje ne izvira iz knjižnice, ker tam se ljudje pač vidijo, se zanimajo kvečjemu za stroke, ki jih proučuje njihov sosed pri pultu, razločijo se le po tem, ali so plešasti, ali kašljajo, ali imajo očala, o znanju pa v knjižnici ni govora. Pač pa sva se seznanila pri vratih ob izhodu pod visoko kolonado, kjer vsakdo najprej pogleda navzgor, ali se ta dan solnce prikaže, ali bo megla, ali dež ali kaj drugega.

Večkrat me je ustavil in kaj govoril z mano, in potem sva včasih šla nekaj korakov skupaj. Bil je Anglikan, jako izobražen mož, ki je silno rad napeljal govor na modroslovne in verske stvari. Videl sem, da je pozitivno krščanskega mišljenja, ki je pa jako pomešano z drugimi modernimi idejami. Nekoč

mi je izrazil svojo željo, da bi se vsi kristjani združili v eni verski družbi. Vesel sem bil, da je on sam napeljal razgovor na to vprašanje, in sem takoj poprijel vso stvar na sredi, ter ga vprašal:

„Mr. Benham, kako si pa vi predstavljate to združitev?“

„To vendar ni težko“, odgovori moj tovariš. „Saj imamo že mednarodne svobodnoverske shode, pri katerih zborujejo zastopniki raznih, tudi nekrščanskih veroizpovedanj. Gotovo bo prišlo nekoč do sporazuma. Samo za pravi temelj se je treba zmeniti.“

„Gotovo“, mu pritrdim. „Mi vsi verujemo, da pride nekoč čas, ko se združijo vsi razkropljeni bratje pod očetovsko streho, in naša dolžnost je, da to spoznanje in teženje podpiramo in gojimo. Reči moram, da sem našel tu na Angleškem mnogo več zanimanja za verska in npravna vprašanja, nego v izobrazenih krogih na kontinentu. Stremljenje modernih struj izza francoske revolucije je popolnoma skeptično ali celo materialistično; večji del literature je naravnost vsaki npravnosti sovražen in izpodkopuje ljudsko moralo ter smeši prizadevanje krščanskih estetikov in moralistov, da bi uvedli v književnost in umetnost npravna načela. Na Angleškem pa se je npravno mišljenje v izobrazenih literarnih krogih splošno bolje ohranilo. Zato pa opazujemo tudi vedno več objektivnosti v presojanju verskih vprašanj, in to nam krepi naše upanje, da se vsaj približamo, ako se še ne združimo.“

„Veseli me, da tako sodite o mojih rojakih. Tendenciozni spisi na obeh straneh netijo le nasprotstva in namestu medsebojnega spoznavanja nastaja le sovraštvo, ki nas še bolj razdružuje. Jaz sem bil vedno nasprotnik spisov, ki očitajo katolicizmu nasilnost, krvoločnost in nestrpnost. Katera verska družba pa nima članov, ki so nasilno postopali za svoje ideje? Ali ne kaže naša angleška zgodovina toliko zgledov nasilstva, da se ne moremo prav nič povzdigovati nad druge? Ali so protestantje strpni? Ali poznajo kalvinci ljubezen do bližnjega? S

takim očitanjem si ne bomo izbistrili verskega vprašanja. Iskati nam je treba pozitivnega temelja.“

„In ste ga li vi našli?“ ga vprašam.

„Hm“, to je težko povedati. „Čutim nekaj, a ne najdem prave formule. Ali ste čitali Steadovo knjigo o tej stvari?“

„Ne še; kaj pa pravi Stead?“

„Ne bo vam vse všeč, kar govori naš najglasovitejši publicist William T. Stead o krščanstvu bodočnosti, a on se je lotil rešitve tega vprašanja kot žurnalist, in morda je to prava pot.“

„Zanimivo!“

„Stead je po svojih prijateljih dosegel dovoljenje, da sme nekaj časa prebivati v Vatikanu in študirati papeževo kurijo. Izpčetka mu je bil to le žurnalistovski manever, po katerem bi dobil nekaj privlačne tvarine za svoje časnike, a globoki vtiski v Rimu so mu dali snovi za debelo knjigo, ki jo je izdal z naslovom: „The Pope and the New Era“ — Papež in nova dōba —, v kateri je izrazil ideje, ki dandanes prevladujejo med angleškim izobrazenim občinstvom. Mi ne gledamo na katoliško cerkev več s strahom pred inkvizicijo, ampak cenimo njeno politično in socialno moč. Ugonobiti se ni dala, ampak je prestala tudi zadnjo krizo s čudovito lahkoto. Vse orožje moderne vede jej je tako malo škodovalo, kakor podrtina pri Pijevih vratih, in nova Italija, ki je nastala z namenom, da cerkev uniči, se že pogaja za njeno prijaznost. Med vsemi krščanskimi veroizpovedanji ima brez dvoma katoliška cerkev največ in najzanesljivejših pristašev. Razširjena je po vsem svetu in v kljub temu varuje popolno enoto ter tudi v vsakem posameznem delu kaže živahno delovanje v vseh strokah. Stead se je pritoževal še v svojem času, da katoličani ne razumejo pomena, ki ga ima dandanes časopisje. Svetoval je papežu, naj ustanovi v Rimu centralni časnikarski urad, ki bi v raznih jezikih poročal vsak dan vsemu svetu novice iz Vatikana, in je priporočal, naj kanonike pri svetem Petru porabijo za publiciste, namestu dragih nunciatur in legacij naj pa

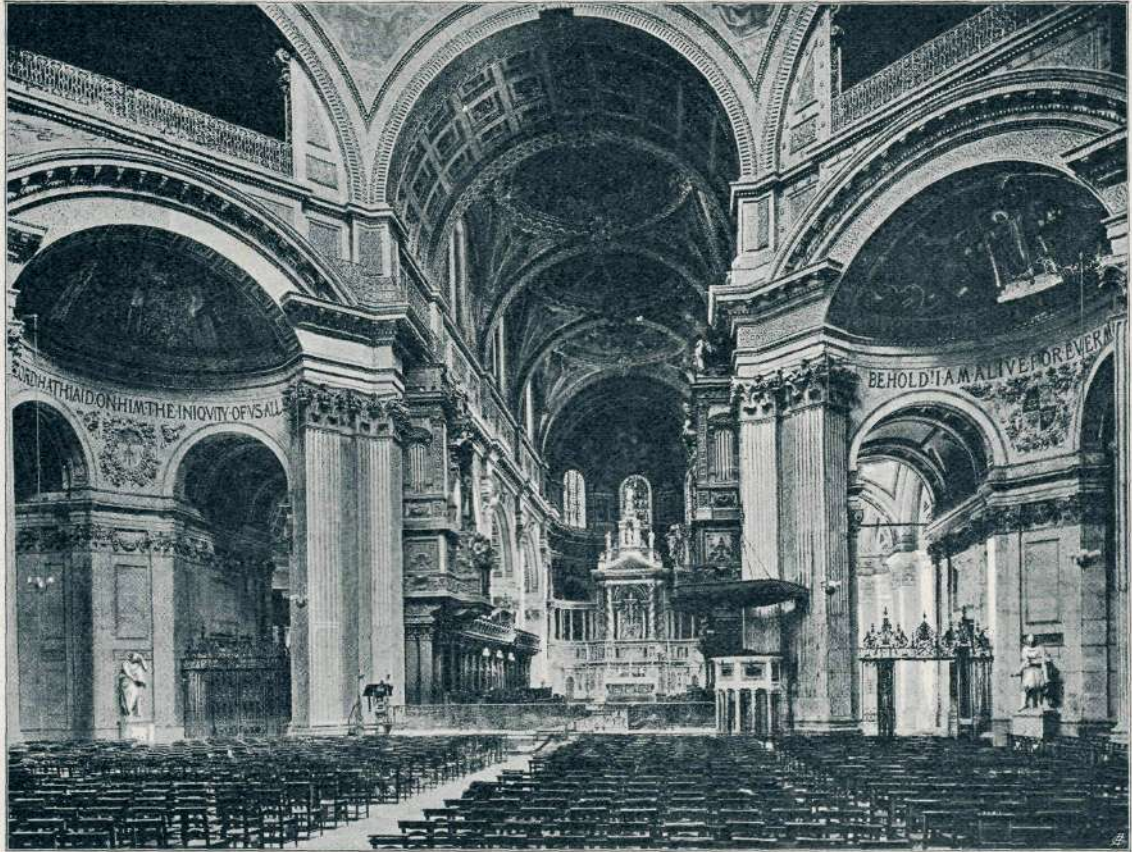
v vsaki državi ustanove vpliven list, ki bi mnogo več izdal, kakor pa taka reprezentacija. Danes pa vidimo, da to v vseh deželah katoličani že sami delajo. Proti materialistični delavski internacionali je postavila cerkev krščansko mednarodno organizacijo, ki je sprejela v svoj program vse socialne težnje moderne dobe, tako, da je nasprotnikom prevzela vse, s čimer so jo hoteli izpodriniti. Z začudenjem smo gledali, kako

kako si mislite bodoče razmerje Anglije do Rima?“

„Do Rima? Ne, jaz govorim o katolicizmu, ne o Rimu. Sicer pa so to Steadovi nazori, o katerih nisem še na jasnem. Naš publicist stavi papežu pogoj, pod katerim obljube, da postane Anglija v kratkem katoliška.“

„In ta pogoj bi bil?“

„Papeštvo naj opusti vse svoje zahteve do Rima, ki niso primerne novi dobi, in

LONDON: V KATEDRALI SV. PAVLA.

je ta staroveška organizacija oživela in se pomladila v novi dobi. To je svetovna sila prve vrste, in kot tako jo upoštevamo. Nemogoče je, da bi taka sila bila sama v sebi slaba in človeštvu škodljiva, kakor ji očitajo nasprotniki, ker sicer ne bi mogla roditi takih sadov, ampak bi bila že davno propadla v nervoznem toku novejših časov“.

„Veseli me, da opazujete katolicizem s takega višjega stališča“, mu odgovorim, „a

si naj izbere nov sedež, ki bi mu zagotovil tesnejšo zvezo z modernim svetom. Latinski narodi so se preživeli in svetovna moč katoliške cerkve ima v njih preslab temelj, kakor vam jasno kažejo protikrščanske struje med njimi. Taka svetovna sila se more zvezati tudi le s svetovno silo, ako hoče vladati vsemu svetu.“

„To je nejasen predlog, ki bi ga morali bolj določno izraziti“.

„Torej, da govorimo kratko: Edini dve svetovni sili sta danes papeštvo in angleški narod. Če se ti dve sili združita, je ves svet njima podložen. Zato pa je potrebno, da se papeštvo preseli na angleška tla. London bodi novi Avignon papeštva, in zasijala bo nova doba pomlajenemu katolicizmu!“

„To bi bila energična poteza na šahovi deski našega planeta“, pripomnim, „a stavijo se ji nepremagljive ovire“.

„Zakaj?“ odvrne Anglež živahno. „Nič lažjega nego to! Rim je bil v starih časih res središče sveta, a danes je potisnjen v stran kot mesto nižje vrste. Središče sveta je zdaj London, in nositelji svetovne moči so narodi angleškega jezika, ki objemajo že ves svet. Angleški jezik je dandanes svetovni jezik, in v sto letih se bo govorilo samo angleško povsod, kamor bo segel moderni promet“.

„Mislite?“

„Brez dvojbe! Nacionalizem se je preživel in bodočnost bo univerzalna. Dandanes pa imamo le dve univerzalni sili, ki ne poznata meje svojemu razširjevanju, namreč katolicizem, ki je univerzalen že po svojem imenu, in ekspanzivno silo angleške kulture. Anglija bi morala svojo omejeno državno cerkev zamenjati s prostejšo in silnejšo versko organizacijo, in to bi našla v papeštvu. Če bi papež zapustil svoje staro domovanje ob rimskih razvalinah in bi se preselil v stolico sv. Pavla, v središče svetovnega prometa, ter bi svoje italijanske kardinale in prelate zamenjal z angleškimi učenjaki, bi

milijoni pristopili k njemu, ki so mu nasprotni le zaradi tega, ker nočejo ponosnega angleškega imena ukloniti pod vlado temperamentnih sicer, a nepraktičnih Italijanov. Ali ne uvidite, da je naša zahteva opravičena?“

„Res je nekaj jedra v vašem izvajanju“, odgovorim, „a ravno tako lahko bi potem zahteval ruski car papeža v Peterburg, in gotovo bi se oglasil tudi Roosevelt, ki bi ga rad imel v Ameriki, ali Menelik, ali japonski mikado, in še celo kitajska cesarica bi bila vesela, ako bi . . .“

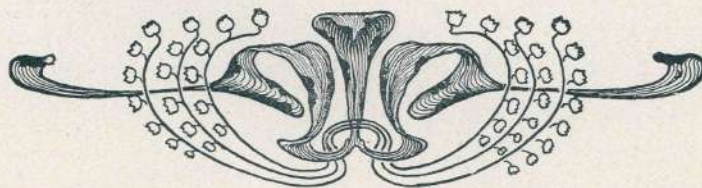
„Dovolite, to so le slabe šale, s katerimi Angležu ne imponirate! Naše načelo bo ostalo vedno, da ne damo ničesa zastonj. Ako bi živel papež med nami, bi se navžil angleškega duha, in ta duh bi prodiral po organizmu vse cerkve v veliko korist človeštva. Seveda bi bila potem vsa uprava cerkve moderna in demokratična“.

„Vaše ideje so zanimive, in gotovo je, da bo katoliška cerkev vedno bolj kazala svoj svetovni značaj tudi v upravi. Čim bolj se razvija svetovni promet, tem bliže si stopajo razni deli sveta, in če bi kardinalski kolegij izvolil kakega Angleža ali Američana za papeža, se nam ne bi danes to zdelo več čudno, ampak mi bi tak dogodek pozdravljali kot velik korak na poti k splošnemu bratstvu vsega človeštva, ki ga hoče doseči katoliška cerkev“.

„A z Londonom pa niste zadovoljni?“ vpraša smeje se Mr. Benham.

„Ostanemo še ob Tiberi z vašim dovoljenjem!“

(KONEC.)

LONDON: BUCKINGHAM-PALACE, KRALJEVA PALAČA

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(KONEC.)

V metropoli lakote.

Moj prijatelj Patrick Ullathorne me je povabil za peto uro zvečer pred „Ljudsko palačo“ v Eastendu, da se napotim ž njim odtam na enega onih izprehodov, ki nudijo opazovavcu velikomestnega življenja najznačilnejše socialne slike sedanje družbe. Patrick je bil v eni eastendskih župnij član Virgencijeve konference in je dobival vsak teden nalogo, da ponese društveno miloščino v kako ubožno rodbino. Pri tem poslu je prišel seveda v dotiko z vsemi ljudskimi sloji in je imel priložnost, da globoko pogleda v ljudsko dušo in njene bolečine.

Naprosil sem ga, da ga smem spremljati na takem izprehodu. Malo se je začudil, a me takoj povabil, da pojdem ž njim v Whitechapel, najglasovitejši del londonskega mesta, ki je dosegel svetovno ime zaradi nepopisne bede, izprijenosti in zločinstev, ki vladajo med tem zapuščenim,

lačnim in zanemarjenim delavskim ljudstvom. — Eastend - vzhodni konec — je delavski del Londona. Tam na zahodni strani je mesto milijonarjev, vojvod in parlamentarcev, tu pa, okoli daleč raztegnjenega Temzinega pristanišča, se vrsti dok pri doku, tu nakladajo in razkladajo ladje celega sveta, tu se dvigajo oblaki črnega dima iz tovarniških dimnikov, ter bijejo hropeči konji s kopiti ob kamenita tla, ko prevažajo ogromne tovore; črne, umazane množice se pehajo za vsakdanjim kruhom, izmозgane od dela in lakote ter upadle od žganja in zanemarjenosti.

Ko stopiš v ta del mesta, imaš pred seboj rod, ki tudi zunanje ni več podoben prebivavcem bogatega Londona. Otroci lačnih mater in proletarskih očetov so postali čisto drugo pleme, ki nosi na upalih licih znamenja počasne smrti in ki mu iz motnih oči blišči sij onih slabotnih strasti, ki jih poraja neprestana nezadovoljnost, a jih kroti telesna in duševna onemoglost.

Pripeljal sem se iz okolice mesta po železnici. Tla so nekoliko valovita, deloma

peščena, ali pokrita s travniki. Pa kmalu se izgublja vlak med vrtovi majhnih hiš. Brez ometa stojé tu v sami opeki, na ozkem prostoru pritisnjene druga k drugi, in vsaka ima zadaj svoj „vrt“, ki je izmerjen z največjo natančnostjo, da ne bi bil za eno ped daljši ali širši od sosednega. O borni vrtovi delavskih hiš! Nobenega drevesa ni v njih, nobene rože, nobene zelenjave. Le kupi smeti pokrivajo tla med lužami, in na tem ozkem prostoru, kjer edino na zemlji more reči delavec, da je vsaj najemnik, ki ima pravico do kosa zemlje po tuji milosti, dokler ga ne vržejo na cesto — na tem kosu zemlje, ki ga imenujejo svoj dom, kričé in se podé mnogoštevilni otroci, bedni, kakor neočedene, umazane stene njihovega domovanja.

Dolge, nepregledne vrste teh hišic imajo nekaj nepopisno prozaičnega in duhomornega. Človeško stancvanje bodi nekaj zunanji okvir njegove individualnosti. Zidal naj bi si ga po svojih željah, po svojem okusu, da bi v njem izrazil svoje misli in našel svojo udobnost. Zato je iznašel človeški duh različne zloge in stavbinske načrte prilagodil onim najglobljim čuvstvom, ki vežejo moža na rodbino in oživljajo mater kot hišno gospodinjo. A tu je vse izdelano z neko mrzlo, tovarniško enakomernostjo, z najmanjšimi stroški in z najskromnejšimi zahtevami do golega življenja. Zdi se ti, kakor bi bil velik stroj izmetal iz sebe vse te hiše v grozni naglici in jih posejal v eno vrsto. Vse je dvonadstropno s prav plitvo streho, vse enakomerno umazano-rjavkasto. Povsod ista ozka vrata, iste stopnice, enaka okna, soba enaka sobi v grozni enoličnosti.

Ali se je potem čuditi, da se zabava mož v gostilni ob „baru“ in da iščejo otroci zabave in prostosti po ulicah, kjer se kričé preganjajo med prodajalnami in žganjarnami? A ti so še srečni tu ob meji mesta. Še večja je beda tam, kamor nas nese hropeči vlak — v trebuhu mesta, da govorim s francoskim naturalistom.

Lokomotiva zažvižga, in vlak izgine v črni luknji z oglušujočim ropotom. Pa kmalu se oko privadi temote in vidi, da smo

pod veliko stekleno streho, ki je pa od dima že vsa očrnela. Vlak se ustavi ob podzemski postaji, iz vozov se uderó množice ljudstva, in po polzkih, od megle vlažnih, od premogovega dima umazanih stopnicah hitimo navzgor na cesto, ki mrgoli delavskih postav, hitečih skozi sajasto ozračje. Droben dež prši in ni se čuditi, da nastane na tleh in ob zidovju nekak rjav klej, če pomislimo, da se v tem groznem mestu požgé na dan čez 4000 ton premoga na več nego dveh milijonih ognjišč.

Bližam se Whitechapelu z njegovo enakomerno arhitekturo; težko, kužno ozračje leži nad mestom, in sirovi obrazi številnega ljudstva delajo ves kraj še neprijetnejši. Tu živi 900.000 ljudi v veliki revščini; oni ne uživajo dobrot kulturnih deželá, dasi so tako blizu središča kulture, ki pravi, da si je svet podjarmila; oni umirajo lakote, dasi lahko vidijo dimnik na strehi angleške banke, skozi katerega se kadi dim sežganih milijonov. Nikjer na svetu nista bogastvo in revščina tako bližnja soseda, a nikjer si nista tudi tako oddaljena. Eastend je čisto neznana dežela prebivavcu londonske City, dasi je komaj četrť ure oddaljena od njega. Z nekakim strahom izgovarja bogati Londonec besedo Whitechapel, kakor bi se pri tem spomnil grdega tura na svojem telesu. Ponoči se ne upa civiliziran človek skozi te ulice, in temu ni najmanj krivo to, da tudi mestna uprava ne smatra tega mestnega dela potrebnega enake razsvetljave, kakor jo uživajo bajne izložbe in trgovine ob New-Oxford- in Regent Street, dasi bi bila tu luč bolj umestna, kakor marsikje drugod. Stranske ulice so popolnoma temne, in večkrat, če sem se zvečer vračal v bližini teh krajev domov in sem zašel v kako stransko ulico, se mi je zdelo, kakor bi padel v črno vrečo, iz katere ni izhoda.

Po teh krajih pa tudi ni varno hoditi ponoči. Koliko ljudi izgine v Whitechapelu, da nihče ne vé, kam so šli! Umori in ropi so na dnevnem redu, in vsa velika armada londonske policije mnogokrat ne more zaslediti zločincev. V sredini velikega mesta

se je tako naredil nov svet, ki je ločen od kulture in živi v čisto drugih razmerah, nego narod bogatašev okoli njega. V Eastendu ima svoj glavni sedež tudi trgovina z dekleti. Koliko mladih ženskih izvabijo z bliščečimi obljubami, da gredo v Orient iskat služb, ki so jim jih naslikali agentje z najsijajnejšimi barvami! Kakor vjeto živino jih potem izvažajo v Egipt in druge vzhodne kraje. Pred leti se je dogodil še velikanski škandal, da je načelstvo belgijske policije bilo v zvezi s to sramotno trgovino ter pomagalo izvažati londonsko „blago“ čez Belgijo na Vzhod! A oglejmo se malo okoli po ulicah!

Poleg cerkve sv. Juda stoji „Toynbee-Hall“, veliko poslopje, sezidano za študij socialnega vprašanja. Ime nosi od Arnolda Toynbee, ki je umrl kot mlad mož l. 1883. Toynbee se je zanimal za delavsko ljudstvo v Eastendu. Začel je delavcem javno predavati o socialnih tvarinah in je dosegel s tem tolikih uspehov, da so ga začeli posnemati mlajši izobraženci. Angleži so odkrili nov, njim še neznan svet sredi svojega Londona. Kakor v tujo deželo, so začeli zahajati v Eastend, proučevati bedo in zapuščenost ljudstva. Vseučilišča so se začela zanimati za to čudno deželo in so pošiljala ekspedicije profesorjev tja, da jo preiščejo in popišejo. Učenjaki so se vneli za preiskovanje Eastenda skoro tako, kakor za ekspedicijo na severni tečaj, in — postalo je „moderno“ zanimati se za „the problems of the poor“, za probleme velikomestne bede.

Angleži pa niso ostali le pri problemih, ampak so izkušali tudi praktično urediti pouk v socialnem vprašanju. Toynbee Hall je vzgled uprav angleške šolske ustanove — University settlement. Tu je kakih 20 stanovanj za ljudi, ki so večinoma graduirani na oxfordskem ali cambridgskem vseučilišču in hočejo živeti v Eastendu, da proučujejo socialno vprašanje. Vodja hiše je bivši župnik od sv. Juda, v hiši sami pa je knjižnica z jedilnicami, dvoranami za predavanje, bralnicami itd. V Toynbee Hallu se zbira ljudstvo iz soseščine k velikim shodom in poučnim predavanjem.

L. 1885. je bil Toynbee Hall sezidan, in odtlej so ustanovili v Londonu že mnogo takih zavodov, ki pa imajo večinoma verski značaj kot nekake misijonske postaje med delavskim ljudstvom. In taki misijoni so res potrebni v pravem pomenu besede. Kajti ljudstvo raste tu večinoma brez verskega pouka. Angleško šolstvo je avtonomno in ne pozna državnega pritiska. To je v marsikaterem oziru dobro, a v teh revnih krajih, kjer so vsled bede razvezane tudi rodbinske vezi, je kriv ta zistem, da velik del prebivalstva nima nobene izobrazbe. Univerze segajo zato po svojih „ekstenzijah“ med ljudstvo in izkušajo po svojih profesorjih in dijakih nadomestiti ljudstvu pomanjkujočo šolsko izobrazbo.

Tu sem dobil svojega prijatelja Patricka. „Hitiva“, pravi, „da si ogledavaše ‚Ljudsko palačo‘, preden greva na svojo pot! Pred večerom morava biti že doma. Jaz ne maram hoditi ponoči po Whitechapelu.“

Čez široki Mile End Road sva šla proti severovzhodu do večjega, odprtega prostora, na katerega koncu se dviga jako zanimiva zgradba. V sredi je zaokroženo pročelje, ob vsaki strani pa se dviga čeden stolpič.

„People's Palace“, reče Patrick, „glejte: to je naša ljudska palača, zgrajena za zabavo in pouk delavskega ljudstva v Eastendu.“

Impozantna zgradba pokriva s svojimi stranskimi dozidavami ogromen prostor. Začuden sem si ogledaval to velikansko stavbo.

„Kako je prišlo delavsko ljudstvo do takega zavoda?“ sem vprašal spremljevalca.

„Začetek podjetja je bil v idealistični utopiji. Sir Walter Besant je v svoji noveli ‚All Sorts and Conditions of Men‘ popisal z gorkimi barvami hišo sreče in razkošja — the Palace of Delight. Ta misel se je prijela angleškega občinstva, in optimisti so šli na delo. Mr. Barber Beaumont je daroval takoj poltretji milijon kron, ki so dale podjetju trdno podlago. Zdaj so se pa Angleži začeli kar kosati med sabo v darovih. Društvo suknjarjev je dalo poldrugi milijon in se

obvezalo za letno podporo 170.000 K za pouk ljudstva. Dobrodelni zaklad farâ nortranjega mesta prispeva vsako leto 100.000 K. Tako je fond znatno preskrbljen.“

„Hm“, pridenem jaz. „To naj bi se dalo posnemati v naši domovini! Pri nas moramo reveži do zadnjega solda vse sami plačati ali izvleči iz žepov še večjih revežev, ako hočemo prirediti najmanjše predavanje v ljudski pouk.“

Patrick me je peljal potem v to „palačo ljudske sreče“. Najprej nas sprejme velikanska zborovalna dvorana s primernimi stranskimi prostori – Queens Hall, kraljičina dvorana – imenovana, kjer se vršé veliki ljudski shodi. Ves ta oddelek je okrašen s kipi angleških vladarjev, kraljic in državnikov, kajti monarhični čut Angležev se kaže celo v takih ustanovah, ki morajo služiti demokratskim tendencam. Odtod stopimo v ljudsko knjižnico, ki je prirejena popolnoma za potrebe najširšega občinstva. Vse polno ljudi sedi okoli miz ali stoji okoli pultov, na katerih so razloženi časopisi. Še dalje je veliko kopališče za plavanje, zimski vrt in nato sledé delavnice za stroje najrazličnejših vrst. Dalje pridemo v telovadnico, v razne čitalnice, si ogledamo vrlo prirejen kemični in fizikalni laboratorij ter stopimo v umetnoobrtno šolo z mnogoštevilnimi krasnimi prostori.

„Velikanski načrt je to za ljudski izobraževalni zavod“, vzkliknem, ko sem si ogledal površno te prostore. Hišni uslužbenec, ki ga je poklical Patrick, pa nama je razlagal organizacijo šolstva v „ljudski palači“.

„Vodstvo pouka ima ‚East London Technical College‘, ki si je stavil za smoter, delavsko mladež vzgajati v verskomoralnem zmyslu in ji podajati kar največ tehničnega pouka v obrtnih strokah. Tu je najprej dnevna šola za dečke od 12. do 16. leta; ti vstopijo potem v višjo šolo s tečaji za stroje, kemijo in umetnost. Večernašola pa ima bolj splošen značaj in obdeluje razne poljudno znanstvene, socialne in tehnične predmete. — V to večerno šolo prihaja kakih 4000 mladih ljudi. Vsak teden sta po dva kon-

certa v veliki dvorani, kjer so velike orglje za posebne orgeljske koncerte in pevske predstave.“ —

Stopil sem s Patrickom na trg.

„Glej“, pravi moj prijatelj, „vse to je vendar le majhna kaplja v morju velikomestne bede. Zanimanje za reveže je vztrajno, osnovani so po vseh župnijah dobrodelni zakladi, sociologi proučujejo delavsko vprašanje in razne teorije, po katerih bi se dalo ljudstvu pomagati, a kapitalistični razvoj družbe in vsa naša socialna desorganizacija tlačita še zdaj milijone, da se ne dvignejo na kulturno višino.“

Zavila sva proti vzhodni strani po raznih zakrivljenih stranskih ulicah. Tu se vrsté prodajalnice jestvin, umazane in slabo dišéče, nabasane z blagom. Vmes pa se odpirajo pogledi v neštnevilne gostilnice, polne ljudstva, ki svoje zadnje vinarje žrtvuje kralju Alkoholu in ž njimi svojo moč, svoj razum in svojo eksistenco. Ponosni, hladni mir, ki leži na obrazu zavednega Albionca, je tukaj izginil z obličij. Nizke strasti, ki jih vzgaja neredno življenje, so začrtane na teh bledih obličjih, in čudna zmes med delavskimi in gosposkimi kroji dela ta pisani prizor še bolj oduren. Angleško delavstvo ne pozna prave delavske obleke; enak okrogli „cilinder“, ki ga vidiš na glavi pisarjevi, čepi zmečkan tudi na glavi raztrganega delavca, ki prihaja ves črn od pre-moga s parnika na doku ali iz tovarne.

„Danes imam posebno nalogo od naše konference“, začne Patrick. „Tu v neki stranski ulici se je primeril eden onih žalostnih slučajevev, ki se, žal, tako množé v velikih mestih. Naši zaupniki so nam naznanili, da je lakote umrl bolan starček v podstrešju neke hiše. Mene je konferenca poslala, da nešem tej rodbini miloščino in se prepričam o njenem stanju. Videli boste od blizu, v kakšnih razmerah živi naš ‚poor‘.“

Šla sva vedno dalje. Slednjič stopiva v štirinadstropno hišo grde zunanosti. Pri tleh je bila prodajalna in revno ljudstvo se je gnetlo v njej, da si nakupi najpotrebnejšega. Na drugi strani sem pogledal v go-

stilno, v kateri se je pražila bravina s klobasami pred očmi gostov, ki so pili svoje žganje. Bil je „dram-house“ slabейše vrste.

Po ozkih, lesenih stopnicah, ki so se vīle navzgor v krogu kakor velik sveder, sva prišla v prvo nadstropje, kjer je bila pisarna nekake agenture bogvedi za kake namene. V drugem nadstropju je bilo vse skrbno zaklenjeno, v tretjem in četrtm pa se je videlo, da so stanovanja revnih družin, ki so natlačene na najozjem prostoru in še oddajajo svoje kote kot „sleeping-places“ raznim ljudem za prenočišča. Povzpela sva se še višje po lestvici podobnih stopnicah do podstrešja.

V temi sva komaj našla vrata, ki jih Patrick odpré, in vstopiva v nizek brlog, ki je imel za strop poševno streho, v njej izbočeno okno z zatemnelo šipo, okoli so pa ležale na tleh raztresene neke blazine s strganimi odejami in staro, obnošeno obleko. Na skrinji je sedela bolj starikasta ženska, in na tleh je ležal zanemarjen otrok.

Začudena naju je pogledala ta suha ženska, Patrick pa je stopil k njej in jej nekaj pripovedoval. Primaknila je polomljen stol, na katerega sem sedel, Patrick pa je stal visoko vzravnán sredi sobe.

„Vam je umrl stari oče“, je začel Patrick. „Čujemo, da ga je vzela revščina.“

„Revščina, revščina“, je zastokala ženska, „my poor father, — moj ubogi oče —“, in zaihtela je ter skrivala obraz z rokami.

„In kaj mu je bilo?“

„Od zapuščenosti, od lakote, od obupa. Kdo se pa spomni nas ubogih ljudi? Tam imajo vsega dovolj, mi pa živimo* kakor psi, ki si iščejo kosti na cesti. In policija nas preganja, hišni gospodar nas pa meče na cesto, ker nimamo denarja, da bi plačevali stanarino.“

„A od česa živite?“

„Od česa živimo? Od česa? Oh! —“

„Imate li otrok?“

„Hčer in sina in tega-la od moje hčere! Drugi so pomrli! Dobro jim!“

Pokazala je na otrocé, ki se je zvijalo na tleh. Bil je bolen deček, ki je umiral v

nesnagi. Pokrival se je s cunjami in plašno zrl na naju s steklenimi očmi.

„Woe, woe“, je ječal otrok.

„Ali imate kaj zaslužka?“ je vpraševal Patrick.

„Zaslužka? Da, zaslužka! John je star petnajst let in nosi premog na ladje. Ali menite, da mi pové, kaj zasluži? Včasih ga ni po več dni domov. Kaj morem jaz reva?“

„In hči?“

„Kar prinese z ulice. Kaj jaz vem, kje dobi. Tako bom umrla, kakor moj stari oče.“ In polile so jo solze.

„Woe, woe“, je stokalo otroče na tleh. Nad nami pa so pokale deske, znamenje, da je beda tudi tu zgoraj imela svoje žrtve.

Na stopnicah je zaropotalo, in nekaj se je bližalo. Nekdo butne ob slabo priprta vrata, da skoro odleté, prikaže se najprej ženska postava, in za njo se privali moški. Oba sta bila pijana.

Naša gospodinja — če jo smem tako imenovati — je bila v zadregi in ni vedela, kam bi se skrila. Mlada ženska — bila je njena hči — pa je sirovo preklinjala in vsa sobica je zadišala po žganju. Njen spremeljavec je bil pijan in se je naslanjal na vrata ter gledal, kakor bi bil zaboden. Nekoliko se je gugal ter se hotel približati.

Patrick, ki ni za hip izgubil ravnodušnosti, mu je pokazal s prstom, da naj ostane pri vratih, a on je silil proti Patricku.

„Nazaj!“ zakličem jaz ter vstanem.

Tedaj se zažene pijani mornar proti meni. Patrick pa potegne revolver iz suknje in s trdo pestjo nastavi nabito orožje mornarju pred čelo ter zavpije: „Stoj, če ti je življenje drago!“

Kakor bi ga strela zadela, omahne pijanec proti vratom, Patrick pa izpregovori: „Midva sva od dobrodelnega društva. Gorjé mu, kdor se naju dotakne!“ Pijanec je počasi odlezel skozi vrata, in slišal sem, kako je lestev škripala pod njim, mlada ženska pa sede na cunje k otroku.

In zdaj je začel Patrick svoje misijonsko delo. Obljubil je ženskama podporo Vincencijeve družbe, če obljubita pošteno živ-

ljenje, dokler ne dobita pravega zaslužka. Zato morata priti v nedeljo v župno cerkev in pripeljati seboj tudi mladega Johna.

„A nimamo denarja za praznično obleko.“

„Tudi taka lahko prideta. Dobita potem nakaznico za obleko.“ In dal jima je nekaj nakaznic na čaj in kruh, za katere dobita hrane v prodajalni na društven račun.

Začuden sta gledali ženski, kajti nikdar jima še ni nihče dal kaj zastonj.

„Thank you, thank you“, je rekla starka, hči pa si je zakrivala lica.

„Woe, woe“, je stokal otrok v cunjah.

Stopila sva po stopnicah doli. Na ulici se je nabiralo vedno več ljudi, ki so prihajali od dela, in začelo se je mračiti.

„Glej te stotisoče!“ reče Patrick. „Kdo bo nasitil vso to revščino? Mi imamo samo ljubezen, ki je revna, a edino le pravica more ustvariti razmere, v katerih se to izgubljenost ljudstvo reši propada. Kje je pravica? Smrt, lakota in pohotnost vladajo med

množicami ter jih pehajo v grob in pogubo!“

Šla sva molčé naprej po ulici. Hreščeče ženske so se gnetle okoli prodajaln in z željnimi očmi gledale vanje. Ob zidu se je priplazila sključena starka. Obraz je bil rjav kot usnje z nešteti gubami. Oči so bile globoko vdrte, brez svita in izraza. Brada je silila naprej in skoro zakrivala brezzoba usta z višnjevimi ustnicami. Na prsih je z eno roko krčevito stiskala raztrgan plašč brez gumbov — svoje edino oblačilo, z drugo se je opirala ob zid, da ne pade. Oči so ji iskale nekaj po tleh. Kar se ji zatrese obraz komaj znatno. Sključila se in z roko seže po tleh. Pobralla je kos papirja, ki ga je vrgel stran nekdo, ki je prišel iz prodajalne. Bil je še masten. Pritisnila ga je na ustnice, ga lizala in srkala iz njega — edino svojo hrano današnjega dne.

Okoli nje pa je šumel hrup in ropot moderne Babilona ...

HRVAŠKA.

Povjest Hrvatske. Napisao Rudolf Horvat, kr. profesor v Petrinji. Tiskarna Dragutina Benka. Petrinja 1905. Strani 623. Cena 8 K. — Odkar je Smičiklasova „Poviest Hrvatska“ razprodana, niso imeli Hrvatje, posebno mlajši naraščaj, prikladne knjige o hrvaški zgodovini. Sicer se je lotil prof. Vj. Klaić spisovanja hrvaške zgodovine ter je izdal že štiri zvezke, toda to zgodovinsko delo je zasnovano na obširni podlagi in ne bo še tako hitro končano, vrhutega bo pa cena tako visoka, da si jo bodo mogli nabaviti le premožnejši ljudje. Potrebna je bila torej manjša in cenena knjiga o hrvaški zgodovini za širše občinstvo. Tej

nalogi je zadovoljil prof. dr. R. Horvat vsaj deloma. Že l. 1904. je začel izdajati svojo „Povjest Hrvatske“ v zvezkih ter jo je letos s šestim zvezkom dovršil. Vsa knjiga obsega 623 strani; zadnjemu zvezku sta dodana dva precej slaba zgodovinska zemljevida severne in južne Hrvatske, tako da čitatelju ni treba iskati po drugih zemljevidih v tem delu omenjenih mest in krajev. Prof. dr. Horvat se je oziral v svojem delu na najnovejša izdanja virov in na druge spise v hrvaški zgodovini, a ker je tudi sam obelodanil vrlo mnogo razprav iz raznih dôb hrvaške zgodovine, mu je vsa tvarina temeljito znana; zato se tej knjigi z znanstvenega gledišča ne more prav nič očitati. Le v enem vprašanju se ne morem s pi-